Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Abū ʿAbd Allāh Rūdakī

ҶӮЙИ МӮЛИЁН

JUYE-MULIYĀN

ТДУ 891.550
ТКБ 83.3 (2 тоҷик)
Ш-32

Фароҳамоварандагони матн ва муаллифони сарсухан **Фарангис Шарифзода ва Умриддин Юсуфӣ**. – Душанбе: Эко Принт, 2024. - 224 саҳ.

Муҳаррир:
Шамсиддин Муҳаммадиев

Муқарризон:
Абдухолиқ Набавӣ,
Мубашшир Акбарзод

Мутарҷимони матни англисӣ: Парвона Ҷамшед ва Сафина Абодуллоева.
Муҳаррири матни англисӣ: Дагихудо Дагиев

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Ҷӯйи Мӯлиён (баргузидаи ашъор). – Душанбе: Эко Принт, 2024, 224 саҳ.

Шеъри Рӯдакӣ шиносномаи адабиёти форсии тоҷикӣ мебошад. Дар ин китоб ашъори устод Рӯдакӣ бо забони асл ва тарҷумаи англисӣ гулчин шудааст.

Дар таҳияи матни ашъори устод маҷмуаҳои «Осори Рӯдакӣ» (зери назари А. Мирзоев, Сталинобод, 1958), «Девони Рӯдакӣ» (бар асоси нусхаи С. Нафисӣ ва И. Брагинский, Теҳрон: Нигоҳ, 1373), «1000 мисраи Рӯдакӣ» (Р. Ҳодизода ва А. Афсаҳов, Душанбе: Ирфон, 1984), «Насими Мӯлиён» (А. Раҳмонфар, -Душанбе:Адиб, 1999), «Девони Одамушшуаро Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ» (С. Мусавӣ, М. Қосимӣ ва А. Мирбобоев, Душанбе: Пажӯҳишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ, 2000), Ашъор (Р. Ҳодизода ва А. М. Хуросонӣ, Душанбе: Адиб, 2007), «Муҳити зиндагӣ ва аҳволу ашъори Рӯдакӣ»-и С. Нафисӣ (Порис, 2022) ва тарҷумаи англисии баргузидаи ашъори Рӯдакӣ дар китоби «Падари шеъри форсӣ» аз Сосон Таботабоӣ (Leiden University Press, 2010) мавриди истифода қарор гирифт.

Farangis Sharifzoda and Umriddin Yusufi are the editors of the text and the authors of the introduction. - Dushanbe: Eco Print, 2024. - 224 p.

Editor:
Shamsiddin Muhammadiev

Reviewers:
Abdukholiq Nabavi,
Mubashshir Akbarzod

Translated English text by Parvona Jamshed, Safina Abodulloeva
Editor of English text: Dagikhudo Dagiev

Abū ʿAbd Allāh Rūdakī. Juye-Muliyān – Dushanbe:
Eco Print, 2024, 224 p.

Rūdakī's poetry is a guide to Tajik Persian literature. In this book, the works of Ustād Rūdakī in the original language and English translation have been compiled.

In preparing the text of Rūdakī's poems, the collections: «Rūdakī's works» (under the supervision of A. Mirzayev, Stalinabad, 1958), «Rūdakī's Diwan» (based on the copy of S. Nafisi and I. Braginsky, Tehran: Negah, 1373), «1000 Rūdakī's stanzas» (R. Hadizada and A. Afsanov, Dushanbe: Irfan, 1984), «Nasim-i Mulyan» (A. Rahmonfar, Dushanbe: Adib, 1999), «Diwan Adam al-Shaʿara Abū Abdallah Rūdakī» (S. Mousavi, M. Ghasemi and A. Mirbabayev, Dushanbe: Pazhuhish-i Farhang-i Forsi-Tojiki, 2000), Poems (R. Hadizada and A. M. Khorasani, Dushanbe: Adib, 2007), «Muhit-i Zindagi va Ahvol va Ash'or-i Rūdakī» by S. Nafisi (Paris, 2022) and the selected English translation of Rūdakī's poems in the book «Father of Persian Poetry» by Sassan Tabatabai (Leiden University Press, 2010), have been used.

Рӯдакӣ - падари шеъри форсии тоҷикӣ

Абуабдуллоҳ Ҷаъфар ибни Муҳаммад ибни Ҳаким ибни Абдурраҳмон ибни Одам мутахаллис ба Рӯдакӣ асосгузори адабиёти тоҷик мебошад. Муосиронаш ӯро бо унвонҳои ифтихории қофиласолори назми форс, соҳибқирони шоирӣ, устоди шоирон, султони шоирон ва одамушшуаро ном бурдаанд.

Рӯдакӣ соли 858 м. дар деҳаи Панҷрӯди ноҳияи Панҷакенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дунё омадааст. Рӯдакӣ, - менависад Муҳаммад Авфӣ, - «чунон закӣ ва ҳушманд буд, ки дар ҳаштсолагӣ Қуръон тамоман ҳифз кард ва қироат биёмӯхт ва шеър гуфтан гирифт ва маъонии дақиқ мегуфт, чунонки халқ бар вай иқбол намуданд ва рағбати ӯ зиёдат шуд». Ӯ илмҳои сарфу наҳв, балоғат, фалсафа, ҳикмат, таърих, фиқҳ, риёзиёт ва нуҷумро дар мадрасаҳои Самарқанд омӯхт. Дар назди Абулаббоси Бахтиёр илми мусиқиро низ фаро гирифт.

Рӯдакӣ нахуст ба дастгоҳи Насри I Сомонӣ, ки ҳокими Самарқанд буд, сипас бо ташаббуси вазири донишманди амир Исмоили Сомонӣ (892-907) Абулфазли Балъамӣ ба Бухоро – пойтахти Сомониён ба дарбор даъват шуд. Шоир дар дарбори Наср ибни Аҳмади Сомонӣ, яъне Насри II (914-943) ба мартабаи бузург соҳиб гардид. Чунонки худи ӯ дар ин маврид менависад:

Киро бузургию неъмат зи ину он будӣ,
Варо бузургию неъмат зи Оли Сомон буд.

Тибқи гуфтаи Муҳаммад Авфӣ ҳаҷмми ашъори Рӯдакӣ «сад дафтар», яъне сад ҷилд будааст. Аммо Рашидии Самарқандӣ шумораи онро ба «сездаҳ раҳ сад ҳазор» баробар донистааст. Вале, ба назари мо, дар мавриди мероси шоир андешаи Асадии Тӯсӣ дурусттар аст, ки ӯ яксаду ҳаштод ҳазор байт гуфтани Рӯдакиро

таъкид мекунад. Аз мероси гаронбаҳои устод Рӯдакӣ то имрӯз маснавиҳои «Калила ва Димна», «Синдбоднома», қасидаҳои «Модари май», «Шикоят аз пирӣ», ғазалиёт, рубоиёт ва қитъаот боқӣ мондаанд, ки ҳамагӣ 1055 байтро ташкил медиҳад.

Устод Рӯдакӣ нахустин шоире буд, ки пояҳои адабиёти асили тоҷикро ба забони форсии дарӣ дар асри X гузошт. Рӯдакӣ дар ҳамаи навъҳои адабӣ, ба мисли қасида, ғазал, қитъа, рубоӣ ва маснавӣ шеър гуфта, онҳоро ҳам аз ҳайси муҳтаво ва ҳам аз лиҳози сохтор такомул бахшид. Донишманди номии эронӣ Бадеъуззамони Фурӯзонфар дар ин маврид менависад: «аввалин кас нест, ки ба форсӣ шеър суруда, вале нахустин шоир аст, ки шеърҳои пухта бисёр гуфта ва шеъри форсӣ ба тавассути ӯ камол ёфта… Ашъори Рӯдакӣ, ҳарчанд девонаш мавҷуд нест, ба балоғати услуб ва табиӣ будани маъно мумтоз аст. Сабки ӯ дилкашу мутаносибу латиф ва дар ҳамин ҳол ҷазолати махсусе дорад, ки барои камтар кас аз шуаро муяссар шудааст» (Бадеъуззамони Фурӯзонфар. Сухан ва суханварон. – Теҳрон: Интишороти Хоразмӣ, 1369. -с. 18).

Осори бозмондаи устод Рӯдакӣ мавзуъҳои гуногунро, аз қабили ишқу муҳаббат, панду ахлоқ, ҳикмату фалсафа, хуш гузаронидани ҳаёт, ватандӯстӣ, зебоипарастӣ ва инсонпарварӣ фаро мегиранд. Рӯдакӣ бо дархости вазири Сомониён Абулфазли Балъамӣ, ки донишманди рӯзгори худ буд, маснавии «Калила ва Димна»-ро дар 12 ҳазор байт навишт. Аз ин маснавӣ то имрӯз беш 150 байт боқӣ мондааст. Ин асари шоир панду ахлоқӣ буда, дар он масъалаҳои одоби ҳасана, ахлоқи пок, дӯстиву рафоқат, донишу хирад ва инсондӯстӣ тарғиб мешаванд. Аз ҷумла, аҳаммияти донишу донишомӯзӣ дар меҳвари мавзуоти шеъри Рӯдакӣ қарор гирифтааст:

То ҷаҳон буд аз сари одам фароз,
Кас набуд аз рози дониш бениёз.

Мардумони бихрад андар ҳар замон,
Рози донишро ба ҳар гуна забон
Гирд карданду гиромӣ доштанд,
То ба санг андар ҳаме бингоштанд.
Дониш андар дил чароғи равшан аст
В-аз ҳама бад бар тани ту ҷавшан аст.

Ҳарчанд маълум аст, ки манбаи асосии маснавии мазкур достони машҳури «Калила ва Димна» буда, он дар асри VI аз ҳиндӣ ба паҳлавӣ тарҷума шудааст. Вале, Рӯдакӣ, чунонки ба назар мерасад, аз сарчашмаҳои дигар низ суд ҷустааст. Дар пораи боло, ба андешаи мо, устоди панҷрӯдӣ аз матнҳои паҳлавӣ таъсир бардоштааст. Чунонки дар «Муқаддимаи Шоҳнома»-и мансури Абумансурӣ мехонем: «… то ҷаҳон буд, мардум гирди дониш гаштаанд ва суханро бузург дошта ва некӯтарин ёдгорӣ сухан донистаанд, чи андар ин ҷаҳон мардуми бадониш бузургвортар ва моядортар. Ва чун мардум бидонист, ки аз вай чизе намонад, пойдор бад-он кӯшад, то номи ӯ бимонад ва нишони ӯ гусаста нашавад» (Муқаддимаи «Шоҳнома»-и Абумансурӣ. Дар китоби Шукӯҳи наср дар аҳди Сомониён. Ҷ. 1. Фароҳамоварандаи матн, муаллифи муқаддима, таълиқот ва ҳавошӣ Н. Салимов. –Хуҷанд: Нури маърифат, 2008. - с. 95).

Сухани Рӯдакӣ дар шеъри форсии тоҷикӣ ба гуфтаи худи шоир «наву навгувора» аст. Бинобар ин, шеъри ӯро саҳлу мумтанеъ номидаанд, яъне иншои ин гуна шеърҳо дар назари аввал осон менамояд, вале навиштани он бисёр душвор мебошад, ки Унсурӣ онро «ғазали рӯдакивор» гуфтааст. «Дар Аҷаму Араб, - менависад Абулфазли Балъамӣ, - мисли Рӯдакӣ шоире нест», ки ин андеша гувоҳи интишори ашъори Рӯдакӣ ба атрофу акнофи гетист.

Панду ҳикматҳои Рӯдакӣ дорои мазмунҳои ҷовидонӣ буда, онҳо омӯхтани илму дониш, изҳори раҳму шафқат, аҳд бастани дӯстию рафоқатро тарғиб

менамоянд, ки ин ғояҳои умумибашарӣ барои тарбия кардани инсон равона карда шудаанд. Аз ҷумла, шоир таълим медиҳад, ки дидори дӯст бузургтарин шодмонӣ буда, инсон ба суҳбати инсон ниёз дорад ва робита миёни инсонҳо ва розу ниёзи онҳоро табиӣ мешуморад. Ин ду байти шоир аз маснавии «Калила ва Димна» то имрӯз ҳамчун гимни дӯстӣ ва бузургдошти инсон машҳур аст:

Ҳеч шодӣ нест андар ин ҷаҳон,
Бартар аз дидори рӯи дӯстон.
Ҳеч талхӣ нест бар дил талхтар,
Аз фироқи дӯстони пурҳунар.

Ё ин ки, байти зери Рӯдакӣ ҳамчун «панди озодвори замона» аҳаммияти худро дар тули беш аз ҳазору саду панҷоҳ сол ҳифз карда меояд, ки гувоҳи зинда будани номи ӯ мебошад:

Ҳар кӣ н-омӯхт аз гузашти рӯзгор,
Низ н-омӯзад зи ҳеч омӯзгор!

Хусусияти дигари ашъори Рӯдакӣ дар салосат ва бадеияти сухани ӯст, ки табиӣ, зинда, нав, тару тоза ва малеҳу ширин буда, ба ҳама фаҳмост. Чунин менамояд, ки онҳоро шоири имрӯз гуфта бошад. «Зотан, фазилати шеъри Рӯдакӣ, - менависад Садриддин Айнӣ, - дар он аст, ки аз муболиғаҳои ғайритабиӣ, аз ташбеҳҳои ботакаллуф, аз кинояву истиораҳои каснофаҳм ва агар кӯтоҳ карда гӯем, аз ҳама сохтагиҳову сохтакориҳо дур аст». Ва ташбеҳҳои табииро ба кор мебарад:

Бихандад лола бар саҳро, ба сони чеҳраи Лайло,
Бигиряд абр бар гардун, ба сони дидаи Маҷнун.
Зи оби ҷӯй ҳар соат ҳаме бӯи гулоб ояд,
Дар ӯ шустаст, пиндорӣ, нигори ман рухи гулгун.

Ишқ дар таълимоти Рӯдакӣ ҳамон ишқи заминист, ки аз муносибатҳои фардии марду зан сарчашма мегирад. Бинобар ин, шоир дар ашъори худ ишқро бо ҳама сифоташ тараннум карда, дилбари хешро дар гулшани ишқ ба баҳор ташбеҳ сохта, ӯро дар ҳусн офаридагор медонад:

Чамани ақлро хазонӣ агар,
Гулшани ишқро баҳор туӣ.
Ишқро гар паямбарӣ, лекин
Ҳуснро офаридагор туӣ.

Панду андарзҳои Рӯдакӣ ганҷинаи ҳикмат буда, дурдонаҳои халқи тоҷикро ташкил медиҳанд:

Ҳеч шодӣ нест андар ин ҷаҳон,
Бартар аз дидори рӯи дӯстон.
Ё:
Бирав зи тағрибаи рӯзгор баҳра бигир,
Ки баҳри дафъи ҳаводис туро ба кор ояд.
Ва:
Ҳеч ганҷе нест аз фарҳанг беҳ,
То тавонӣ рӯй бар ин ганҷ неҳ.

Устод Рӯдакӣ ҳамчун ҳакими рӯзгордида ва тағрибаандӯхта аз паҳлуҳои гуногуни зиндагӣ илҳом гирифта, ба печу хам ва шебу фарози ҳаёт тааммул карданро талқин менамояд:

Ин ҷаҳон пок хобкирдор аст,
Он шиносад, ки дилаш бедор аст.
Некии ӯ ба ҷойгоҳи бад аст,
Шодии ӯ ба ҷои темор аст.

Чӣ нишинӣ бад-ин ҷаҳон ҳамвор,
Ки ҳама кори ӯ на ҳамвор аст.
Дониши ӯ на хубу чеҳрааш хуб,
Зишткирдору хубдидор аст.

Дар шеъри Рӯдакӣ ва ҳамасрони ӯ, ки бо сабки хуросонӣ шеър месуруданд, санъати ташбеҳ мавқеи асосӣ дорад. Зеро онҳо манзараҳоеро ба риштаи тасвир мекашанд, ки дидашаванда, табиӣ, аёнӣ ва эҳсосшаванда бошанд. Аксари шеърҳои Рӯдакӣ ҳамин гуна мебошанд, ки пораи зер намунаи олии он аст:

Эй аз гули сурх ранг бирбудаву бӯ,
Ранг аз паи рух рабуда, бӯ аз паи мӯ.
Гулранг шавад, чу рӯй шӯй, ҳама ҷӯ,
Мушкин гардад, чу мӯ фишонӣ, ҳама кӯ.

Рӯдакӣ аз ҷумлаи нахустин шоиронест, пояҳои ғазали форсиро истеҳком бахшида, онро аз ҳайси муҳтаво ва сохтор ба ҳадди камоли худ расонид:

Шод зӣ бо сиёҳчашмон, шод,
Ки ҷаҳон нест ҷуз фасонаву бод!
З-омада шодмон бибояд буд
В-аз гузашта накард бояд ёд.
Ману он ҷаъдмӯйи он ғолиябӯй,
Ману он моҳрӯйи ҳурнажод.
Некбахт он касе, ки бидоду бихӯрд,
Шӯрбахт он ки ӯ нахӯрду надод.
Боду абр аст ин ҷаҳони фусӯс,
Бода пеш ор, ҳар чӣ бодо, бод!
Шод будаст аз ин ҷаҳон ҳаргиз
Ҳеч кас, то аз ӯ ту бошӣ шод?!
Дод дидаст аз ӯ ба ҳеч сабаб,
Ҳеч фарзона, то ту бинӣ дод?!

Рӯдакӣ офарандаи тасвирҳои нав ва тару тоза мебошад, ки маъниҳои ғарибу бикр доранд, албатта, гувоҳи дорои табъи ваққод ва маҳорати баланди шоирии ӯ аст. Шоир бунафшаҳои таре, ки дар фасли баҳор дар саҳро хайл-хайл сар бароварда, чаманро зебо ва диданӣ

кардаанд, ба оташе монанд месозад, ки ба гӯгирд бардавад ва кабуд гардад. Ранги кабуди гӯгирдро ба бунафша, ки низ ҳамин гуна ранг дорад, ташбеҳ кардааст:

Бунафшаҳои тарӣ хайл-хайл сар барканд,
Чу оташе, ки ба гӯгирд бардавид кабуд.

Ё дар байти дигар, лолаи шукуфони миёни киштзор ба панҷаи ҳинобастаи арӯс бо ҳам чунон табиӣ ташбеҳ шудааст. Яъне, вақте шоир панҷаи ҳинобастаи арӯсро ба мушоҳида мегирад, дар пеши чашми ӯ лолаи сурхи киштзор аз дур намоён мешавад. Ин гуна ихтирооти маъонии бикру ғариб дар ашъори бозмондаи Рӯдакӣ зиёд ба назар мерасад:

Лола миёни кишт бихандад ҳаме зи дур,
Чун панҷаи арӯси бо ҳинно шуда хазиб.

«Дар шеъри Рӯдакӣ, ин шоири оғозгари шеъри форсии тоҷикӣ, - менависад соҳиби китоби «Аз Рӯдакӣ то Лоиқ», - ҳама чиз – лафзу маънӣ, баён, тасвир, вазну қофия, таркибу таъбир, ба як сухан тору пуди шеър, монанди оби сарчашмаҳои зодгоҳаш поку беғаш, тару тоза, ноолуда, хуш ва писандида буда, аз ҳама гуна хасу хошок ва хоку гили суханбозию сухансозӣ, сохтакорию санъатороӣ, такаллуфу танофур, заъфи таълиф, ҳашв, сакта, мураккаботи лафзию маънавӣ, ки пасон дар адабиёти форсии тоҷикӣ маъмул мегарданд, дур мебошад».

Шеъри Рӯдакӣ шиносномаи адабиёти асили тоҷикон мебошад ва ҳофизаи таърихии адабиёти мо, бегумон, бо шеъри ӯ оғоз мешавад. Рӯдакӣ дар замони Сомониён, ки асри заррини адабиёти форсии тоҷикӣ ба шумор меравад, зиндагӣ карда, бо навиштани ашъори марғуб забони форсии тоҷикиро ба забони меъёр ва адабӣ табдил дод, ки аз ҷумлаи хидматҳои бузурги ӯ дар рушди адабиёти

тоҷик мебошад. «Вай нахустин суханварест, - менависад донишманди тоҷик Аълохон Афсаҳзод, - ки забони адабии тоҷикиро дар шеъри бисёр мавзуни сода ва ҳамафаҳм кор мефармояд. Латофату барҷастагии шеъри Рӯдакӣ, баробари мазмуни баланду санъати олӣ, дар тозагии забону суфтагиву пухтагии он ҳувайдо мегардад... Забони осораш забони ширадору зебову зиндаи тамоми табақаҳои мардум мебошад, ки аз лиҳози луғат, таъбирҳои халқӣ, иборoти рехта, истифодаи мақолу зарбулмасалҳо ниҳоят пурмоя ва рангин аст» (Аълохон Афсаҳзод. Одамушшуаро Рӯдакӣ. – Душанбе: Адиб, 2008. – с. 303).

Аз хидматҳои мондагори Рӯдакӣ он аст, ки ӯ бо гуфтани шеъри «лафз ҳама хубу ҳам ба маънӣ осон» натанҳо сабку равиши ояндаи шеъри форсии тоҷикиро мушаххас сохт, ки баъдҳо онро назарияпардозон «саҳлу мумтанеъ» гуфтанд. Равише, ки устод Рӯдакӣ асос гузошт, сабки хуросонӣ номида шуд. Бо ин равиш устоди панҷрӯдӣ дар навъҳои адабие, чун ғазал, қасида, қитъа, рубой, маснавӣ шеър гуфт, онҳоро чи аз ҳайси муҳтаво ва чи аз лиҳози сохтор танзим карду такмил бахшид ва самти адабиёти форсии тоҷикиро дар асрҳои пасин муайян ва муқаррар сохт.

Рӯдакиро мухтареи вазни рубоӣ низ мешуморанд. Яъне, Рӯдакӣ нахустин шоирест, ки бо ин вазн шеър гуфта ва пас аз ӯ ин навъи шеърӣ яке аз мутадовилтарин навъҳои шеъри форсии тоҷикӣ шинохта шудааст.

Бе рӯи ту хуршеди ҷаҳонсӯз мабод!
Ҳам бе ту чароғи оламафрӯз мабод!
Бе васли ту кас чу ман бадомӯз мабод!
Рӯзе, ки туро набинам, он рӯз мабод!

Корбасти маъниҳои барҷаста, мазмунҳои латиф, тасвирҳои шоирона, таносуби лафзу маънӣ ва содаву фаҳмо будани ҳар байти шоир, бегумон, далели ҳунари шоирии устодро собит месозанд:

Омад бари ман. Кӣ? Ёр. Кай? Вақти саҳар.
Тарсанда зи кӣ? Зи хасм. Хасмаш кӣ? Падар.
Додам-ш ду бӯса. Бар куҷо? Бар лаби тар.
Лаб буд? На! Чӣ буд? Ақиқ! Чун буд? Чу шакар!

Хидмати дигари устод Рӯдакӣ он аст, ки ӯ тавонист дар шеъри худ мавзуву меҳварҳо ва таъбиру таркибҳои усулии шеъри тоҷикиро асос гузорад. Аз ин ҷост, ки донишмандон Рӯдакиро бунёдгузори суннатҳои образофаринӣ ва устуворкунандаи асосҳои зебоишинохтӣ ва бадеии шеъри форсии тоҷикӣ эътироф карданд.

Дар зимн, ӯ яке муназзимон ва дар навбати худ мукаммилони вазни шеър низ будааст, яъне вазни арӯзро ба забони форсии тоҷикӣ мутобиқ гардонидаст.

Рӯдакӣ, чунонки маълум мешавад, шеъри форсии тоҷикиро аз лиҳози муҳтаво бо мазмунҳои ҳикмату фалсафа, панду ахлоқ, меҳру муҳаббат ва башардӯстӣ омезиш дода, онро моҳиятан нав кард. Ин аст, ки мактаби эҷодие, ки Рӯдакӣ бунёд гузошт, то ба имрӯз побарҷост ва он сарчашмаи суннатҳои беҳини адабиёти форсии тоҷикӣ дар асрҳои пасин шинохта шуд. Аз ин дидгоҳ, шеъри Рӯдакиро метавон сарвати миллӣ ва ҳуҷҷати ифтихору эътибори халқи тоҷик донист.

Эътибори Рӯдакӣ дар Тоҷикистон назир надорад. Шеъри ӯ оғозгоҳи худшиносии миллии мардуми тоҷик аст. Ҳанӯз соли 1925 дар Тоҷикистон рӯзи Рӯдакӣ таъсис ёфта буд. Соли 1958 дар тамоми ҷаҳон 1100 –солагии зодрӯзи устод Рӯдакӣ ҷашн гирифта шуд. Осори Рӯдакӣ борҳо бо шумораи зиёд ба табъ расид. Соли 1964 ҷоизаи адабии ба номи Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ таъсис дода шуд. Ноҳияи ҳамшафати пойтахт ба номи Рӯдакӣ гузошта шуд. Институти забон ва адабиёти Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон номи Рӯдакиро дорад. Хиёбони бузург ва асосии шаҳри Душанбе ба номи Рӯдакист. Боғи марказии пойтахт ба номи устод Рудакист. Ҳайкали

бисёр зебои ӯ дар назди Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон қад барафрохтааст. Музейи асосии шаҳри Панҷакент ба номи Рӯдакӣ ифтихор дорад. Садҳо мактаби миёна ва Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ мебошад.

Соли 2008 бо ибтикори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Тоҷикистон 1150 - солагии зодрӯзи шоир ҷашн гирифта шуда, аз ҷумла оромгоҳи шоир бозсозӣ гардид. Аз соли 1970 ҳар сол мунтазам Солонаи ёдбуди Рӯдакӣ баргузор мегардад. Соли 2002 бо Қарори Маҷлиси намояндагон ва Маҷлиси миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон 22 сентябр «Рӯзи Рӯдакӣ» эълом гардид, ки ба аввали ҷашни Меҳргон рост меояд. Соли 2003 Бунёди Рӯдакӣ таъсис ёфт. Соли 2008 ба муносибати 1150 - солагии зодрӯзи шоир маркаи ҷашнӣ бо акси Рудакӣ нашр гардид.

Рӯдакӣ соли 941 вафот ёфтааст. Оромгоҳи Рӯдакӣ дар зодгоҳи шоир деҳаи Панҷрӯд мавҷуд буда, дар шафати он китобхона ва чойхона сохта шудааст, ки ба зиёратгоҳи аҳли илму адаб табдил ёфтааст. Абёти Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ собит месозад, ки номи Рӯдакӣ дар рӯзгори феълии мо зинда аст ва ҳузури маънавии ӯро мо эҳсос мекунем:

Номи ӯро, ки мебаранд имрӯз,
Ҳаст аз он шеъри анҷуманафрӯз.
Ҳамчунон, номи Оли Сомонро,
Неккорону нокномонро.
Зинда аз назми хеш медорад,
В-аз паси парда пеш меорад.

Rūdakī – The Father of Tajik-Persian Verse

Abu ʿAbd Allāh Jaʿfar ibn Muḥammad ibn Adam, known by his pseudonym Rūdakī, is hailed as the founder of Tajik-Persian literature. His contemporaries bestowed upon him with the esteemed titles of Guardian of Persian Poetry, Master of Poetry, Master of Poets, *King* of Poets and Humanist.

Rūdakī was born in 858 in the village of Panjrud, Panjakent district of the modern Republic of Tajikistan. As Muḥammad ʿAwfī[1] writes, Rūdakī, - "was so smart and intelligent that at the age of eight he completely memorised the *Qurʾān* and learned to recite it and began to compose poetry and utter meaning, as the people recognised him, and his enthusiasm increased." He studied science, philosophy, wisdom, history, jurisprudence, mathematics and astrology in the *madrasa*s of Samarqand. Under the guidance of Abū al-ʿAbbās Bakhtiyār[2] (d. 920), Rūdakī also studied music.

Rūdakī was first invited to the court of Naṣr I Sāmānī (r. 864–892), who was the Amīr of Samarqand, then on the initiative of his primary patron Abū al-Faḍl al-Balʿamī the learned minister of Amīr Ismāʿīl Sāmānī[3] (r. 892–907), he

[1] Muḥammad ʿAwfi (d. not before 1232–33) is a famous writer, historian and sketch writer of the last quarter of the 6th/12th century and the first half of the 7th/13th century. He is one of the first scholars who provided information about Rūdakī in his famous book *Lubāb al-albāb* and mentioned examples of his poems in his book.

[2] Abū al-ʿAbbās Bakhtiyar (d. 920) – a connoisseur of music science in the 4th/10th century in Bukhara, from whom Ustād Rūdakī learned music and playing a musical instrument.

[3] Āl-i Sāmān, the dynasty of the Sāmānid *amīr*s (819–1005) who ended the authority of the Arabs and established a centralised Tajik state in the territory of Greater Khurāsān, which was also known as Khurāsān with Bukhara its capital. The reign of the Sāmānids was the peak of the development of Tajik civilization and cultural renaissance, and Ustād Rūdakī is regarded one of the brightest stars of the literature of this

was invited to the court in Bukhara - the capital of Sāmānids at the time. The poet achieved the pick of his success at the court of Naṣr ibn Aḥmad Sāmānī, also known as, Naṣr II (914–943). As he himself writes in this case:

However, came honour and riches for some,
For him they came from the house of Sāmān.

According to Muḥammad ʿAwfī, the volume of Rūdakī's poems was “hundred notebooks”, which is equal to one hundred volumes. However, Rashid-i Samarqandī[4] considered the number to be equal to “13 times 100,000 (i.e., 1.3 million)”. However, Asad-i Ṭūsī's[5] record seems to be more accurate regarding the legacy of the poet, who emphasizes that Rūdakī recited one hundred and eighty thousand verses. From the precious legacy of Ustad Rūdakī, the *masnavis* “Kalila and Dimna”[6], “Sindbādnāma”[7],

---

period.

[4] Rashīd-i Samarqandī (5th–6th/11th–12th centuries) was a Tajik poet and lexicographer who lived and wrote in the 5th/11th century. He wrote a poem about Rūdakī and equalled the number of the master's poems to 1,300,000 verses.

[5] Asadī Ṭusī, (d. 1073) poet, lexicographer and famous clerk. He is the composer of the dictionary *Lughat-i furs*, who gave many examples from Rūdakī's poems while explaining the meaning of the words. *Lughat-i furs* is the oldest Tajik-Persian annotated dictionary, written in the first half of the 5th/11th century. This book is one of the main sources of the remaining works of Ustād Rūdakī.

[6] *Kalīla va Dimna* is the most famous *mathnavī* of Rūdakī, about of which there is evidence from sources such as the introduction to the prose ‘Shāhnāma’ and Ferdowsī's ‘Shāhnāma’ including ‘Kalīla and Dimna’ edited by Naṣrullāh Munshī) and scattered verses from this *mathnavī* have remained in the various Persian dictionaries. It is also evident that Rūdakī did not only compose Ibn Muqaffaʿs “Kalīla and Dimna” but also wrote an introduction or foreword in the praise of God, Messenger and Naṣr b. Aḥmad Sāmānī – the king of the age and wisdom.

[7] *Sindbādnāma* is another *mathnavī* that Rūdakī sang in genre of poems in rhyming couplets known as *mathnavī*. According to scholars, Rūdakī

"Dawrān-i Āftāb", *qaṣīda*s "Mādar-i May", "Shikāyāt az Pīrī", *ghazal*s, *rūbʿāī*s and *qitʿa* the total of 1055 verses, have survived to this day.

Ustad Rūdakī was the first poet who laid the foundations of the original Tajik-Persian literature and language in the 10th century. Rūdakī wrote poems in all literary genres, such as: *qaṣīda*[8], *ghazal*[9], *qitʿa*[10], *rubāʿī*[11] and *masnavī*[12], and improved them both in terms of content and structure. The famous Iranian scholar Badiʿ al-Zamān Foruzānfar writes in

---

wrote this manuscript before 'Kalīla and Dimna' on the basis of the story 'The Prince and the Seven Ministers', which was originally in Hindi and was later translated into Pahlavi. Its main topic is ethics. 40 verses from Rūdakī's 'Sindbādnāma' have survived to this day.

[8] *Qaṣida* means 'intention' and in terms of literary studies, it is one of the Tajik-Persian literary genres, which rhymes *aa*, *ba*. This type of poetry developed in Tajik Persian literature in the 3rd/9th century, especially in Rūdakī's poetry. Rūdakī excelled in this type of poetry, and his odes 'Madar-i May' and 'Shikāyāt az Pīrī' have survived complete.

[9] *Ghazal* — means 'the acquaintance of women and the desire to reach their hearts through conversation' and is the most famous literary genre of Tajik-Persian poetry. The *ghazal* mainly expresses the content of love.

[10] *Qiṭʿa* – means 'a piece of something', but in literary terms it is a genre of lyric poetry that has the rhyming style of *ba* and *ga*. It differs from the *qaṣida* and *ghazal* in that it has no opening line of poetry. The range of *qiṭʿa* is from two to ten bytes. The subject of this small type of poetry is diverse, it includes morals, love, satire, complaints about the time and its people, criticism of the shortcomings of society and people, etc. The *qitʿa* has the main status in Rūdakī's poetry.

[11] *Rubāʿī* – means 'quatrain'. It is also called four pieces. It consists of two verses, and its rhyme is *aa* and *ba*. It is also one of the most famous and widely used Persian-Tajik literary genres. The *rubāʿī*s of Rūdakī have preserved their purity to this day and are the most beautiful examples of his poetry. The *rubāʿī* was invented by Ustād Rūdakī who has a special genre of poems in rhyming couplets.

[12] *Mathnavī* – means 'couplet' and is a literary genre characteristic of Tajik literature. This literary genre is a product of the culture of our ancestors – Tajiks. There is no such genre in Arabic literature. Its rhythmic structure is *aa, bb, vv*. Rūdakī experimented with this literary genre and wrote *mathnavī*s such as 'Kalīla and Dimna' and 'Sindbādnāma'.

this regard: “While he may not be the first person to vocalise Persian poetry, he stands as pioneering poet who has composed numerous refined poems, thereby contributing to the maturation of Persian poetic art through his work... Rūdakī's poems stand out for their eloquent style and the innate, unforced clarity of their meaning. His literary expression is both charming and apt, possessing a graceful quality with a distinctive elegance seldom attained by other poets.”[13].

The remaining works of Ustad Rūdakī cover various topics, such as love, virtue and ethics, wisdom and philosophy, well-being, patriotism, beauty and humanism. At the request of Abū al-Faḍl al-Balʿamī, who himself was a scholar, Rūdakī wrote the *masnavī* “Kalila and Dimna” in 12 thousand verses. About 100 verses have survived to this day. The *masnavī* represent a collection of moral counsel, encompassing themes of good manners, purity, friendship, the pursuit of knowledge, wisdom, and humanity. Notably, Rūdakī's *masnavī*s place particular emphasis on the significance of knowledge and learning, serving as the thematic core within his poetic expressions:

Ever since the universe hovered above mankind,
No one was needless of knowledge’s secrets.
People sought knowledge in every century,
Spoke secrets of knowledge in every language.
They collected and valued the secrets of knowledge,
Until they carved it on every stone.
Knowledge, a radiant lamp in the heart’s domain,
Yet peril lies in donning an armoured chain.

While it is acknowledged that the primary origin of the *masnavī* is the renowned story of "Kalila and Dimna," which

[13] (Badiʿ al-Zamān Foruzānfar, Sukhan wa Sukhanvarān, Tehran: Khorazmi Publications, 1369, p. 18).

was translated from Hindi to Pahlavi in the 6th century, Ustad Rūdakī seems to have drawn from other sources and appears to have been influenced by various Pahlavi texts. As stated in the "Introduction to the Shāhnāma" by Abū Manṣūrī[14]: "Throughout the existence of the world, people have been immersed in knowledge, holding speech in high regard and considering it the finest token. Recognising the impermanence of all things, they have persistently strived to ensure their names endure and their legacies do not fade away"[15]. (Introduction to "Shāhnāma"-i Abū Manṣūrī, in *Shukūh-i Naṣr*, Khujand, 2008, vol. 1, p. 95).

According to the poet himself, Rūdakī's expressions in Tajik-Persian poetry are deemed "new and innovative". Consequently, his poetry is referred to *sahl-i mumtaniʿ* (light and perfect). While it may appear easy to compose such poems at first glance, the style is inherently challenging. Abū al-Faḍl al-Balʿamī[16] asserts that "Neither in Ajam nor in Arab is there a poet like Rūdakī", serving as evidence for the widespread admiration for Rūdakī's poems in the world.

Rūdakī's advice and wisdom encompass eternal themes that encourage the pursuit of science and knowledge, the manifestation of mercy and compassion, and the commitment to friendship and camaraderie. These universal human values

---

[14] Abū Manṣurī's *Shāhnāma* is the oldest example of Tajik-Persian prose, which was written in 346/957 under the patronage of the secretary of Khurāsān, Abū Manṣur Muḥammad b. ʿAbd al-Razzāq and Abū Manṣur Muḥammad ʿAbdullāh-i Muʿammarī. Only some parts of the introduction of Abū Manṣurī's 'Shāhnāma' in the eponymous work by Ferdowsī have survived to our time.

[15] Introduction to 'Shāhnāma-i Abū Manṣurī', in *Shukuh-i Naṣr*, vol. 1 (Khujand, 2008), p. 95.

[16] Abū al-Faḍl Balʿamī (d. 941) — scholar, civil servant, minister of the Samānid Amīr Naṣr b. Aḥmad (r. 914–943). He was a highly educated person and patron of poets and scholars. Balʿamī recognised the talent of Ustād Rūdakī and placed him above all the Arab and Persian poets of his time. In the poem of Rūdakī – 'Mir Abū al-Faḍl' is a reference to Balʿamī.

serve the purpose of educating people. Notably, the poet imparts the wisdom that encountering a friend brings the greatest joy, emphasising the importance of human health. He regards the inherent connection between people and their needs and desires as a natural and integral aspect of human existence. Two verses from the poet's *masnavī* "Kalila and Dimna" remain famous to this today as a hymn of friendship and the honouring of humanity:

In this world, no joy surpasses
The sight of a dear friend's face.
No pain is deeper for the heart to endure
Then parting from capable friends' embrace

Another verse by Rūdakī, serving as "free advice of modern times", has preserved its importance for more than one thousand one hundred and fifty years. This endurance stands as a testament to the lasting legacy of his name:

One who has not learned from experience,
Will never learn from any teacher.

Another characteristic of Rūdakī's poems is the elegance and originality of his speech, which is natural, alive, new, fresh, salty, and sweet and understandable to everyone. His poems are timeless; it seems as if they were authored by today's poets. Sadriddin ʿAinī asserts: "In essence, the merit of Rūdakī's poetry is its distance from unnatural exaggerations, clumsy similes, irony and metaphors. In brief, it steers clear of all fabrications and forgeries". Above all, it uses natural similes:

Let the tulip smile on the field like the face of Laila[17],
Look at the clouds around you, like the sight of Majnun[18].
The water of the river smells like rose every hour,
It is washed in it, you can imagine, my rosy face.

In Rūdakī's teachings, love is portrayed as earthly love, originating from the individual circumstances of men and women. Therefore, the poet glorifies love with all its qualities in his poems, compares his beloved to the spring in the blossoming flower of love, and considers them the creator of beauty:

If you treasure the glass of wisdom
You are the flower of love.
Do not forget love, but
You are the creator of goodness.

Rūdakī's proverbs and sayings constitute a treasury of wisdom, forming an integral part of Tajik culture and contributing to the tradition of the Tajik people:

In this world, no joy surpasses
The sight of a dear friend's face.
Or:
Go and learn from the daily experience
May help you to prevent the accidents

[17] Laila is one of the prominent figures of Arabic stories. Laila is a girl from the tribe of Ibn Amīr, who falls in love with Majnun (Qays). Laila's father separates them and gives his daughter to Ibn Salam. Laila never gives herself to her husband and ends up dying of sorrow. The passionate love of Laila and Majnun is also mentioned in Rūdāki's poems.

[18] Majnun is the main character in love stories in Tajik-Persian literature and that of other peoples of the East, especially the Arabs. At first, his name was Qays, but Laila's love made him crazy and his original name was forgotten. He takes the nickname Majnun ('Crazy') also writes poetry under this pseudonym. Farsi-speaking poets have used his name in their poetry.

And:
There is no better treasure then culture
Keep face on this treasure as much as you can

Ustad Rūdakī, like a sage who has seen the world and has an accumulated experience, is inspired by various aspects of life, and advises to endure the ups and downs of life:

This world acts completely like a dream,
He whose heart is open will realize it.
Its kindness replaces cruelty.
Its happiness replaces sorrow.
Why are you so content with this world,
When everything is not in order?
It has a nice face but has bad habits.
It has charm but has bad manners.

In the poetry of Rūdakī and his contemporaries, who wrote poetry in the Khurāsānī style, the art of simile has an essential place. Because they depict scenes that are visible, natural, obvious and sensual. Most of Rūdakī's poems belong to this style as the following piece exemplifies:

You've stolen colour and scent from the rose:
Colour for your cheeks, scent for your hair.
The stream turns rose-coloured when you wash your face.
The street smells of musk when you let down your hair.

Rūdakī is one of the first poets who strengthened the foundations of the Persian *ghazal* and brought it to its perfection in terms of content and structure:

Be happy with black eyes, happy
The world is nothing but fable and wind!
To arrive one should be happy
And what is gone should not be regretted?

Me and that curly hair, which smells great.
Me and that delightful face of fairy-tale
Blessed is the one who gives and eats.
It is unfortunate that he did not eat or give.
The world is cunny, windy and cloudy
Bring the wine, whatever happens, happens.
Never one has been happy in this world
Since no one, why you should be happy
No one has seen justice for no reason
If no wise man, so why justice for you

Rūdakī emerges as the originator of novel and vivid imagery, imbued with peculiar, distinctive and unspoiled meanings. The evidence lies in his dignified character and elevated poetic prowess. The poet draws a comparison to violets, blooming in abundant clusters in the spring fields, enhancing the beauty of glass, resembling a fire transforming into sulphur and taking on a blue hue. He skilfully likens the blue colour of the violet, which shares the same vibrant hue:

Many, many new violets have blossomed,
Like a flame, bruised, when it touches sulphur.

Or in another verse, the blossoming tulip in the field is likened to the bride's naturally graceful fingers. When the poet gazes upon the bride's delicate hand, the red tulip of the field vividly appears before his eyes. Such innovative expressions of pure and unfamiliar meanings abound in the surviving poems of Rūdakī:

On the meadow, a distant tulip smiles
Like the henna-painted nails of a bride.

"In Rūdakī's poetry, the initiator and pioneer of Tajik-Persian poetry", – writes the author of the book "From Rūdakī to Loiq", every element– words and their meanings,

expressions, imagery, mete and rhyme, structure, and interpretation - constitutes the fabric of the poem. Like the pristine waters of the springs of his hometown, it is pure and fresh, untainted, pleasing and gratifying, devoid of any impurities, verbosity, falsification or contrivance. The poetry is free from the common pitfalls of Tajik Persian literature such as disdain, weakness of composition, confusion, and intricacies of language and imagery".

Rūdakī's poetry is the birth certificate of the authentic Tajik-Persian literature and the historical memory of our literature undoubtedly begins with his poetry. Rūdakī lived during the Sāmānid era, which is considered the golden age of Tajik-Persian literature, and by composing high-quality poems, he turned the Tajik-Persian language into a standard and literary language, which is one of his greatest contributions to the development of Tajik-Persian literature. "He is the first narrator", – writes the Tajik scholar Alokhon Afsahzod[19], – "who uses the Tajik literary language in a very well-balanced, simple and universal poem". he tenderness and prominence of Rūdakī's poetry, combined with its extensive themes and excellent craftsmanship, are evident in the freshness, firmness, and maturity of the language. The language of his works is vibrant, beautiful, and lively, catering to all classes of people. It is extremely rich and colorful in terms of vocabulary, emotional expressions, and the incorporation of essays and proverbs."[20].

One of Rūdakī's outstanding contributions is encapsulated in his poem "All words are good and easy in meaning." Through this work, he not only defined the future style and approach of Tajik-Persian poetry but also laid the

[19] Alokhon Afsahzod (1935–1999) is one of the prominent contemporary Tajik historians of literature who wrote a book about Ustād Rūdakī, entitled *Ādam al-shuʿarā Rūdakī* (Dushanbe, 2008).

[20] (Alokhon Afsahzod, *Adamushshuaro Rūdakī*. Dushanbe: Adib, 2008, p. 303).

foundation for what later theorists would term as *sahl-i mumtaniʿ*. This approach, which was founded by Rūdakī, was called *sahl-i khorāsānī*. With this approach, the Ustad wrote poetry in literary genres such as *ghazal*, *qaṣīda*, *qitʿa*, *rūbāʿī*, *masnavī*, he adjusted and improved them both in terms of content and structure, and determined and established the direction of Tajik-Persian literature.

Rūdakī is also considered the inventor of the *rūbāʿī* genre. That is, Rūdakī is the first poet who wrote poetry in this genre, and after him this type of poetry became known as one of the most popular types of Tajik-Persian poetry.

There will be no sunshine without your face!
There will be no light of the world without you!
Without you, there would be no one like me!
The day I do not see you, that day will not be!

The incorporation of profound meanings, nuanced content, poetic imagery, the aptness of words and meaning, and the simplicity and clarity evident in each verse of the poet undeniably validate Ustad's poetic artistry:

She came to me. Who? The beloved. When? At dawn.
Afraid of whom? The guardian. Who is that? Her father.
I gave her two kisses. Where? On her moist lips.
Lips? No. What, then? Carnelian. How was it? Like sugar.

Another service of Ustad Rūdakī is his establishment of the themes, central concepts, interpretation and methodical compositions of Tajik verse through his poetry. This recognition has led scholars to acknowledge Rūdakī as the originator of image-making traditions and the founder of the aesthetic and innovative foundations of Tajik-Persian poetry.

In addition, he played an important role as one of the composers and, in his era, perfectors of poetic meter. Specifically, he adapted the poetic meter of *ʿarūẓ* to the

Tajik-Persian language.

As it appears, Rūdakī intricately blended Tajik-Persian poetry with the essence of wisdom and philosophy, guidance and ethics, love and humanity, effectively rejuvenating it. The creative school, founded by Rūdakī endures to this day, acknowledged as the wellspring of the traditions in Tajik-Persian literature for centuries. From this perspective, Rūdakī's poetry can be regarded as a national treasure and a proof of the pride and prestige of the Tajik people.

Rūdakī's stature is unparalleled in Tajikistan, representing the genesis of the national self-awareness of the Tajik people. In 1925, Rūdakī's Day was officially designated in Tajikistan. In 1958, the 1100th anniversary of Ustad Rūdakī's birth was celebrated worldwide. His literary work have been printed many times. In 1964, the Abū ʿAbd Allāh Rūdakī Literary Award was established. The adjacent district in the capital city Dushanbe was named Rudaki. The Rūdakī's Institute of Language and Literature at the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan was established. Rūdakī's name was given to the main avenue of Dushanbe city and the central park of the capital city. A very beautiful statue of the poet has been erected in front of the Agrarian University of Tajikistan. The main museum of the city of Panjakent is proud to carry the name of Rūdakī including the secondary schools, as well as Kulob State University.

In 2008, at the initiative of the Founder of National Peace and Unity – the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, the 1150th anniversary of the poet's birthday was celebrated in the city of Dushanbe, culminating in the restoration of the poet's mausoleum. Since 1970, the annual remembrance of Rūdakī has been regularly held in Dushanbe. In 2002, by the decision of the House of Representatives and the National Assembly of the Republic of Tajikistan, September 22 was recognised as "Rūdakī Day", which coincides with the celebration of Mehrgon

festival. In 2003, the Rūdakī Foundation was established. Additionally, in 2008, on the 1150th anniversary of the poet’s birthday, a commemorative stamp featuring Rūdakī’s photograph was issued.

Rūdakī died in 941 and his mausoleum is situated in his birthplace. A library and teahouse were built around it, transforming the location into a revered shrine for literature enthusiasts and scholars who appreciate his poetry.

The verses of ʿAbd al-Raḥmān Jāmī (d. 1492) bear witness to the enduring presence of Rūdakī’s name in our contemporary era, and the sense of his spiritual legacy:

The name of his, carried proudly today,
Springs forth from that enlightening verse's display.
Similarly, the name of the noble Samanids,
For the virtuous and nameless it resides.
Alive through his poetic composition,
He unveils it from behind the curtain's position.

АШЪОРИ РЎДАКӢ

THE POETRY OF RŪDAKĪ

Эй он ки ғаминию сазоворӣ
В-андар ниҳон сиришк ҳамеборӣ,

Аз баҳри он куҷо набарам номаш,
Тарсам расад-т андуҳу душворӣ!

Рафт он-к рафту омад, он-к омад
Буд, он ки буд, хира чӣ ғам дорӣ?!

Ҳамвор кард хоҳӣ гетиро?
Гетист, кай пазирад ҳамворӣ?!

Мустӣ макун, ки нашнавад ӯ мустӣ,
Зорӣ макун, ки нашнавад ӯ зорӣ!

Шав, то қиёмат ояд, зорӣ кун,
Кай рафтаро ба зорӣ боз орӣ?

Озори хеш бинӣ з-ин гардун,
Гар ту ба ҳар баҳона биёзорӣ.

Гӯйӣ, гумошта-ст балое ӯ,
Бар ҳар кӣ ту дил бар ӯ бигморӣ.

Абре падид нею кусуфе не,
Бигрифт моҳу гашт ҷаҳон торӣ.

Фармон кунӣ ва ё накунӣ, тарсам,
Бар хештан зафар накунӣ боре.

То бишканӣ сипоҳи ғамон бар дил,
Он беҳ, ки май биёрию бигсорӣ.

Андар балои сахт падид оранд
Фазлу бузургмардию солорӣ.

You who are sad, who suffer,
Who hide your eyes that flow with tears

For him, whose name I don't mention
For fear of more sorrow and hardship:

Went what went and came what came,
Was what was, why grieve in vain?

You want to give harmony to the world?
The world will not accept harmony from you.

Don't complain, it doesn't heed complaints.
Stop wailing, it doesn't hear you wail.

Even if you wail until the day of reckoning,
How can wailing bring back the one who is gone?

You will see more torment from this wheel
If you are tormented at every turn.

It's as if disasters have been assigned
To whomever you give your heart.

There are no clouds, there's no eclipse,
But the moon is covered, the earth is dark.

Accept it or not, I am sorry to say
You will not be able to conquer yourself.

To break the siege of sorrow on your heart
It is better to fetch the wine, and drink.

Out of great disasters, there will appear
Virtue and grace and nobility.[21]

[21] This poem was written for the Sāmānid Amir Ahmad ibn Ismā'il (r. 907-914) on the death of his father, Amir Ismā'il-ibn Ahmad (d. 907).

Дар марсияи Абулҳасан Муродӣ

Мурд Муродӣ, на ҳамоно, ки мурд,
Марги чунон хоҷа на корест хурд!
Ҷони гиромӣ ба падар боз дод,
Колбади тира ба модар супурд.
Они малак бо малаке рафт боз,
Зинда кунун шуд, ки ту гӯйӣ бимурд.
Коҳ набуд ӯ, ки ба боде парид,
Об набуд ӯ, ки ба сармо фисурд.
Шона набуд ӯ, ки ба мӯе шикаст,
Дона набуд ӯ, ки заминаш фишурд.
Ганҷи заре буд дар ин хокдон,
К-ӯ ду ҷаҳонро ба ҷаве мешумурд.
Қолаби хокӣ суйи хокӣ фиканд,
Ҷону хирад сӯйи самовот бурд.
Ҷони дувумро, ки надонанд халқ,
Мисқалае карду ба ҷонон супурд.
Соф буд, омехта бо дурди май,
Бар сари хум рафту ҷудо шуд зи дурд.
Дар сафар афтанд ба ҳам, эй азиз,
Марвазию розию румию курд.
Хонаи худ бозравад ҳар яке,
Атлас кай бошад ҳамтои бурд?!
Хомуш кун чун нуқат, эро малак
Номи ту аз дафтари гуфтан сутурд!

The death of Moradi

Moradi has died, but is not really dead.
Such a great man's death is not trivial.[22]
His precious life he returned to his father,
His dark body entrusted to his mother.
What belonged to the angels has gone with them?
The man you say has died has just begun to live.
He was no hay to blow away in the wind.
He was no water to freeze in the cold.
He was no comb to be broken by hair.
He was no seed to be crushed by the earth.
He was a golden treasure in this world,
Both worlds were worth a grain of barley, to him.
His earthen shell was cast back into the earth.
His soul and wisdom rose to the heavens.
The second life, of which people don't know,
He polished and entrusted to God.
He was clear wine mixed with sediment,
Which settled while he rose to the top.
They all take the trip together, my dear,
The Marvazi, Razi, Rumi and Kurd.[23]
In the end, each returns to his own home.
How could satin be equal to rough cloth?
Stop, like a period. Because the lord
Has struck your name from the book of speech.

[22] Abol Hasan Mohammad ibn Mohammad Morādi was a poet who lived during the same time as Rūdaki. Very little remains of his works.
[23] Marvazi, Rāzi, Rumi and Kurd are the inhabitants of Marv, Ray, Rum (in Turkey) and Kurdistan, respectively.

Дар марсияи Шаҳиди Балхӣ

Корвони Шаҳид рафт аз пеш
В-они мо рафта гиру меандеш:
Аз шумори ду чашм як тан кам
В-аз шумори хирад ҳазорон беш.
Тӯшаи ҷони хеш аз ӯ бирабой,
Пеш к-ояд-т марги пойогеш.
Он чи бо ранҷ ёфтишу ба зул,
Ту ба осонӣ аз газофа мадеш!
Хеш бегона гардад аз пайи суд,
Хоҳӣ он рӯз музд камтар деш!
Гургро кай расад салобати шер?!
Бозро кай расад ниҳеби шахеш?!

Shahid's Caravan

Shahid's caravan left before ours.[24]
Believe me, ours will also leave.
Count the eyes, there is one pair less,
Measure the wisdom, thousands less.
Reap all that enriches your soul
Before death comes to bind your legs.[25]
All you have struggled to find,
You must not lose easily.
Profit turns friend into stranger.
Pay him less to ward off that day.
No wolf is as fierce as a lion.
The sparrow's cry does not reach the hawk.

[24] This poem is an elegy for the poet Shahid Balkhi (d. 940), a friend and contemporary of Rūdaki who also enjoyed the patronage of the Sāmānid Amir, Nasr ibn Ahmad.
[25] The breaks indicate fragments missing from the poem.

Модари май

Модари майро бикард бояд қурбон,
Баччаи ӯро гирифту кард ба зиндон.
Баччаи ӯро аз ӯ гирифт надонӣ,
То-ш накӯбӣ нахусту з-ӯ накашӣ ҷон.
Ҷуз ки набошад ҳалол дур бикардан
Баччаи кӯчак зи шири модару пистон,
То нахурад шир ҳафт маҳ ба тамомӣ
Аз сари урдибиҳишт то буни обон.
Он гаҳ шояд зи рӯйи дину раҳи дод
Бачча ба зиндони тангу модар қурбон.
Чун бисупорӣ ба ҳабс баччаи ӯро,
Ҳафт шаборӯз хира монаду ҳайрон.
Боз чу ояд ба ҳушу ҳол бибинад,
Ҷӯш барорад, бинолад аз дили сӯзон.
Гоҳ забар зер гардад аз ғаму гаҳ боз
Зер забар, ҳамчунон зи андуҳи ҷӯшон.
Зарр бар оташ куҷо бихоҳӣ полуд,
Ҷӯшад, лекин зи ғам наҷӯшад чандон.
Боз ба кирдори уштуре, ки бувад маст,
Кафк барорад зи хашму ронад султон.
Марди ҳарас кафкҳош пок бигирад,
То бишавад тирагишу гардад рахшон.
Охир, к-ором гираду начахад низ
Дар-ш кунад устувор марди нигаҳбон.

The mother of wine

You must sacrifice the mother of wine,
Take away and imprison her child.
But you cannot take away her child
Before crushing her and taking her life.
It is not just to separate
A baby from its mother's breast,
Before it has suckled for seven months,
From early spring until late fall.[26]
Then, in all fairness, it is just
To imprison the child, kill the mother.
Once securely locked away, the child
Roams, confused for seven days and nights.
When it realizes what has happened,
It will froth. It will moan from heartache,
Sink to the bottom with sadness,
Boil to the surface in sorrow.
To purify gold you must boil it
In fire, but it will not boil from sorrow.
A camel drunk with rage
Foams at the mouth, throws its rider.
The guard will wipe away the froth,
Remove the darkness, reveal its brilliance.
Finally, when it has stopped struggling,
The guard will secure the lid.

[26] Ordibehesht and Ābān are the second and eighth months, respectively, of the Persian calendar.

Чун бинишинад тамому софӣ гардад,
Гунаи ёқути сурх гираду марҷон.
Чанд аз ӯ сурх чун ақиқи ямонӣ,
Чанд аз ӯ лаъл чун нигини Бадахшон!
В-ар-ш бибӯйӣ, гумон барӣ, ки гули сурх
Бӯй бад-ӯ доду мушку анбар бо бон.
Ҳам ба хум-андар ҳамегузорад чунин
То ба гаҳи навбаҳору нимаи найсон.
Он гаҳ агар нимашаб дараш бигушойӣ,
Чашмаи хуршедро бибинӣ тобон.
В-ар ба булӯр андарун бибинӣ, гӯйӣ
Гавҳари сурх аст ба каффи Мӯсии Имрон.
Зуфт шавад родмарду суст диловар
Гар бичашад з-ӯю рӯйзард гулистон.
В-он-к ба шодӣ яке қадаҳ бихурад з-ӯй,
Ранҷ набинад аз он фарозу на аҳзон.
Андуҳи даҳсоларо ба Танҷа рамонад,
Шодии навро зи Рай биёраду Уммон.
Бо майи чунин, ки солхӯрда бувад чанд,
Ҷома бикарда фарози панҷаҳ хулқон.
Маҷлис бояд бисохта маликона
Аз гулу аз ёсамину хайрии алвон.
Неъмати фирдавс густарида зи ҳар сӯ,
Сохта коре, ки кас насозад чунон.

When completely calmed and clear,
It becomes red like a ruby, like coral,
Red like a carnelian from Yemen,
Or a precious ring from Badakhshan.[27]
If you smell it you would say it is a rose
Scented with ambergris, myrobalan and musk.
Inside the jar it will ferment
Until mid-April, early spring.[28]
Remove the lid at midnight,
You will see a burning sun.
And when you see it in a glass, you will say
Moses, son of Amram, holds a gem in hand.
The miser becomes generous, the weak becomes brave.
After one sip, a rose garden will bloom on pale cheeks.
And he who drinks a cup with joy
Will feel no pain or sorrow.
Ten-year-old sorrow will be banished to Tanjeh.[29]
New hope will arrive from Omman and Ray.[30]
With such wine, so well aged,
Its shirt worn threadbare for fifty years,
We will have a feast fit for kings,
Adorned with mallow, jasmine and roses.
Heaven spreads its grace in all directions,
Builds something no one can copy:

[27] Badakhshān, currently in Tajikistan and Afghanistan, was known for its rubies.
[28] Nisān is the first month of the Syrian calendar, corresponding roughly to April.
[29] Tanjeh, a port in current Morocco was considered at the time to be one of the farthest western inhabited places in the world.
[30] Ray is a city near current Tehran. Ommān is in the south-eastern Arabian Peninsula.

Ҷомаи заррину фаршҳои навойин,
Шуҳра раёҳину тахтҳои фаровон.
Барбати Исову лаҳнҳои Фуодӣ,
Чанги Мудакниру нойи Чобуки Ҳобон.
Як саф мирону Балъамӣ биншаста,
Як саф ҳуррону Пирсолиҳи Деҳқон.
Хусрав бар тахти пешгоҳ нишаста
Шоҳи мулуки ҷаҳон - амири Хуросон.
Турк ҳазорон ба пой пеши саф-андар,
Ҳар як чун моҳи бар ду ҳафта дурафшон.
Ҳар як бар сар басоки мӯрд ниҳода,
Рӯш майи сурху зулфу ҷаъдаш райҳон.
Бодадиҳанда буте бадеъ зи хубон
Баччаи хотуни турку баччаи хоқон.
Чун-ш бигардад набид чанд ба шодӣ,
Шоҳи ҷаҳон шодмону хурраму хандон.
Аз кафи турке сиёҳчашми парирӯй
Қомат чун сарву зулфаконаш чавгон.
З-он майи хушбӯй соғаре биситонад,
Ёд кунад рӯйи шаҳрёри Сиҷистон.
Худ бихурад нӯшу авлиёш ҳам эдун
Гӯяд ҳар як, чу май бигирад шодон:
Шодии Буҷаъфар Аҳмад ибни Муҳаммад,
Он маҳи озодагону мафхари Эрон!
Он малики адлу офтоби замона,
Зинда бад-ӯ доду рӯшнойии геҳон!

Clothes of golden threads, newly-woven rugs,
Exotic flowers, and seats in plenty;
'Isa's harp, which makes the heart blush,
Madaknir's lute, Chabak-e Janan's fife.[31]
Seated in rows are the Amirs, Bal'ami,
The nobles, and respected elders.[32]
Up front, on his throne sits the king,
Lord of all kings, Amir of Khorasan.
A thousand Turks stand ready to serve,
Each, a dazzling two-week moon.
Each wears a scented wreath,
Has cheeks of rosy wine, and hair in braids.
The cup bearer is fairer than the fair,
Child of a Turkish beauty and the Khaqan.[33]
The wine is happily passed around,
The king of the world is content, he laughs,
Taking wine from a dark-haired, angel-faced Turk,
With the body of a cypress, and hair in waves.
He raises a glass of wine,
Salutes the king of Sistan.
He drinks and cheers, as do his friends.
All are happy with wine in hand.
They drink to the health of Ahmad ibn Mohammad,
The greatest of free men, the pride of Iran,
The lord of fairness, the sun of his times
Through whom justice thrives and brightens the world.

---

[31] Apparently, 'Isā, Madaknir and Chābak-e Jānān were court musicians. There is no mention of their names in any of the histories.

[32] It is unclear whether "Sāleh" is a name or is used as "righteous" or "noble." Abolfazl Mohammed ibn Abdollāh Bal'ami (d. 937) was the vizier (minister) to the Sāmānid Amirs Ismail ibn Ahmad, Ahmad ibn Ismail and Nasr ibn Ahmad.

[33] Khāqān is the Turkik title for "ruler" or "leader" (used by the Chinese and Mongols).

Он ки набуд аз нажоди Одам чун ӯ,
Низ набошад, агар нагӯйӣ буҳтон!
Ҳуҷҷати Яктохудову сояи ӯяст,
Тоъати ӯ карда воҷиб ояти Фурқон.
Халқ зи хоку зи обу оташу боданд
В-ин малик аз офтоби гавҳари Сосон.
Фарр бад-ӯ ёфт мулки тираву торӣ,
Адн бад-ӯ гашт низ гетии вайрон.
Гар ту фасеҳӣ, ҳама маноқиби ӯ гӯй,
В-ар ту дабирӣ, ҳама мадоиҳи ӯ хон!
В-ар ту ҳакимию роҳи ҳикмат ҷӯйӣ,
Сирати ӯ гиру хуб мазҳаби ӯ дон.
Он ки бад-ӯ бингарӣ ба ҳикмат, гӯйӣ:
- Инак Суқроту ҳам Фалотуни Юнон!
В-ар ту фақеҳию сӯйи шаръ гаройӣ,
Шофиъӣ инак-ту Буҳанифаву Суфён!
Гар бикушояд зуфон ба илму ба ҳикмат,
Гӯш кун инак ба илму ҳикмати Луқмон!
Марди адабро хирад фазояду ҳикмат,
Марди хирадро адаб фазояду имон!
В-ар ту бихоҳӣ фаришtае, ки бибинӣ,
Инак ӯяст ошкоро Ризвон!
Хуб нигаҳ кун бад-он латофату он рӯй,
То ки бибинӣ бар ин ки гуфтам, бурҳон!

There has been no man like him, and will never be
(If you don't accuse me of boasting).
He is proof of God. He is God's shadow.
«Submit to him,» says the Koran.
Man is made of earth, water, fire and wind.
This king is from the sun of the line of Sasan.[34]
This dark land has found glory through him.
This wrecked world has become Eden through him.
If you have a way with words, speak of his grace.
If you write well, write only his praise.
If you are a philosopher and seek his path,
Then know his nature, learn his creed.
When it comes to wisdom, you will say
Before you stand the Greeks: Plato and Socrates.
If you profess to be a man of God,
Before you stand Shaf'i, Abu Hanifeh and Sofyan.[35]
If he talks of science or philosophy,
Listen to the wisdom of Loqman.[36]
A literate man gains knowledge and wisdom.
A wise man will gain manners and faith.
If you are looking for an angel,
Before you stands Rezvan, that is clear.[37]
Look closely at his soft, beautiful face,
You will see the proof of what I say.

---

[34] Sāsān is the grandfather of Ardeshir Bābakān, founder of the Sāsānian dynasty in the third century.

[35] Faqih is a religious authority who is versed in Islamic jurisprudence. Sharia is Islamic law. Mohammed ibn Idris, known as Imām Shāf'i (767-820) was a theologian and a founder of the Shāf'iyah sect. Abu Hanifeh No'mān ibn Sābet (696-767) was the founder of the Hanafi school of Islam. Sofyān ibn Sa'id Suri (713-778) was a theologian.

[36] Loqmān is a man known for his wisdom and piety. His name appears several times in the Koran.

[37] Rezvān is heaven's door keeper.

Покии ахлоқи ӯву покнажодӣ,
Бо нияти неку бо макориму эҳсон.
В-ар сухани ӯ расад ба гӯши ту як роҳ,
Саъд шавад мар туро нуҳусати Кайвон.
В-ар-ш ба садр-андарун нишаста бибинӣ,
Хуррам бигрӣ, ки зинда гашт Сулаймон.
Соми саворе, ки то ситора битобад,
Асб набинад чун ӯ савор ба майдон.
Боз ба рӯзи набарду кину ҳамият,
Гар-ш бибинӣ миёни миғфару хафтон,
Хор намояд-т жандапил бад-он гоҳ
В-арчи бувад масту шергаштаву ғуррон.
В-ар-ш бидидӣ Сифандёр гаҳи разм,
Пеши синонаш ҷаҳон давидию ларзон.
Гарчи ба ҳангоми ҳилм кӯҳи тани ӯй
Кӯҳи Сиём аст, ки кас набинад ҷунбон.
Душман ар аждаҳост, пеши синонаш
Гардад чун мум пеши оташи сӯзон.
В-ар ба набард оядаш ситораи Баҳром,
Тӯшаи шамшери ӯ шавад ба гаразмон.
Боз бад-он гаҳ, ки май ба даст бигирад,
Абри баҳорӣ чун ӯ наборад борон.
Абри баҳорӣ ҷуз оби тира наборад,
Ӯ ҳама дебо ба тахту зарр ба анбон.
Бо ду каффи ӯ зи бас ато, ки бибахшад,
Хор намояд ҳадису қиссаи тӯфон.
Лоҷарам, аз ҷуду аз саховати ӯяст
Нарх гирифта мадеҳу сомит арзон.
Шоир зӣ ӯ равад фақиру туҳидаст,
Бо зари бисёр бозгардаду ҳумлон.

He is kind-hearted. He is real.
He is noble and forgiving.
If his words fall upon your ears,
It will reverse the bad luck of Saturn.
If you see him sitting on his throne,
You will say Solomon has come to life.
He rides like Sam, and while stars still shine,
No horse shall see a rider like him.[38]
On the day of battle, of hate, of bravery,
When you see him clad in helmet and armor,
He will make an elephant seem small,
Even one that is roaring and drunk.
During battle, even Esfandiyar
trembles and runs from his spear.[39]
At times of peace, his mountain of a body
Is Mount Siyam; nobody sees him move.[40]
Facing his spear, even a dragon
Melts like wax, as if facing fire.
Even Mars if he comes to his battle,
Will become a meal for his sword.
Then again, when he takes the wine in hand,
No spring cloud could rain like him.
Spring clouds only shower dark rain,
He rains parcels of silk and sacks of gold.
He gives and gives, with both hands,
Making the storm seem mundane.
It is surely his grace
That gives value to praise.

[38] Sām was the father of Zāl and the ancestor of Rostam, the mythical Persian hero. Sām is known for being an expert rider.
[39] Esfandiyār is a mythical Persian hero.
[40] Mount Siyām is in Transoxiana.

Марди суханро аз ӯ навохтану бирр,
Марди адабро аз ӯ вазифаи девон.
Боз ба ҳангоми доду адл бари халқ
Нест ба гетӣ чун ӯ набилу мусулмон.
Дод биёбад заъиф ҳамчу қавӣ з-ӯй,
Ҷавр набинӣ ба назди ӯву на удвон.
Неъмати ӯ густарида бар ҳама гетӣ,
Он чи кас аз неъматаш набинӣ урён.
Бастаи гетӣ аз ӯ биёбад роҳат,
Хастаи гетӣ аз ӯ биёбад дармон.
Бо расани афви он муборак хусрав
Ҳалқаи танг аст, ҳар-ч дашту биёбон.
Пӯзиш бипзираду гуноҳ бибахшад,
Хашм наронад, ба афв кӯшаду ғуфрон.
Он малики Нимрӯзу хусрави пирӯз
Давлати ӯ юзу душман оҳуи нолон.
Амр ибн-ул-Лайс зинда гашт бад-ӯ боз
Бо ҳишами хешу он замонаи эшон!
Рустамро ном агарчи сахт бузург аст,
Зинда бад-ӯяст номи Рустами Дастон.
Рӯдакиё, барнавард мадҳи ҳама халқ,
Мидҳати ӯ гӯю муҳри давлат бистон!
В-арчи бикӯшӣ, ба ҷаҳди хеш бигӯйӣ
В-арчи кунӣ тез фаҳми хеш ба сӯҳон,
В-арчи дусад тобиъа фаришта дорӣ,
Низ парӣ бозу ҳар-ч ҷиннию шайтон,
Гуфт надонӣ сазо-ш, хезу фароз ор
Он-к бигуфтӣ, чунон-к бояд натвон.
Инак мадҳе чунонки тоқати ман буд,
Лафз ҳама хубу ҳам ба маънӣ осон.

The poet, poor and empty-handed,
Goes to him and returns with much gold.
He caresses the poet with praise.
A learned man gets hired at court.
As for fairness and justice,
There is no one like him, so honest and fair.
Both weak and strong get justice from him.
He displays no tyranny or hatred.
His grace is spread all over the world,
From which no one is deprived.
Those troubled by the world find comfort in him.
The heart-broken find a remedy in him.
The mercy of this glorious king,
Like a rope, binds all deserts and fields.
He accepts remorse, pardons sin,
Will not anger, and strives to forgive.
He is lord of Sistan, a victorious king.
His is the tiger's luck, his foe, a moaning deer.
Amr Lays is reborn in him,
With his entourage and times.[41]
The name of Rostam is grand, but
Rostam, son of Dastan lives because of him.[42]
O Rūdaki, put aside praise of all others.
Praise him and receive prosperity's seal.
No matter how hard you try
Or sharpen your wit on a file,
You cannot write poems worthy of him. Go, bring
What you have, however inadequate.
Here is a eulogy, it's the best I could do.
It has good words and is easily understood.

[41] Amr Lays is the second Saffārid king (887-900).
[42] Rostam is perhapse the most famous mythical Persian hero.

Ҷуз ба сазовори мир гуфт надонам
В-арчи Ҷарирам ба шеъру Тойиву Ҳассон!
Мадҳи амире, ки мадҳ з-ӯст ҷаҳонро,
Зинат ҳам з-ӯю фарру нузҳату сомон.
Сахт шикӯҳам, ки аҷзи ман бинамояд
В-арчи Сариъам або фасоҳати Саҳбон.
Бурд чунин мадҳу арза кард замоне
В-арчи бувад чира бар мадоиҳи шоҳон.
Мадҳи ҳама халқро карона падид аст,
Мидҳати ӯро карона нею на поён.
Нест шигифтӣ, ки Рӯдакӣ ба чунин ҷой
Хира шавад бе завону монад ҳайрон.
В-ар на маро Буумар диловар кардӣ
В-он гаҳ дастурии гузидаи Аднон,
Заҳра куҷо будаме ба мадҳи амире,
К-аз пайи ӯ офарид гетӣ Яздон?!
В-ар-м заъифию бебудим набудӣ
В-он-к набуд аз амири Машриқ фармон,
Худ бидавидӣ ба сони пайки мураттаб
Хидмати ӯро гирифта ҷома ба дандон.
Мадҳ расул аст, узри ман бирасонад,
То бишиносад дуруст мири сухандон.
Узри раҳӣ заъфу нотавонию пирӣ,
К-ӯ ба тани хеш аз ин наёмад меҳмон.
Давлати мирам ҳамеша бод бар афзун,
Давлати аъдои ӯ ҳамеша ба нуқсон!
Сар-ш расида ба моҳ-бар ба баландӣ,
В-они муъодӣ ба зери моҳӣ пинҳон!
Талъат тобандатар зи талъати хуршед,
Неъмат пояндатар зи Ҷудию Саҳлон!

But I don't know words that befit the Amir,
Although my poems rival Jarir's, Ta'i's and Hassan's.[43]
Praise the Amir. May the whole world praise him.
Beauty, virtue and order spring from him.
I complain because my poems reveal my weakness
Although I have the gift like Sari and Sahban.[44]
At this time, I present his eulogy,
I, who am expert at praising kings.
There is a limit to praising all men
But praising him has no limit, no end.
It is no surprise that at a time like this,
Rūdaki becomes lifeless and confused.
Had Bu 'Omar not given me the courage,
Had Minister Adnan not allowed me,[45]
How could I find the nerve to praise the Amir,
For whose sake God has created the world?
If I were not weak and helpless. If I
Didn't have orders from the Amir of the East,
I myself would run like a page
To his presence, with the poem in my teeth.
This poem will apologize for me.
The word-wise Amir will realize:
Your servant's excuse is frailty and old age.
That's why yours truly has not come as your guest.
May the glory of my Amir always soar,
That of his enemies always fall.
May his head reach as high as the moon,
His enemies, buried under the fish.
May his face be more brilliant than the sun,
His grace more lasting than Mount Judy and Sahlan.[46]

---

[43] Jarir ibn 'Attieh (d. 727), Abu Tammām Tā'i (d. 727), and Hassān ibn Sābet Ansāri (d. 670) were famous Arab poets.

[44] Sari Alghavāni (d. 814) was an Arab poet. Sahbān Vā'el (d. 670) was an Arab orator.

[45] Bu 'Omar and Adnān were among the notables in the Sāmānid court, possibly nobles or ministers.

[46] Judy is Mount Ararat in Turkey, where Noah's Arc is supposed to have landed. Sahlān is a mountain in Arabia.

Дер зиёд он бузургвор Худованд,
Ҷони гиромӣ ба ҷонаш андар пайванд.
Доим бар ҷони ӯ биларзам, зеро-к
Модари озодагон кам орад фарзанд.
Аз маликон кас чу ӯ набуд ҷавоне
Роду сухандону шермарду хирадманд.
Кас нашиносад ҳаме, ки кӯшиши ӯ чун,
Халқ надонад ҳаме, ки бахшиши ӯ чанд.
Дасту забон зарру дур¹ пароканад ӯро,
Ном ба гетӣ на аз газоф пароканд.
Дар дили мо шохи меҳрбонӣ биншост,
Дил на ба бозӣ зи меҳри хоста барканд.
Ҳамчу муаммост фахру ҳиммати ӯ шарҳ,
Ҳамчу Абастост фазлу сирати ӯ Занд.
Гарчи бикӯшанд шоирони замона,
Мадҳ касеро касе нагӯяд монанд.
Сирати ӯ тухми кишту неъмати ӯ об,
Хотири маддоҳи ӯ замини барӯманд.
Сирати ӯ буд ваҳйнома ба Кисро,
Чунки ба ойин-ш панднома биёканд.
Сирати он шоҳ пандномаи аслист,
З-он ки ҳаме рӯзгор гирад аз ӯ панд.
Ҳар кӣ сар аз панди шаҳрёр бипечид,
Пойи тарабро ба доми гурм дарафканд.
Кист ба гетӣ хамирмояи идбор,
Он ки ба иқболи ӯ набошад хурсанд?
Ҳар кӣ нахоҳад ҳаме кушоиши кораш,
Гӯ, бишаву дасти рӯзгор фурӯ банд.

May the Amir live long

May he live long, our glorious lord.
May my precious life be added to his.
I always worry about his life, since
The mother of the free bears few like him.
Of all kings there has never been a youth like him,
Forgiving, literate, brave and wise.
Can anyone know how much he tries?
Can anyone know how generous he is?
With hand and tongue he spreads gold and pearls.
Not in vain, has his name spread through the world.
He planted the branch of kindness in our hearts.
It's no joke that he has turned his back on wealth.
It's a puzzle, describing his grace and will:
He is the Avesta in wisdom, the Zand in essence.[47]
No matter how much the poets try,
They cannot praise him the way they should.
His essence is the seed, his grace is water.
The poet's talent is his fertile ground.
His essence is the Vahi-nameh to Kasra.[48]
His ways have filled the Pand-nameh with guidance.[49]
The essence of this king is the real Pand-nameh,
So that fortune itself can take counsel from him.
Whoever turns his back on the king's advice
Sets the foot of happiness into sorrow's trap.
Who in this world is the raw dough of defeat?
Anyone who is not pleased at his prosperity.
To anyone who does not wish splendor for him,
Say: You just try to tie fortune's hands.

---

[47] The *Avestā*, written in Avestan (an ancient Eastern Iranian language) is the sacred writings of Zoroastrianism and the chief source for the teachings of Zoroaster. The *Zand* is the interpretation of the *Avestā*.

[48] *Vahi-nāmeh* is a "Letter (book/document) of Revelation." Kasrā is the title of Khosrow Anushirvān (531-579), the twenty-first Sāsānian king. The prophet Mohammad was born during his reign.

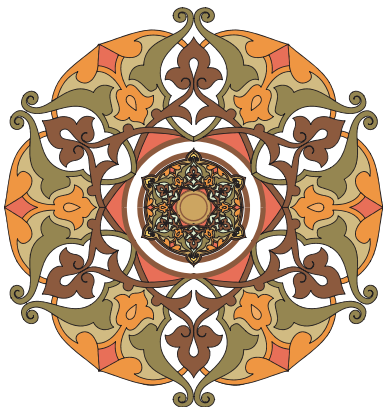
[49] *Pand-nāmeh* is the "Letter of Guidance." There is a *Pand-nāmeh* attributed to Anushirvān, a copy of which is in the British Museum.

Эй малак, аз ҳоли дӯстон-ш ҳаменоз,

Эй фалак, аз ҳоли душманон-ш ҳамеханд!

Охири шеър он кунам, ки аввал гуфтам:

Дер зиёд он бузургвор Худованд!

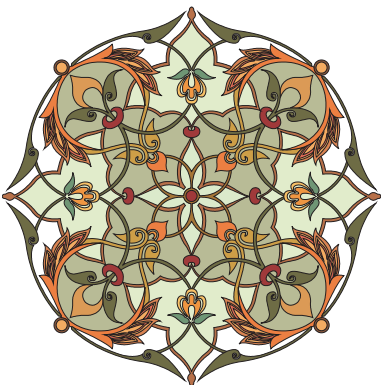

Dear angels, be proud of the glory of his friends.

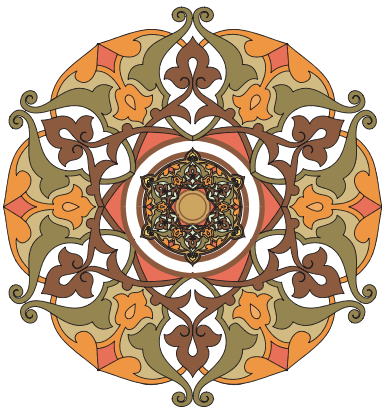
Dear heavens, laugh at the misery of his foes.

At the poem’s end, back to what I said at first:

May he live long, our glorious lord.

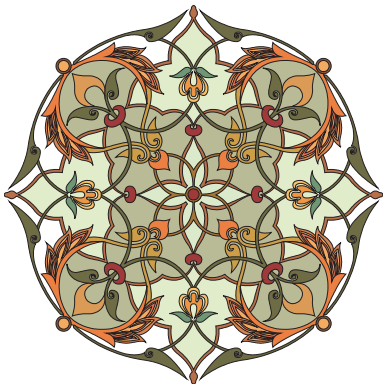

Ҳаме бикуштӣ, то дар адӯ намонд шуҷоъ,
Ҳаме бидодӣ, то дар вило намонд фақир.
Басо касо, ки бара-сту фарахша бар хонаш,
Басо, касо, ки ҷавин нон ҳаменаёбад сер.
Мубодарат куну хомуш мабош чандино!
Агар-т бадра расонад ҳаме ба бадри мунир!

Generosity

You killed many, broke the enemy's courage.
You gave so much, there isn't one beggar left.
Many have lamb and sweets on their table,
Others, not enough bread to ease their hunger.
Take action. Don't sit idle for too long,
Even though your sacks of gold reach the moon.

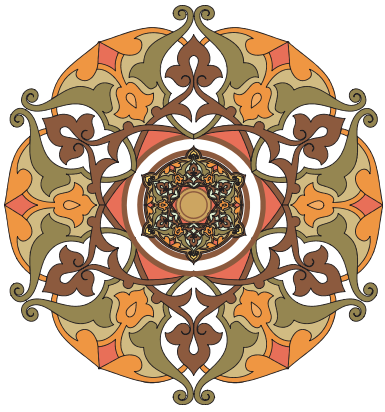
Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён ояд ҳаме,
Ёди ёри меҳрубон ояд ҳаме.
Реги Омуву дуруштий роҳи ӯ
Зери поям парниён ояд ҳаме.
Оби Ҷайҳун аз нишоти рӯйи дӯст
Хинги моро то миён ояд ҳаме.
Эй Бухоро, шод бошу дер зӣ,
Мир зӣ ту шодмон ояд ҳаме.
Мир моҳ асту Бухоро осмон,
Моҳ сӯйи осмон ояд ҳаме.
Мир сарв асту Бухоро бӯстон,
Сарв сӯйи бӯстон ояд ҳаме.
Офарину мадҳ суд ояд ҳаме,
Гар ба ганҷ-андар зиён ояд ҳаме.

Juye-Muliyan scent drifts my way,
As do memories of a kind friend.[50]
The Amuy is hard to cross, but its stones
Feel silken soft beneath our feet.[51]
Thrilled to see a friend, the Jayhun's waves
Leap halfway up our horses' flanks.
O Bukhara, be happy, live long:
The cheerful Amir is returning to you.
The Amir is the moon, Bukhara, the sky.
The moon is returning to the sky.
The Amir is a cypress, Bukhara, the garden.
The cypress is returning to the garden.

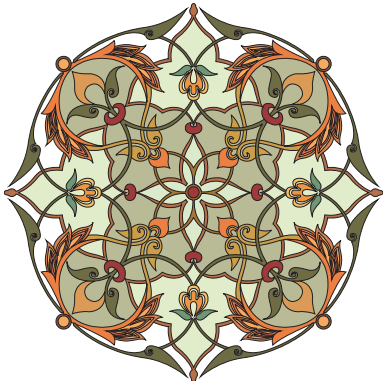

[50] Juye-Muliyān was a very lovely estate on the outskirts of Bukhārā.
[51] Āmuy (Āmu Daryā) and Jayhun are the Persian and Arabic names, respectively, of the river Oxus in Central Asia. Traveling from Herāt to Bukhārā, one would have to cross the Oxus.

Замона аспу ту ройиз, ба ройи хешат тоз,
Замона гӯю ту чавгон, барои хешат боз...
Агарчи чангнавозон латифдаст буванд,
Фидои дасти қалам бод дасти чангнавоз!
Туӣ, ки ҷавру бахилӣ ба ту гирифт нишеб,
Чунонки доду саховат ба ту гирифт фароз.

Life is a horse, you are the trainer, your choice to gallop.
Life is a ball, you are the mallet, your choice to play.
Although the harp player has delicate hands,
May they be sacrificed to the hand that holds the pen.
There is less oppression, less jealousy because of you.
There is more justice, more generosity because of you.

Ҷуз он ки мастии ишқ аст, ҳеч мастӣ нест,
Ҳамин балот бас аст, эй ба ҳар бало хурсанд!
Хаёли разми ту гар дар дили адӯ гузарад,
Зи бими теғи ту бандаш ҷудо шавад аз банд.
Зи адли туст ба ҳам бозу саъваро парвоз,
Зи ҳукми туст шабу рӯзро ба ҳам пайванд.
Ба хушдилӣ гузарон, баъд аз ин ки боди аҷал
Дарахти умри бадандешро зи по афканд.
Ҳамеша то ки бувад аз замона ному нишон,
Мудом, то ки бувад гардиши сипеҳри баланд,
Ба базми айшу тараб бод некхоҳи ту шод,
Ҳасуди ҷоҳи ту бодо зи ғусса зору нажанд!

There is no drunkenness but that of love.
Love is enough misery, even for you.
If thoughts of war run through your enemy’s heart,
Fear of your blade will cut him, limb from limb.
Your justice lets hawk and finch share the sky.
By your will night and day embrace.
From now on be happy, the winds of death
Will uproot the trees of malicious lives.
While a trace of this world still remains,
While the wheels of this grand universe turn,
Joy to your well-wishers, may they feast in bliss.
May those jealous of your glory moan from grief.

Ҷаҳон ба коми худованд боду дер зиёд,

Бар ӯ ба ҳеч ҳаводис замона даст мадод.

Дурусту рост кунод ин масал Худой варо:

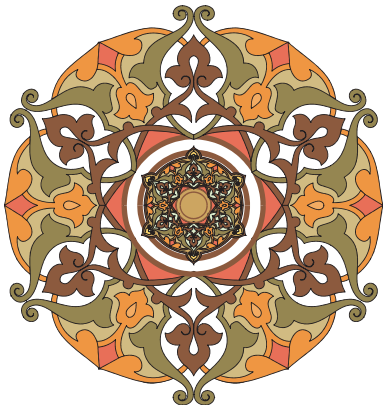
Агар бибаст яке дар, ҳазор дар бикшод.

Худои арш ҷаҳонро чунин ниҳод ниҳод,

Ки гоҳ мардум шодону гаҳ бувад ношод.

.....

Худой чашми бад аз мулки ту бигардонод!

May the world please our lord. May he live long.

May no accidents befall him.

May God make this proverb come true for him:

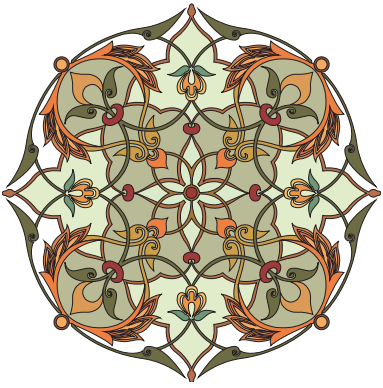
If one door is closed, a thousand will open.

The lord of the heavens has built the world like this;

Joyous one moment, grieving the next.

……..

May God turn the evil eye away from your realm.[52]

[52] The first half of the final couplet is missing.

Гар ман ин дӯстии ту бибарам то лаби гӯр,

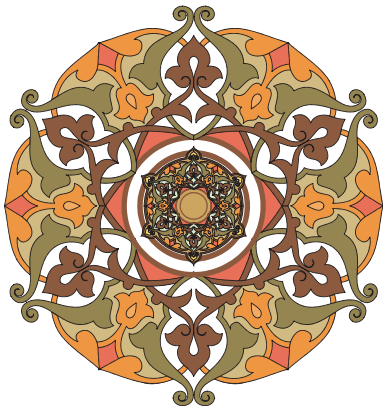
Бизанам наъра, валекин зи ту бинам ҳунаро.

Асари мир нахоҳам, ки бимонад ба ҷаҳон,

Мир хоҳам, ки бимонад ба ҷаҳон-дар асаро…

Ҳар киро рафт ҳамебояд, рафта шумарӣ,

Ҳар киро мурд ҳамебояд, мурда шумаро!

If I take your friendship with me to the grave,

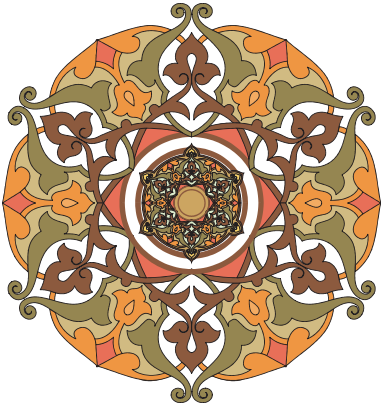
Screaming your praise, I will still find virtues in you.

I don’t want the Amir’s legacy to remain.

I want the Amir himself to remain, as legacy.

He who has gone, you must consider him gone.

He who has died, you must consider him dead.

Маро бисуду фурӯ рехт, ҳар чӣ дандон буд,
Набуд дандон, ло бал чароғи тобон буд.
Сапеду симзада буду дурру марҷон буд,
Ситораи саҳарӣ буду қатраборон буд,
Яке намонд кунун з-он, ҳама бисуду бирехт,
Чӣ наҳс буд? - Ҳамоно, ки наҳси Кайвон буд.
На наҳси Кайвон буду на рӯзгори дароз,
Чӣ буд? - Ман-т бигӯям: - Қазои Яздон буд.
Ҷаҳон ҳамеша чу чашмест гирду гардон аст,
Ҳамеша, то бувад ойин-ш, гирдгардон буд.
Ҳамон, ки дармон бошад, ба ҷойи дард шавад
Ва боз дард ҳамон, к-аз нахуст дармон буд.
Куҳан кунад ба замоне ҳамон, куҷо нав буд
Ва нав кунад ба замоне ҳамон, ки хулқон буд.
Басо шикаста биёбон, ки боғи хуррам буд
Ва боғи хуррам гашт, он куҷо биёбон буд.
Ҳаме чӣ донӣ, эй моҳрӯйи мушкинмӯй,
Ки ҳоли банда аз ин пеш бар чӣ сомон буд?!
Ба зулфи чавгон нозиш ҳамекунӣ ту бад-ӯ,
Надидӣ он гаҳ ӯро, ки зулфчавгон буд?!
Шуд он замона, ки рӯяш ба сони дебо буд,
Шуд он замона, ки мӯяш ба сони қатрон буд!
Чунон ки хубии меҳмону дӯст буд азиз,
Бишуд, ки боз наёмад, азиз меҳмон буд.
Басо нигор, ки ҳайрон будӣ бад-ӯ-дар чашм,
Ба рӯйи ӯ-дар чашмам ҳамеша ҳайрон буд.
Шуд он замона, ки ӯ шод буду хуррам буд,
Нишоти ӯ ба фузун буду ғам ба нуқсон буд.
Ҳамехариду ҳамесахт бешумор дирам,
Ба шаҳр ҳар кӣ яке турки норпистон буд.

My teeth are all worn down and falling out.
They weren't just teeth, they were as bright light,
Rows of white silver, coral and pearl,
Bright as raindrops or morning star against night.
They have all worn down, each in its turn.
Such bad luck! The bad luck known as Saturn's.
Was it Saturn or the long years? I will
Tell you what: It was surely divine will.
The world's like an eye, round and rolling,
Ruled by an axiom, the cycles revolving.
It's the cure that alleviates our pain, or
The pain yet again supplanting the cure.
It makes old what was new, rejuvenates
What's been worn down with the years and with age.
Many lush gardens are dry deserts now,
And lush gardens grow where desert once sprawled.
My dark-haired beauty, you can't possibly know,
What shape I was in a long time ago!
You can stroke your lover with your curls,
But never saw him with curls of his own.
The days are past when his skin was silken-soft.
The days are past when his hair was raven-dark.
Beauty and charm were once his darling guests,
Guests who will not come back, nontheless.
There were many beauties who bewildered all,
And their beauty always bewildered my eyes.
Gone are the days when he was happy,
When joy was plentiful and sorrow was slight.
When he found Turks with pomegranate breasts,
He appraised and counted out the dirhems.

Басо канизаки некӯ, ки майл дошт бад-ӯ,
Ба шаб зиёрати ӯ назди ҷумла пинҳон буд.
Ба рӯз чунки наёрист шуд ба дидани ӯ,
Ниҳеби хоҷаи ӯ буду бими зиндон буд.
Набиди равшану дидори хубу рӯйи латиф
Агар гарон буд, зӣ ман ҳамеша арзон буд.
Дилам хизонаи пурганҷ буду ганҷ сухан,
Нишони номаи мо муҳру шеър унвон буд.
Ҳамеша шоду надонистаме, ки ғам чӣ бувад,
Дилам нишоту тарабро фарох майдон буд.
Басо дило, ки ба сони ҳарир карда ба шеър,
Аз он сипас, ки ба кирдори сангу сандон буд.
Ҳамеша чашмам зӣ зулфакони чобук буд,
Ҳамеша гӯшам зӣ мардуми сухандон буд.
Аёл на, зану фарзанд на, маъунат на,
Аз ин ҳама танам осуда буду осон буд.
Ту Рӯдакиро, эй моҳрӯ, ҳамебинӣ,
Бад-он замона надидӣ, ки инчунинон буд?
Бад-он замона надидӣ, ки зӣ чаман рафтӣ
Сурудгӯён, гӯйӣ, ҳазордастон буд.
Шуд он замона, ки ӯ унси родмардон буд,
Шуд он замона, ки ӯ пешкори мирон буд.
Ҳамеша шеъри варо зӣ мулук девон аст,
Ҳамеша шеъри варо зӣ мулук девон буд.
Шуд он замона, ки шеъраш ҳама ҷаҳон бинвашт,
Шуд он замона, ки ӯ шоири Хуросон буд.
Кучо ба гетӣ буда-ст номвар деҳқон,
Маро ба хонаи ӯ сим буду ҳумлон буд.
Киро бузургию неъмат зи ину он будӣ,
Варо бузургию неъмат зи Оли Сомон буд.

Many a lovely slave girl sought him out
And came to him by night, hidden from all,
Who dared not come to him by light of day,
For fear of their masters and fear of jail.
Costly was the wine and each lovely face,
But they were always inexpensive for me,
For my heart was a treasury of riches,
Of words we call Love and Poetry.
I was happy, my soul was a meadow
Filled with joy, never having known sorrow.
My songs served to soften many a soul
That before was hard and heavy as stone.
My eyes watched for sweet, delicate curls,
My ears listened to the words of the wise.
No wife, no child, and no expenses,
I was weighed down by none of these burdens.
My sweet, you've seen only Rūdaki of late,
You never saw him in his greater state,
Never saw him when he used to tell tales
And sang songs that rivaled the nightingales'.
He's no longer the friend of nobles. The days
Are past when he was favored by princes.
At the king's court, his volumes of verse
Were held in high esteem, when he held sway.
Gone are the days when everyone knew his lines
And he was the poet of Khorasan.
When the noble dehqan[53] was still of this world,
I received much gifts and silver at his house.
However came honor and riches for some,
For him they came from the house of Saman:[54]

[53] A prominent landowner.

Бидод мири Хуросон-ш чил ҳазор дирам,

Дар ӯ фузунии якпанҷи мири Мокон буд.

Зи авлиёш пароканда низ ҳашт ҳазор

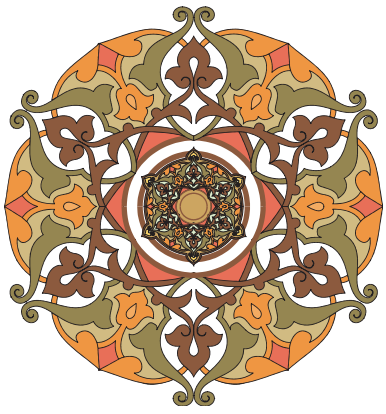
Ба ман расид бад-он вақт, ҳоли хуб он буд!

Чу мир дид сухан, дод доди мардии хеш

Зи авлиёш чунон, к-аз амир фармон буд.

Кунун замона дигар гашту ман дигар гаштам,

Асо биёр, ки вақти асову анбон буд!

[54] The house of Sāmān refers to the Sāmānids who ruled Khorāsān in the 10th century.

Forty thousand from the Amir of Khorasan,

Another five from the Amir of Makan.[55]

And from his retinue eight thousand for me.

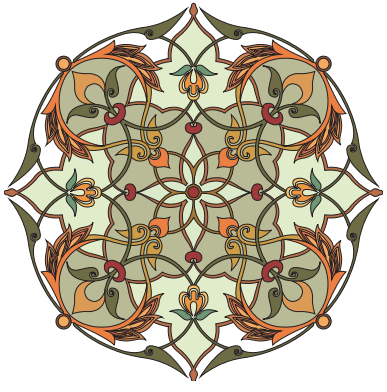
Life was good then. Those were the days.

When my words fell on the Amir’s ears,

He gave generously, as did the others.

But times have changed, so have I. Bring me my staff.

It’s time for the cane and the beggar’s purse.

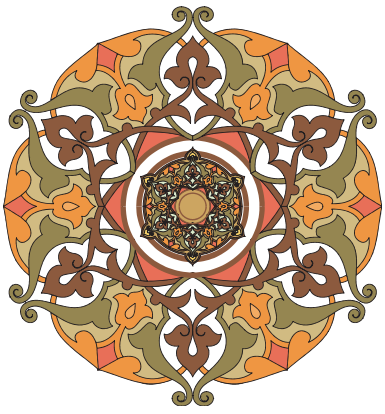
[55] Amir of Mākān refers to Mākān-e Kāki (d. 945) who ruled part of Tabarestān.

Басо, ки маст дар ин хона будаму шодон,

Чунон-к ҷоҳи ман афзун буд аз амиру мулук.

Кунун ҳамонаму хона ҳамону шаҳр ҳамон,

Маро нагӯӣ, к-аз чӣ шудаст шодӣ сук!

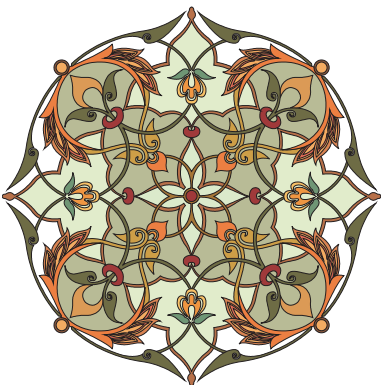

I was always intoxicated in this house.

Like the Amir and nobles, my place was secure.

Now, I am the same, the house and town are the same.

Then tell me, how has happiness turned to sorrow?

Кор ҳама рост, ончунон ки бибояд,

Ҳолати шодист, шод бошӣ, шояд!

Андуҳу андешаро дароз чӣ дорӣ?

Давлати ту худ ҳамон кунад, ки бибояд.

Ройи вазирон туро ба кор наёяд,

Ҳар чи савоб аст, бахт худ фармояд.

Чарх наёрад бадили ту зи халоиқ

В-он ки туро зод, низ чун ту назояд.

Эзад ҳаргиз даре набандад бар ту,

То садди дигар ба беҳтарӣ накушояд!

All is as it is supposed to be:

There is happiness now, be happy.

Why are you sad? Why do you worry?

Destiny does what it must for you.

The viziers’ ways won’t work for you,

Fate will decide what is best for you.

Life’s wheel won’t create another like you.

Your mother won’t bear another like you.

God will never close a door on you,

Before opening a hundred better doors.

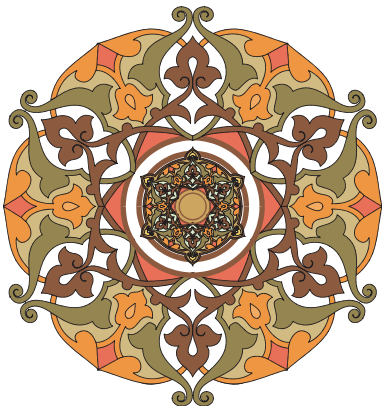

Рафиқо, чанд гӯйӣ: - Ку нишотат?!

Бинагрезад кас аз гарм офрӯша.

Маро имрӯз тавба суд дорад

Чунон чун дардмандонро шанӯша.

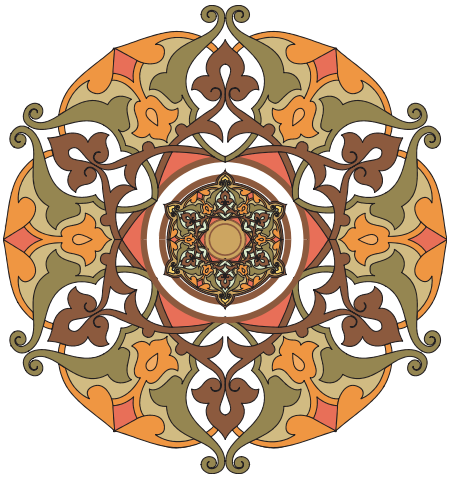

Dear friend, when will you stop saying «where is happiness?»

No one will deprive himself of warm halva.[56]

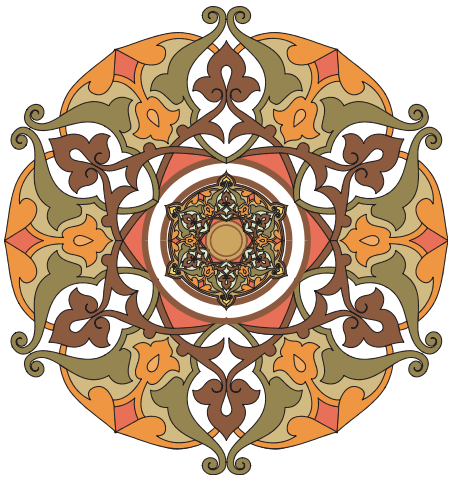
Today, it is useful for me to repent,

Just as it is useful for a sick man to sneeze.[57]

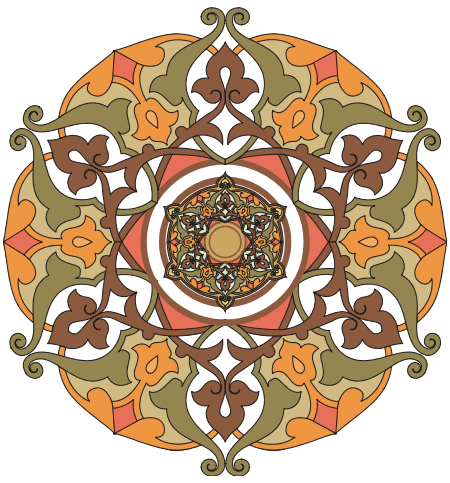

[56] Halva is a traditional Middle Eastern dessert.
[57] It was believed that sneezing helped in the recovery of a sick person.

Ин ҷаҳон пок хобкирдор аст,
Он шиносад, ки дил-ш бедор аст.
Некии ӯ ба ҷойгоҳи бад аст,
Шодии ӯ ба ҷойи темор аст.
Чӣ нишинӣ бад-ин ҷаҳон ҳамвор,
Ки ҳама кори ӯ на ҳамвор аст?!
Дониши ӯ на хубу чеҳра-ш хуб,
Зишткирдору хубдидор аст.

This world acts completely like a dream,
He whose heart is open will realize it.
Its kindness replaces cruelty.
Its happiness replaces sorrow.
Why are you so content with this world,
When everything is not in order?
It has a nice face but has bad habits.
It has charm but has bad manners.

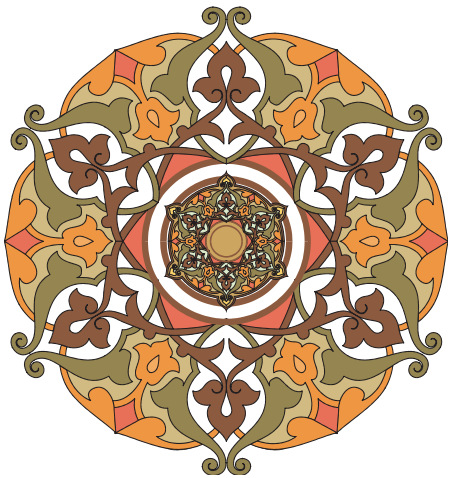

Зиндагонӣ чи кӯтаҳу чи дароз,
На ба охир бимурд бояд боз?!
Ҳам ба чанбар гузор хоҳад буд
Ин расанро, агарчи ҳаст дароз.
Хоҳӣ андар анову шиддат зӣ,
Хоҳӣ андар амон ба неъмату ноз.
Хоҳӣ андактар аз ҷаҳон бипазир,
Хоҳӣ аз Рай бигир то ба Тароз.
Ин ҳама боду буди ту хоб аст,
Хобро ҳукм не, магар ба маҷоз.
Ин ҳама рӯзи марг яксонанд,
Нашиносӣ зи якдигар-шон боз.
Ноз агар хубро сазост ба шарт,
Насазад ҷуз туро карашмаву ноз.

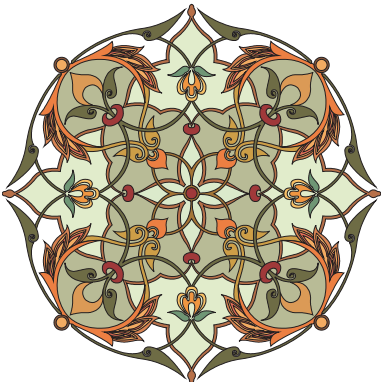
Life, be it short or long,
Does is not end in death?
This cord must pass through
The ring despite its length.
You can choose labor and hardship.
You can choose comfort and safety.
You can take little from this world
Or take all from Taraz to Ray.
Your whole being is a dream,
But dreams are not real.
When death comes, everyone’s the same,
You can’t tell one from the other.
If only beauties can be coquettish,
Then no one can be coquettish but you.

Меҳтарони ҷаҳон ҳама мурданд,
Маргро сар ҳама фурӯ карданд.
Зери хок андарун шуданд онон,
Ки ҳама кӯшкҳо баровардаанд.
Аз ҳазорон ҳазор неъмату ноз
На ба охир ба ҷуз кафан бурданд?!
Буд аз неъмат, он чи пӯшиданд
В-он чи доданду он чиро хурданд.

The great men of this world have all died.
They have all bowed their heads to death.
Even those who built palaces
Now lie covered with earth.
From the thousands and thousands of comforts
Were they left with anything but a shroud?
From their blessings they enjoyed what they wore,
What they ate and what they gave away.

Агарчи узр басе буд, рӯзгор набуд,

Чунон ки буд, ба ночор хештан бахшуд.

Худойро биситудам, ки Кирдгори ман аст,

Забонам аз ғазалу мадҳи бандагон-ш насуд.

Ҳама ба тунбалу банд аст бозгаштани ӯ,

Шаранги нӯшомеғ асту рӯйи заррандуд.

Бунафшаҳои тарӣ хайл-хайл сар баркард,

Чу оташе, ки ба гӯгирд бардавид кабуд.

Биёву ҳон, бидеҳ он офтоб, к-аш бихурӣ,

Зи лаб фурӯ шаваду аз рухон барояд зуд.

I didn’t have the chance to apologize

For it all, but he pardoned me anyway.

I worship God. He is my creator.

My tongue did not rest from praising his servants.

Life’s wheel is all trickery and bondage:

Poison mixed with nectar, gold-plated zinc.

Many, many new violets have blossomed,

Like a flame, bruised, when it touches sulfur.

Bring out the sun, pour it, drink from it.

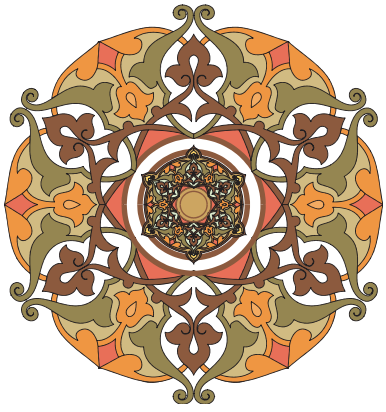
It passes the lips and shines through the cheeks.

Замоне барқ пурханда, замоне раъд пурнола

Чунон чун модар аз сӯги арӯси сездаҳсола.

Ва гашта з-ин паранди сабз шохи беди бунсола

Чунон чун ашки маҳҷурон нишаста жола бар лола.

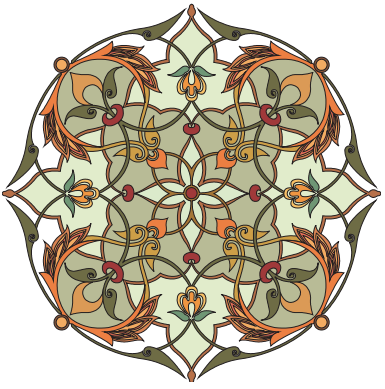

At times lightning laughs, at times thunder moans

Like a mother who mourns a thirteen-year-old bride.

Leaves on the old willow have turned to green silk.

Dew sits on the tulip, like tears shed by parted lovers.

Дӯсто, он хурӯши барбати ту
Хуштар ояд ба гӯшам аз такбир!
Зории зеру ин мадор шигифт,
Гар зи дашт-андар оварад нахчир.
Тани ӯ тир на, замон ба замон
Ба дил-андар ҳамегузорад тир.
Гоҳ гирёну гаҳ бинолад зор
Бомдодону рӯз то шабгир.
Он забоновару забонаш на,
Хабари ошиқон кунад тафсир.
Гоҳ девонаро кунад ҳушёр,
Гаҳ ба ҳушёр-бар ниҳад занҷир.

At dawn, the song of a moaning *zir*
Soothes my ears more than prayer.[58]
No wonder, the wail of the *zir*
Lures the prey out of the field.
It always pierces the heart
Although it has no arrows.
At times it weeps, at times it wails,
From morning till night, and again till dawn.
It speaks but it has no tongue.
It recites the story of lovers.
At times, it can sober up a mad man.
At times, it can put a sober man in chains.

[58] *Zir* is a high-pitched note. It is also the name of an ancient musical instrument. *Takbir*, part of the Muslim "call to prayer," is the proclamation of faith: *Allaho-Akbar* ("God is great").

Ҳар бод, ки аз сӯйи Бухоро ба ман ояд,
Бо бӯйи гулу мушку насими суман ояд.
Бар ҳар зану ҳар мард куҷо барвазад он бод?!
Гӯйӣ, магар он бод ҳаме аз Хутан ояд.
Не, не, зи Хутан бод чунин хуш навазад ҳеч,
К-он бод ҳаме аз бари маъшуқи ман ояд.
Эй турки камарбаста, чунонам зи фироқат,
Гӯянд, қабои ту маро пераҳан ояд.
Ҳар шаб нигаронам ба Яман, то ту баройӣ,
Зеро ки Суҳайлию Суҳайл аз Яман ояд.
Кӯшам, ки бипӯшам, санамо, номи ту аз халқ,
То номи ту кам дар даҳани анҷуман ояд.
Бо ҳар кӣ сухан гӯям, агар хоҳаму гар не,
Аввалсуханам номи ту андар даҳан ояд.

This wind that blows my way from Bukhara
Smells of roses and musk, a jasmine breeze.
Any man or woman caressed by this wind Says:
maybe this wind blows from Khotan.[59]
No, no. Such luscious wind could not blow from Khotan.
This wind blows from the bosom of my love.
Each night I look to Yemen until you appear
Because you are Canopus rising from Yemen.[60]
My dear, I try to hide your name from people,
Keep it from falling in the public mouth.
Want to or not, with whomever I speak,
When I speak, it’s your name that comes to mouth.

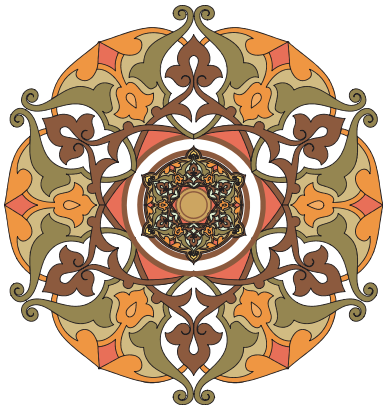
[59] Khotan, a city in Central Asia (currently in Chinese Turkistan) was famous for its musk.
[60] Canopus, a star in the constellation Carina, is brightest when it appears from the direction of Yemen, which is south-west in the Bukhārān sky.

Рӯй ба меҳроб ниҳодан чӣ суд?

Дил ба Бухорову бутони Тароз.

Эзади мо васвасаи ошиқӣ

Аз ту пазирад, напазирад намоз!

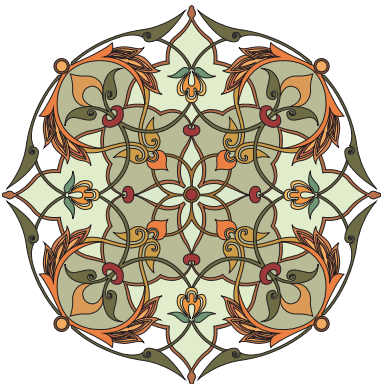

What use is facing the house of God, when the heart

Faces Bukhara and the beauties of Taraz?

God will accept your devotion to love,

But he will not accept your prayers.

Дило, то кай ҳамечӯйӣ маниро,
Чӣ дорӣ дӯст ҳарза душманеро?!
Чаро чӯйӣ вафо аз бевафое,
Чӣ кӯбӣ беҳуда сард оҳанеро?!
Аё савсанбуногӯше, ки дорӣ
Ба рашки хештан ҳар савсанеро!
Яке з-ин барзани нороҳ бар шав,
Ки бар оташ нишонӣ барзанеро.
Дили ман арзане, ишқи ту кӯҳе,
Чӣ сойӣ зери кӯҳе арзанеро?
Бибахшо, эй писар, бар ман бибахшо,
Макуш дар ишқ хира чун манеро!
Биё, инак нигаҳ кун Рӯдакиро,
Агар бе чон равон хоҳӣ танеро.

Dear heart, why are you so selfish?
Why do you love the enemy in vain?
Why do you seek faith from the unfaithful?
Why do you strike iron that is cold?
And you, whose cheeks are like the lily,
The lily is jealous of your beauty.
Go down this dead-end street just once,
You'll light a fire under its residents.
My heart is a grain, your love, a mountain.
Why crush the grain under the mountain?
Forgive me dear boy, forgive me.
Don't needlessly kill a lover like me.
Come now, take a look at Rūdaki,
If you want to see a lifeless body walk.

Гули садбаргу мушку анбару себ,
Ёсамини сапеду мӯрди базеб.
Ин ҳама яксара тамом шуда-ст
Назди ту, эй бути мулукфиреб.
Шаби ушшоқ-т лайлатулқадр аст,
Чун ту берун кунӣ рух аз ҷилбеб.
Ба ҳиҷоб андарун шавад хуршед,
Гар ту бардорӣ аз ду лола ҳиҷеб.
В-он занахдон ба себ монад рост,
Агар аз мушк хол дорад себ.

A hundred-petaled rose, musk, ambergris,
Apples, white jasmine and fragrant leaves,
It contains all of these, your beauty,
O Beauty, who captivate kings.
Your lover's night is the *Divine Night*,[61]
When the veil is removed from your face.
The sun hides its face behind a veil
When the veil reveals your two tulips.
And your chin is just like an apple,
An apple with a mole made of musk.

[61] *Lailat al-qadar*, which I have translated as "*The Divine Night,*" is the night when the prophet Mohammad received the first revelation of the Koran.

Ба Ҳақ нолам зи ҳичри дӯст зоро
Саҳаргоҳон чу бар гулбун ҳазоро.
Қазо гар доди ман настонад аз ту,
Зи сӯзи дил бисӯзонам қазоро.
Чу ораз барфурӯзӣ, мебисӯзад
Чу ман парвона бар гирдат ҳазоро.
Нагунҷам дар лаҳад, гар з-он ки лахте
Нишинӣ бар мазорам сӯгворо.
Ҷаҳон ин асту чунин аст, то буд
Ва ҳамчунин бувад инанд, боро!
Ба як гардиш ба шаҳоншоҳӣ орад,
Диҳад дайҳиму тоҷу гӯшворо.
Ту-шон зери замин фарсуда кардӣ,
Замин дода мар эшонро зағоро.
Аз он ҷонбӯз лахте хуни раз дех,
Сипарда зери пой-андар сипоро!

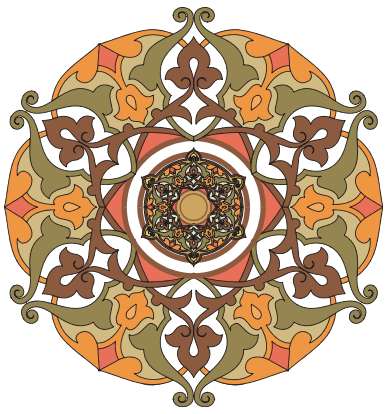
I have the right to moan for my love’s absence,
As the nightingale moans for the red rose, at dawn.
If fate does not deliver you to me,
I will burn fate with the flames in my heart.
When you brighten your face, a thousand
Butterflies will burn around you, as I do.
I will not fit under the tombstone, if
For one moment you sit grieving by my grave.
The world is as it has always been,
And will be the same for ever, my dear.
With one turn it will make a king,
With a throne, a crown and earrings.
O world, you make them rot under ground,
And the ground piles more torment on them.
Now, bring some of that life-giving wine,
And crush the past under a grinding stone.

Гар на бадбахтаме, маро кӣ фиканд
Ба яке ҷоф-ҷофи зудғарас?

Ӯ маро пеши шер бипсандад,
Ман натовам бар ӯ нишаста магас.

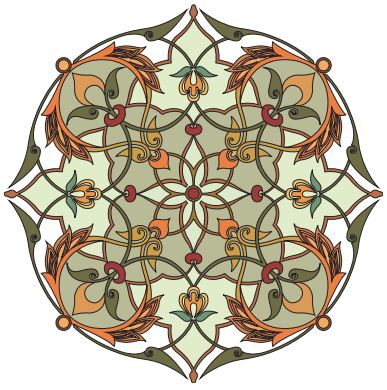
Гарчи номардум аст, меҳру вафош
Нашавад ҳеч аз ин дилам, паргас!

If I’m not unlucky, how did I get involved
With this quick-to-anger woman of easy virtue?

She likes it if I’m thrown to the lions.
I can’t stand it if a fly sits on her.

She tortures me. But my love for her
And loyalty to her never leave my heart.

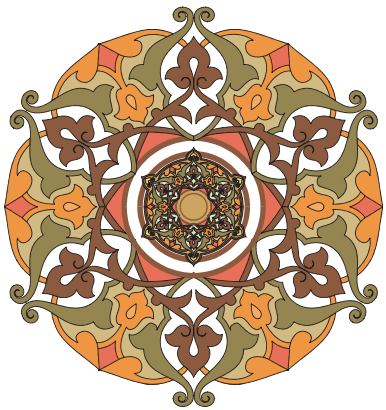

Кас фиристод ба сирр-андар айёр маро,

Ки макун ёд ба шеър-андар бисёр маро.

Ин фижаҳпир зи баҳри ту маро хор гирифт,

Бираҳонод аз ӯ Эзади ҷаббор маро!

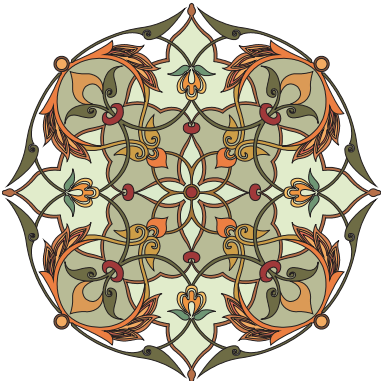

Ayyar sent a secret message to me:[62]

«Don’t mention me in your poems so much.

This old man abuses me because of you.

I wish God would save me from his tyranny.»

[62] Ayyār means shrewd or sneaky. Nafisi claims that Ayyār is the name of one of Rūdaki’s favorite concubines.

Гирифт хоҳам зулфайни анбарини туро,
Ба бӯса нақш кунам барги ёсамини туро.
Ҳар он замин, ки ту як раҳ бар ӯ қадам биниҳӣ,
Ҳазор сағда барам хоки он замини туро.
Ҳазор бӯса диҳам бар сиҳои номаи ту,
Агар бибинам бар муҳри ӯ нигини туро.
Ба теғи ҳиндӣ, гӯ, дасти ман ҷудо бикунанд,
Агар нигарам рӯзе ман остини туро.
Агарчи хомуш мардум, ки шеър бояд гуфт,
Забони ман ба равӣ гардад офарини туро.

I want to stroke your amber-scented hair,
Paint with kisses the jasmine petals of your face.
If only you'd place one foot upon this ground,
I'd make a thousand prostrations to its dust.
I'll kiss the seal on your letter a thousand times
If I see the mark of your signet ring upon it.
Tell them to cut off my hand with an Indian blade,
If one day I try to raise a hand to you.
I was silent when I should have recited poems.
But my tongue now turns with compliments for you.

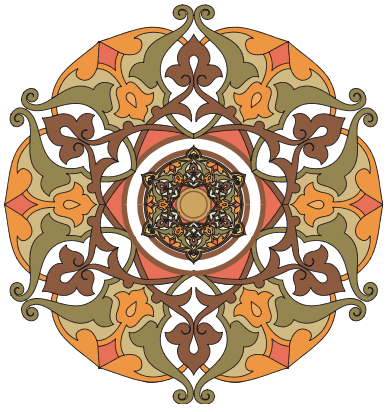

Самоъу бодаи гулгуну луъбатони чу моҳ

Агар фаришта бибинад, даруфтад дар чоҳ.

Назар чӣ гуна бидӯзам, ки баҳри дидани дӯст

Зи хоки ман ҳама наргис дамад ба ҷойи гиёҳ?!

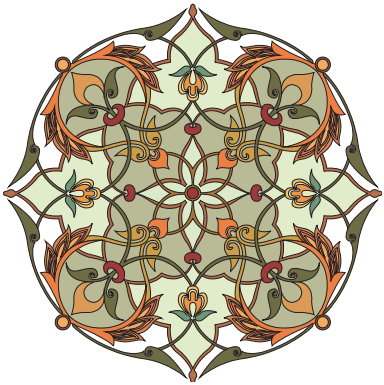

Song, rose-colored wine, and beauties like the moon,

Would make an angel fall in the well.[63]

How can I sew my gaze shut? To see my love

Only narcissi grow on my grave, not weeds.[64]

[63] In this line, Rūdaki is making reference to the story of Hārut and Mārut, which has pre-Islamic roots ("Ho'avrutāt" and "Amrotāt" in Avestan literature) and is retold in the Koran. As the story goes, the angels Hārut and Mārut were sent to earth to guide mankind. They were seduced by the beautiful Nāhid ("Zohreh" in Arabic) and engaged in singing, drinking wine and merry-making. As punishment, God threw them into the well of Babylon.

[64] Narcissi represent eyes. Narcissi growing on the grave implies that the poet will see his beloved even after his death.

Омад баҳори хуррам бо рангу бӯйи тиб,
Бо сад ҳазор нузҳату ороиши аҷиб.
Шояд, ки марди пир бад-ин гаҳ шавад ҷавон,
Гетӣ бадил ёфт шабоб аз пайи машиб.
Чархи бузургвор яке лашкаре бикард,
Лашкар-ш абри тираву боди сабо нақиб.
Наффот барқи равшану тундар-ш таблзан,
Дидам ҳазор хайлу надидам чунин маҳиб.
Он абр бин, ки гиряд чун марди сӯгвор
В-он раъд бин, ки нолад чун ошиқи каиб.
Хуршедро зи абр дамад рӯй гоҳ-гоҳ
Чунон ҳисорие, ки гузар дорад аз рақиб.
Якчанд рӯзгор ҷаҳон дардманд буд,
Беҳ шуд, ки ёфт бӯйи суман, бодро табиб.
Борони мушкбӯй биборид нав ба нав
В-аз барф баркашид яке ҳуллаи қасиб.
Кунҷе, ки барф пеш ҳамедошт, гул гирифт,
Ҳар ҷӯяке, ки хушк ҳамебуд, шуд ратиб.

A lush spring has arrived, colorful and effervescent,
With thousands of delights and decorations.
It is fair that the old man becomes young,
In a world that supplants old age with youth.
The mighty heavens have fielded an army:
An army of dark clouds led by the zephyr,
Lightning its artillery, thunder its drummer.
I have seen a thousand armies, never so fierce.
Look at that cloud, how it cries like a grieving man,
Thunder moans like a lover with a broken heart.
Now and then the sun peeks from behind the clouds
Like a prisoner hiding from the guard.
The world, which had been in pain for some time,
Has found a cure in this jasmine-scented wind.
A shower of musk streams down in waves,
On leaves, a cover of shiny new silk.
Snow covered crevices now bear roses.
Streams that had been dry now swell with water.

Тундар миёни дашт ҳаме бод бардамад,
Барқ аз миёни абр ҳаме баркашад қазиб.
Лола миёни кишт бихандад ҳаме зи дур,
Чун панҷаи арӯси ба ҳинно шуда хазиб.
Булбул ҳаме бихонад дар шохсори бед,
Сор аз дарахти сарв мар ӯро шуда муҷиб.
Сулсул ба сарвбун - бар бо нағмаи куҳан,
Булбул ба шохи гул - бар бо лаҳнаки ғариб.
Акнун хуред бодаву акнун зийед шод,
К-акнун барад насиб ҳабиб аз бари ҳабиб.
Соқӣ гузину сабзаву май хур ба бонги зер,
К-аз кишт сор ноладу аз боғ андалеб.
Ҳарчанд навбаҳор ҷаҳон аст ба чашм хуб,
Дидори хоҷа хубтар, он меҳтари ҳасиб.
Шеби ту бо фарозу фарози ту бо нишеб,
Фарзанди одамӣ ба ту-андар ба шебу теб.
Дидӣ ту рижу ком бад-ӯ-андарун басе,
Бо ридакони мутриб будӣ ба фарру зеб.

Upon the field, thunder howls like the wind.
Lightning cracks its whip from among the clouds.
On the meadow, a distant tulip smiles
Like the henna-painted nails of a bride.
The nightingale sings from the willow;
The starling answers from the cypress tree;
The ringdove’s old song echoes from the cypress;
The nightingale serenades the red rose.
Now, drink wine. Now, be happy.
Now is the time for lovers.
Choose the cup bearer and the wine. Drink.
Sing Like the starling or the nightingale.
Even though this young spring is a sight to see,
It pales before the pleasure of seeing my lord.
In your old age, as throughout your youth,
Everyone has always marveled at you.
You have had many dreams, and fulfilled them all.
You are the source of majesty, splendor and joy.

Малико, ҷашни Меҳргон омад,
Ҷашни шоҳону хусравон омад!

Хаз ба ҷойи мулҳаму хиргоҳ
Бадали боғу бӯстон омад.

Мӯрд ба ҷойи савсан омад боз,
Май ба ҷойи арғавон омад.

Ту ҷавонмарду давлати ту ҷавон,
Май ба бахти ту навҷавон омад!

……

Гул дигар раҳ ба гулситон омад,
Вораи боғу бӯстон омад.

Вори озар гузашту шуълаи он,
Шуълаи лоларо замон омад!

Dear lord, the feast of Mehregan has come.[65]
The feast of kings and nobles has come.

It's time for fur instead of silk, a tent
Instead of the garden and the meadow.

The myrtle has replaced the lily,
Wine has replaced the Judas-tree.

You are generous and your reign is young.
Such luck: the wine has ripened in your youth.

. . . . . .

The flower has returned to the garden.
It's time for the garden and the meadow.

The flames of Azar have died down.[66]
The flames rise up now in the tulip.[67]

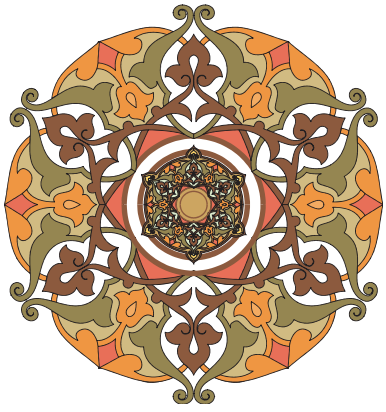
[65] *Mehregān* is a Zoroastrian celebration of autumn, in the month of *Mehr*, the first month of autumn according to the Persian calendar.
[66] *Āzar*, which means fire, is also the last month of autumn in the Persian calendar.
[67] The last two couplets are not separated from the rest of the poem in the Nafisi manuscript. Here, I have chosen the Sho'ar and Anvary version, which has presented the second fragment separately. There is no thematic transition between the two fragments and the *radif* in the opening couplet

Бил, то хурем бода, ки мастонем

В-аз дасти некувон май бистонем.

Девонагони бехушамон хонанд,

Девонагон наем, ки мастонем!

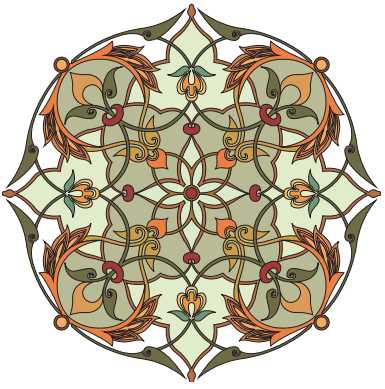
of the second fragment indicates that it could be the opening couplet of a separate poem.

Now we are drunk, so let’s drink wine.

Let’s drink from the hands of beauties.

They call us crazy and senseless.

We are not crazy. We are drunk.

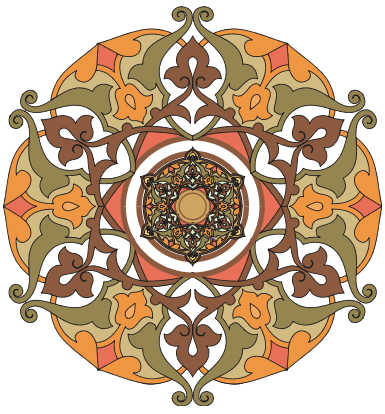

Сапедбарф баромад ба кӯҳсори сиёҳ

Ва чун дарун шуд он сарви бӯстонорой.

Ва он куҷо бигуворид, ногувор шудаст

Ва он куҷо нагазойист, гашт зудгазой.

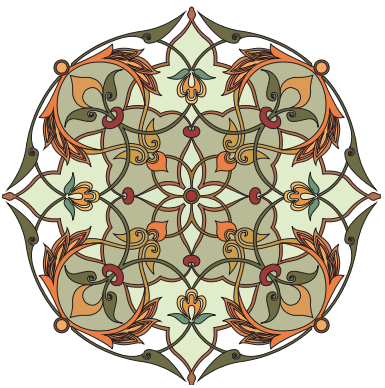

The black mountain is now covered with snow.

The cypress in the garden is bent like a bow.

What used to taste good no longer does.

What used to be harmless now quickly harms.

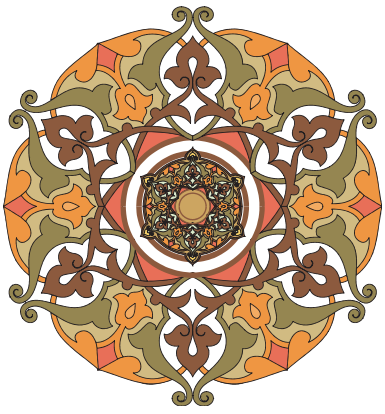

Ҷаҳоно, чунинӣ ту бо баччагон,

Ки гаҳ модарӣ, гоҳ модандаро!

На позер бояд туро, на сутун,

На девори хишту на з-оҳан даро!

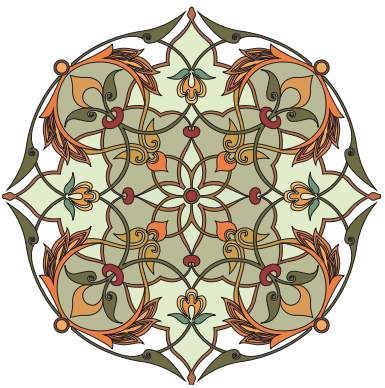

O world, this is how you treat your children:

At times like a mother, at times a stepmother.

You don’t need wall braces or columns.

You don’t need brick walls or iron doors.

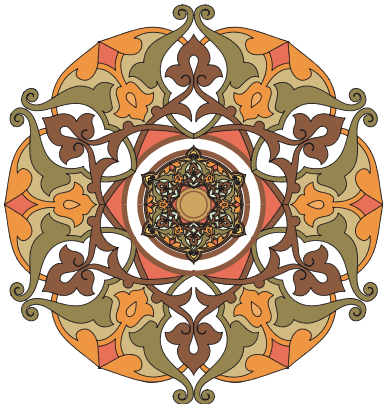

Ҷумла сайди ин ҷаҳонем, эй писар,

Мо чу саъва, марг бар сони заған.

Ҳар гуле пажмурда гардад зу, на дер,

Марг бифшорад ҳама дар зери ған.

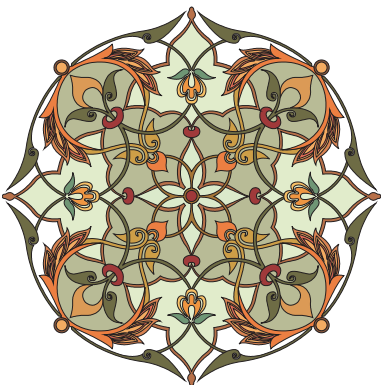

Dear boy, we are nothing but prey for this world.

We are mere finches; death is a hunting bird.

Sooner or later, every rose will die.

Death will crush us under a grinding stone.

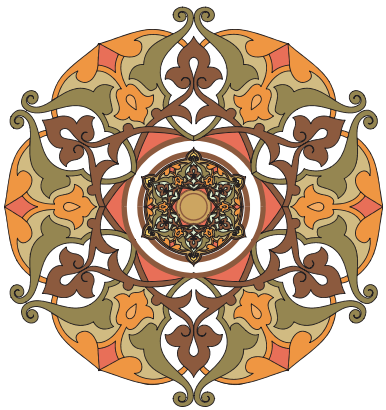

Меҳр мафкан бар ин саройи сипанҷ,

К-ин ҷаҳон пок бозию найранҷ.

Неки ӯро фасонаворӣ шав,

Бади ӯро камар-т сахт битанҷ!

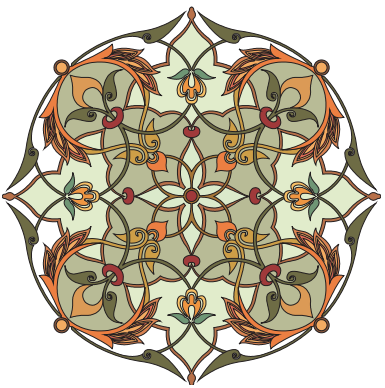

Don’t be fond of this transient life,

This world is a deceiving game.

Think of its kindness as fiction.

Tighten your belt at its hardships.

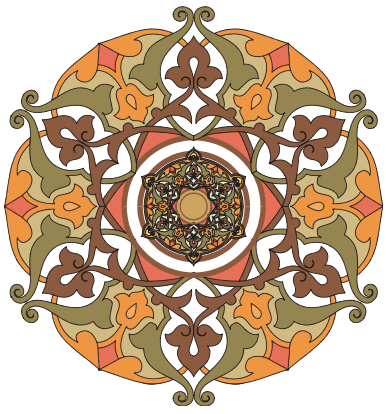

Гунги фасеҳ аст, гӯш нею суханёб,

Ланги равандаст чашм нею ҷаҳонбин.

Тезии шамшер дораду равиши мор,

Колбади ошиқону гунаи ғамгин.

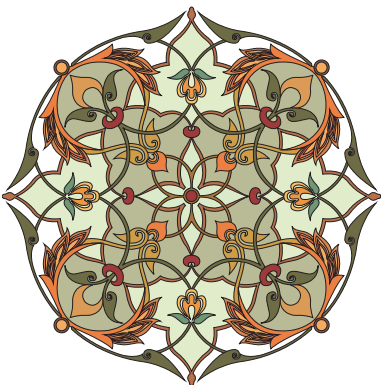

It’s a cripple who walks, has no ears but talks.

It’s an eloquent mute, sees the world without eyes.

It is sharp as a sword. It moves like a snake.

It has a lover’s body and a darkened face.

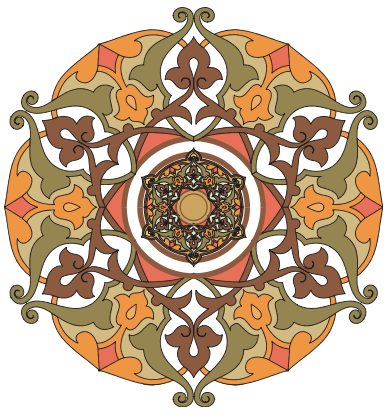

Зулфи туро ҷим кӣ кард, он ки ӯ

Холи туро нуқтаи он ҷим кард?

В-он даҳани танги ту, гӯйӣ касе

Донагаке нор ба ду ним кард.

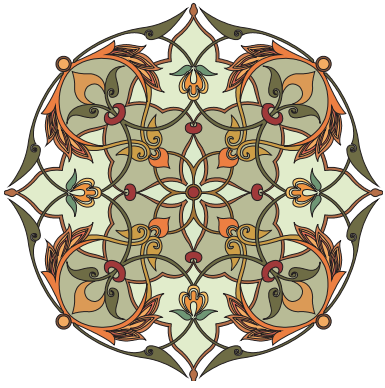

Who curled your hair into a «j»?[68]

He who made your mole the dot of that «j».

And your mouth is so small, as if someone

Has split a pomegranate seedlet in half.[69]

[68] I have translated the Persian letter [ج] "*jim*" as a "j". [ج], similar to a "j" in English has a dot. The dot in the [ج], however, is on the inside of the body of the letter, unlike the dot on top of the "j". The physical description of the dot being the mole surrounded by a curl of the beloved's hair makes more sense in Persian since the dot is surrounded by the body of the letter. The dot on the "j" as the mole, and the body of the letter as a curl of hair, demands a bit of a stretch in the imagination of the English reader. Nevertheless, it's an interesting coincidence that the [ج] and the "j" are similar sounding letters with similar physical shapes. Both are dotted letters with a curved body.

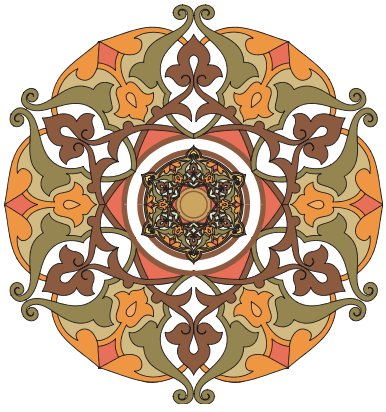
[69] A small mouth is a sign of feminine beauty.

Дарё ду чашму оташ бар дил ҳамефизояд,

Мардум миёни дарё в-оташ чӣ гуна пояд?!

Неши наҳанг дорад, дилро ҳамехасояд,

Надҳам, ки ногуворад, к-эдун на хурд хояд.

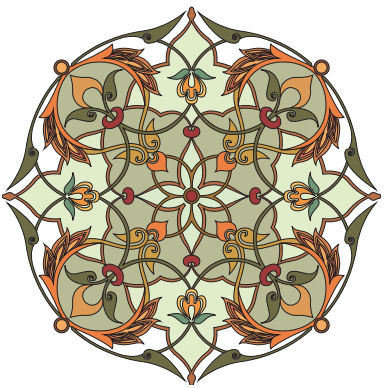

My eyes are a sea. The fire in my heart roars.

How can the pupil survive between sea and fire?

She has a crocodile’s bite. She tears at the heart.

She is cruel. I will suffer if I give my heart.

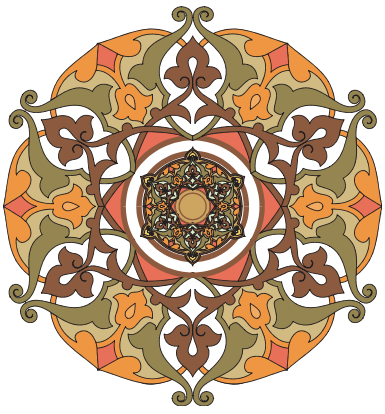

Агар гул орад бор он рухони ӯ, на шигифт,

Ҳаройина чу ҳама май хурад, гул орад бор.

Ба зулф кажж, валекин ба қадду қомат рост,

Ба тан дуруст, валекин ба чашмакон бемор.

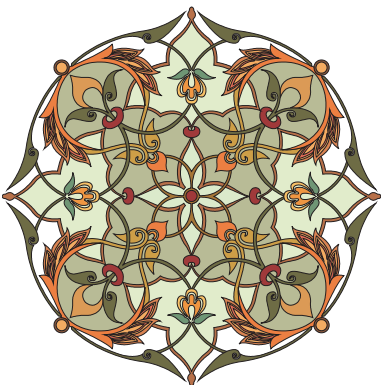

Flowers bloom on her cheeks, it’s no wonder:

Flowers always bloom when she drinks wine.

Her hair falls in curls but she stands up straight.

She has a healthy body but feverish eyes.[70]

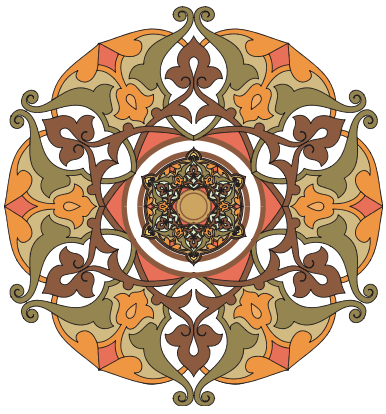
[70] “Feverish eyes” imply sleepy, half-closed eyes, which are a sign of the beloved’s beauty.

Пӯпак дидам ба ҳаволий Сарахс,

Бонгак барбурда бар абр андаро.

Чодараке дидам рангин бар ӯ,

Ранг басе гуна бар он чодаро.

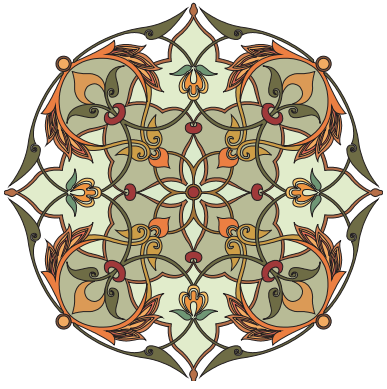

I saw a hoopoe near Sarakhs

Whose little song reached the clouds.

She was wearing a little cloak

Of many different colors.

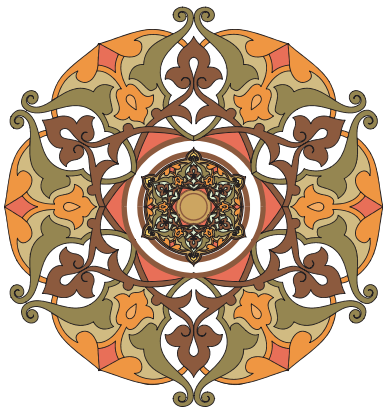

Он саҳни чаман, ки аз дами дай

Гуфтӣ дами гург ё паланг аст,

Акнун зи баҳори монавитабъ

Пурнақшунигор ҳамчу Жанг аст.

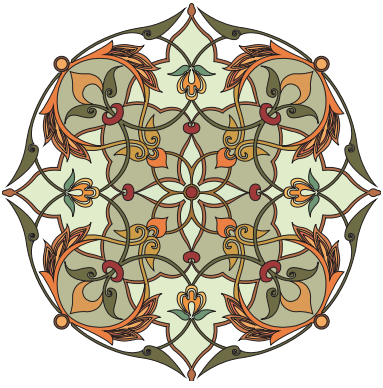

This grass field, tinged by winter's breath[71]

Like the tails of tigers and wolves,

Is now dyed and designed like the *Arzhang*,

In a spring that bears Mani's mark.[72]

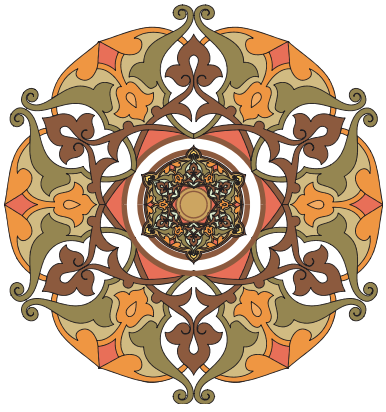
[71] According to the Persian calendar, *Day* is the first month of winter.
[72] Māni or Manes (c. 216-276) was the Persian founder of Manichaeism. Māni was also a painter and his scripture, the *Arzhang*, is illustrated with colorful paintings.

Касе, ки огаҳӣ аз завқи ишқи ҷонон ёфт,

Зи хеш, ҳайф бувад, гар даме бувад огоҳ.

Ба чашмат-андар болор нангарӣ ту ба рӯз,

Ба шаб ба чашми касон-андарун бибинӣ коҳ!

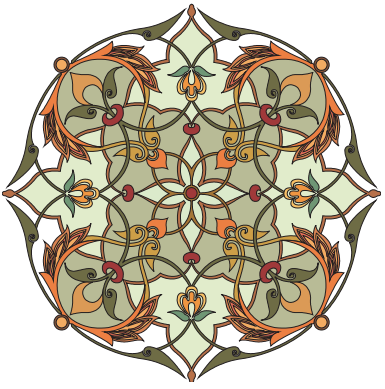

For the man who knows love’s drunkenness,

It’s a shame to be sober for a moment.

Your eyes can’t make out the ceiling beams by day.

But you spot a straw in someone else’s eye at night.[73]

[73] The last couplet seems disjointed from the rest of the poem.

Май орад шарафи мард мепадид,
Озоданажод аз дирамхарид.
Май озода падид орад аз бадасл,
Фаровон ҳунар аст андар ин набид.
Ҳар он гаҳ, ки хурӣ май, хуш он гаҳ аст,
Хоса чун гулу ёсаман дамид.
Басо ҳисни баландо, ки май гушод,
Басо курраи навзин, ки бишканид.
Басо дуни бахило, ки май бихӯрд,
Каримӣ ба ҷаҳон-дар пароканид.

Wine brings out the dignity in man,
Separates the free from the man bought with coins.
Wine distinguishes the noble from the base:
Many talents are bottled in this wine.
It’s joyous, when you are drinking wine,
Especially when the jasmine is in bloom.
Wine has scaled many fortress walls,
Broken many newly-saddled colts.
Many a mean miser, having drunk wine,
Has spread generosity throughout the world.

Рубоиёт / Ruba‘iyat

I

Зулфаш бикашӣ, шаби дароз андозад
В-ар бикшойӣ, чангули боз андозад.
В-ар печу хамаш зи якдигар бикшоянд,
Доман-доман мушки Тароз андозад.

I

Her hair, down, is a long dark night;
Parted: a pair of open claws.
Disentangled braids, through each twist and turn
Cast wave upon wave of Tarazian musk.

II

Чун рӯз алам зад, ба ҳусомат монад,
Чун якшаба шуд моҳ, ба ҷомат монад.
Тақдир ба азми тезгомат монад,
Рӯзӣ ба ато додани омат монад.

II

Day raises its banner in your name.
The crescent moon is like your cup.
Destiny imitates your strong will.
Your charity is daily bread for all.

III

Ҷуз ҳодиса ҳаргиз талабам кас накунад,
Як пурсиши гарм ҷуз табам кас накунад.
В-ар ҷон ба лаб оядам, ба ҷуз мардуми чашм
Як қатраи об бар лабам кас накунад.

III

No one seeks me out but misfortune.
Only my fever asks about my health.
If I’m on the brink of death, no one spares
A drop of water, except my eyes.

IV

Омад бари ман. Кӣ? Ёр! Кай? Вақти саҳар.
Тарсанда зи кӣ? Зи хасм! Хасмаш кӣ? Падар.
Додам-ш ду бӯса. Бар куҷо? Бар лаби тар.
Лаб буд? На! Чӣ буд? Ақиқ! Чун буд? Чу шакар!

IV

She came to me. Who? The beloved. When?
At dawn. Afraid of whom? The guardian. Who is that?
Her father. I gave her two kisses. Where? On her moist lips.
Lips? No. What, then? Carnelian. How was it? Like sugar.

V

Ҳон, ташнаҷигар, маҷӯй з-ин боғ самар,
Бедистонест ин риёзи бадудар.
Беҳуда мамон, ки боғбонат ба қафост,
Чун хок нишаста гиру чун бод гузар!

V

Greedy one, don’t seek fruit in this orchard,
This two-door garden is full of willows.[74]
Don’t rest idle, the Gardener is behind you.[75]
Be still like the dirt, and pass like the wind.

VI

Чун кушта бибиниям ду лаб гашта фароз
В-аз ҷон тиҳӣ ин қолаби фарсуда ба оз,
Бар болинам нишину мегӯй ба ноз,
К-«Эй ман ту бикуштаву пушаймон шуда боз!»

VI

When you find me dead, my lips apart,
A shell empty of life, worn out by want,
Sit by my bedside and say, with charm:
«It is I who killed you, I regret it now.»

[74] The two-door garden emphasizes the transience of life.
[75] The Gardener is the Angel of Death.

VII

Воҷиб набувад ба кас-бар ифзолу карам,
Воҷиб бошад, ҳаройина, шукри ниам.
Тақсир накард хоҷа дар новоҷиб,
Ман дар воҷиб чӣ гуна тақсир кунам?!

VII

People aren’t required to be generous and kind,
But they are required to be thankful for grace.
My lord bestows much that isn’t required of him.
How can I neglect what is required of me?

VIII

Дар пеши худ он нома чу булкома ниҳам,
Парвин зи сиришки дида бар ҷома ниҳам.
Бар посухи ту чу даст бар хома ниҳам,
Хоҳам, ки дил андар шикани нома ниҳам.

VIII

I eagerly place your letter before me.
Teardrops pattern the Pleiades on my shirt.
Replying, when I take pen in hand,
I want to fold my heart in the letter.

IX

Дар манзили ғам фиканда мафраш моем
В-аз оби ду чашм дил пуроташ моем,
Олам чу ситам кунад, ситамкаш моем,
Дасти хуши рӯзгори нох(в)аш моем!

IX

We've spread our rug in sorrow's house,
Shed tears. Ours is a heart on fire.
We've endured the world's tyrannies,
We, playthings of evil days.

X

Дар ишқ чу Рӯдакӣ шудам сер аз ҷон,
Аз гиряи хунин мижаам шуд марҷон.
Алқисса, ки аз бими азоби ҳичрон
Дар оташи рашкам дигар аз дӯзахиён.

X

As with Rūdaki, love has made me tired of life.
Tears of blood have turned my lashes to coral.
I fear the pain of separation. I burn
With jealousy, like those who live in hell.

XI

Дидор ба дил фурӯхт, нафрӯхт гарон,
Бӯса ба равон фурӯшаду ҳаст арзон.
Оре, ки чу он моҳ бувад бозаргон,
Дидор ба дил фурӯшаду бӯса ба ҷон.

XI

She sold a tryst for a heart, a fair price.
She sells a kiss for a soul, and it’s cheap.
It’s true, when this beauty is the merchant,
She sells trysts for hearts, kisses for souls.

XII

Эй аз гули сурх ранг бирбудаву бӯ,
Ранг аз пайи рух рабуда, бӯ аз пайи мӯ.
Гулранг шавад, чу рӯй шӯйӣ, ҳама ҷӯ,
Мушкин гардад, чу мӯ фишонӣ, ҳама кӯ.

XII

You’ve stolen color and scent from the rose:
Color for your cheeks, scent for your hair.
The stream turns rose-colored when you wash your face.
The street smells of musk when you let down your hair.

XIII

Тақдир, ки бар куштанат озарм надошт,
Бар ҳусни ҷавоният дили нарм надошт.
Андар аҷабам зи ҷонситон, к-аз чу туе
Ҷон бистаду аз ҷамоли ту шарм надошт.

XIII

Fate felt no remorse when killing you,
No soft heart for your elegance and youth.
I am amazed at the Taker, shameless
Before such beauty, stealing your life.

XIV

Чашмам зи ғамат ба ҳар ақиқе, ки бисуфт,
Бар чеҳр ҳазор гул зи розам бишукуфт.
Розе, ки дилам зи ҷон ҳамедошт ниҳуфт,
Ашкам ба забони ҳол бо халқ бигуфт.

XIV

Each agate of sorrow you draw from my eyes, pierces
My cheek, opening a thousand roses of secrets.[76]
Secrets my heart had kept hidden from my soul,
In rapture’s language, are revealed by my tears.

[76] Agate, because of its dark red color symbolizes tears of blood, tears of sorrow. Agate boring into the face can be read as tears rolling down the cheeks.

ابوعبدالله رودکی

جوی مولیان

فراهم‌آورندگان متن و مؤلفان سرسخن فرنگیس شریف زاده و عمرالدّین یوسفی. – دوشنبه: یکا پرنت ، 2024. – 224 ص.

محرر:
شمس‌الدّین محمّدی اف

مقرّضان:
عبدالخالق نبوی،
مبشّر اکبرزاد

مترجمان متن انگلیسی پروانه جمشید، سفینه ابادالله اوا، دگی خدا دگی ایف

ابوعبدالله رودکی. جویی مولیان (برگزیدۀ اشعار). – دوشنبه: یکا پرنت ، 2024، 224 ص.

شعر رودکی شناسنامۀ ادبیات فارسی تاجیکی می‌باشد. در این کتاب اشعار استاد رودکی با زبان اصل و ترجمۀ انگلیسی گلچین شده است.

در تهیۀ متن اشعار استاد مجموعه‌های"آثار رودکی" (زیر نظر عبدالغنی میرزایف، استالین‌آباد، 1958) ، "دیوان رودکی" (بر اساس نسخۀ سعید نفیسی و برگینسکی، تهران: نگاه، 1373) ، "1000 مصرع رودکی" (رسول هادی‌زاده و انصار افصح اف، دوشنبه: عرفان، 1984) ، "نسیم مولیان" (اسرار رحمان فر، دوشنبه: ادیب، 1999) ، "دیوان آدم‌الشّعرا ابوعبدالله رودکی" (سید موسوی، مسعود قاسمی و عزیز میربابایف، دوشنبه: پژوهشگاه فرهنگ فارسی تاجیکی، 2000) ، اشعار (رسول هادی‌زاده و علی محمدی خراسانی، دوشنبه: ادیب، 2007) ، "محیط زندگی و احوال و اشعار رودکی " از سعید نفیسی (پاریس، 2022) و ترجمۀ انگلیسی برگزیدۀ اشعار رودکی در کتاب"پدر شعر فارسی" از ساسان طباطبایی(leiden university press, 2010) ، مورد استفاده قرار گرفت.

رودکی پدر شعر فارسی تاجیکی

ابوعبدالله جعفر ابن محمّد ابن حکیم ابن عبدالرحمن ابن آدم متخلّص به رودکی اساس‌گذار ادبیات تاجیک می‌باشد. معاصرانش او را با عنوانهای افتخاری قافله‌سالار نظم فارسی، صاحبقران شاعری، استاد شاعران، سلطان شاعران و آدم‌الشّعرا نام برده‌اند.

رودکی سال 858 م. در دهه پنج‌رود ناحیهٔ پنجکنت جمهوری تاجیکستان به دنیا آمده است. رودکی، – می‌نویسد محمّد عوفی، – «چنان ذکی و هوشمند بود، که در هشتسالگی قرآن تماماً حفظ کرد و قرائت بیاموخت و شعر گفتن گرفت و معانی دقیق می‌گفت، چنانکه خلق بر وی اقبال نمودند و رغبت او زیادت شد». او علمهای صرف و نحو، بلاغت، فلسفه، حکمت، تاریخ، فقه، ریاضیات و نجوم را در مدرسه‌های سمرقند آموخت. در نزد ابوالعبّاس بختیار علم موسیقی را نیز فرا گرفت.

رودکی نخست به دستگاه نصر 1 سامانی، که حاکم سمرقند بود، سپس با تشبث وزیر دانشمند امیر اسماعیل سامانی (892–907) ابوالفضل بلعمی به بخارا – پایتخت سامانیان به دربار دعوت شد. شاعر در دربار نصر ابن احمد سامانی، یعنی نصر 2 (914–943) به مرتبهٔ بزرگ صاحب گردید. چنانکه خود او در این مورد می‌نویسد:

کرا بزرگی و نعمت ز این و آن بودی،
ورا بزرگی و نعمت ز آل سامان بود.

طبق گفتهٔ محمّد عوفی حجم اشعار رودکی «صد دفتر»، یعنی صد جلد بوده است. امّا رشیدی سمرقندی شمارهٔ آن را به «سیزده ره صد هزار» برابر دانسته است. ولی، به نظر ما، در مورد میراث شاعر اندیشهٔ

اسدی طوسی درستتر است، که او یکصد و هشتاد هزار بیت گفتن رودکی را تأکید می‌کند. از میراث گرانبهای استاد رودکی تا امروز مثنویهای «کلیله و دمنه»، «سندبادنامه»، قصیده‌های «مادر می»، «شکایت از پیری»، غزلیات، رباعیات و قطعات باقی مانده‌اند، که همگی 1055 بیت را تشکیل می‌دهد.

استاد رودکی نخستین شاعری بود، که پایه‌های ادبیات اصیل تاجیک را به زبان فارسی دری در عصر 10 گذاشت. رودکی در همهٔ نوعهای ادبی، به مثل قصیده، غزل، قطعه، رباعی و مثنوی شعر گفته، آنها را هم از حیث محتوا و هم از لحاظ ساختار تکامل بخشید. دانشمند نامی ایرانی بدیع‌الزّمان فروزانفر در این مورد می‌نویسد: «اوّلین کس نیست، که به فارسی شعر سروده، ولی نخستین شاعر است، که شعرهای پخته بسیار گفته و شعر فارسی به توسط او کمال یافته...اشعار رودکی، هرچند دیوانش موجود نیست، به بلاغت اسلوب و طبیعی بودن معنا ممتاز است. سبک او دلکش و متناسب و لطیف و در همین حال جزالت مخصوصی دارد، که برای کمتر کس از شعرا میسّر شده است» (بدیع‌الزّمان فروزانفر. سخن و سخنوران. – تهران: انتشارات خوارزمی، 1369. ص. 18).

آثار بازماندهٔ استاد رودکی موضوعهای گوناگون را، از قبیل عشق و محبّت، پند و اخلاق، حکمت و فلسفه، خوش گذرانیدن حیات، وطن‌دوستی، زیباپرستی و انسان‌پروری فرا می‌گیرند. رودکی با درخواست وزیر سامانیان ابوالفضل بلعمی، که دانشمند روزگار خود بود، مثنوی «کلیله و دمنه» را در 12 هزار بیت نوشت. از این مثنوی تا امروز بیش از 150 بیت باقی مانده است. این اثر شاعر پند و اخلاقی بوده، در آن مسئله‌های آداب حسنه، اخلاق پاک، دوستی و رفاقت، دانش و خرد

و انساندوستی ترغیب می‌شوند. از جمله، اهمّیّت دانش و دانش‌آموزی در محور موضوعات شعر رودکی قرار گرفته است:

تا جهان بود از سر آدم فراز،
کس نبود از راز دانش بی‌نیاز.
مردمان بخرد اندر هر زمان،
راز دانش را به هر گونه زبان
گرد کردند و گرامی داشتند،
تا به سنگ اندر همی بینگاشتند.
دانش اندر دل چراغ روشن است
وز همه بد بر تن تو جوشن است.

هرچند معلوم است، که منبع اساسی مثنوی مذکور داستان مشهور «کلیله و دمنه» بوده، آن در عصر 6 از هندی به پهلوی ترجمه شده است. ولی، رودکی، چنانکه به نظر می‌رسد، از سرچشمه‌های دیگر نیز سود جسته است. در پارهٔ بالا، به اندیشهٔ ما، استاد پنج‌رودی از متون پهلوی تأثیر برداشته است. چنانکه در «مقدّمهٔ شاهنامه» منثور ابومنصوری می‌خوانیم: «...تا جهان بود، مردم گرد دانش گشته‌اند و سخن را بزرگ داشته و نیکوترین یادگاری سخن دانسته‌اند، چه اندر این جهان مردم به دانش بزرگوارتر و مایه‌دارتر. و چون مردم بدانست، که از وی چیزی نماند، پایدار بدان کوشد، تا نام او بماند و نشان او گسسته نشود» (مقدّمهٔ «شاهنامه» ابومنصوری. در کتاب شکوه نثر در عهد سامانیان. ج. 1. فراهم‌آورندهٔ متن، مؤلف مقدّمه، تعلیقات و حواشی ناصر سلیم اف. – خجند: نور معرفت، 2008. –397 ص. –ص. 95).

سخن رودکی در شعر فارسی تاجیکی به گفتهٔ خود شاعر «نو و

نوگواره» است. بنا بر این، شعر او را سهل و ممتنع نامیده‌اند، یعنی انشای این گونه شعرها در نظر اوّل آسان می‌نماید، ولی نوشتن آن بسیار دشوار می‌باشد، که عنصری آن را «غزل رودکی وار» گفته است. «در عجم و عرب، – می‌نویسد ابوالفضل بلعمی، – مثل رودکی شاعری نیست»، که این اندیشه گواه انتشار اشعار رودکی به اطراف و اکناف گیتی است.

پند و حکمتهای رودکی دارای مضمونهای جاودانی بوده، آنها آموختن علم و دانش، اظهار رحم و شفقت، عهد بستن دوستی و رفاقت را ترغیب می‌نمایند، که این غایه‌های عمومی بشری برای تربیه کردن انسان روانه کرده شده‌اند. از جمله، شاعر تعلیم می‌دهد، که دیدار دوست بزرگترین شادمانی بوده، انسان به صحتب انسان نیاز دارد و رابطه میان انسانها و راز و نیاز آنها را طبیعی می‌شمارد. این دو بیت شاعر از مثنوی «کلیله و دمنه» تا امروز همچون گِمن دوستی و بزرگداشت انسان مشهور است:

هیچ شادی نیست اندر این جهان،
برتر از دیدار روی دوستان.
هیچ تلخی نیست بر دل تلختر،
از فراق دوستان پرهنر.

یا اینکه بیت زیر رودکی همچون «پند آزادوار زمانه» اهمّیّت خود را در طول بیش از هزار و صد و پنجاه سال حفظ کرده می‌آید، که گواه زنده بودن نام او می‌باشد:

هر که ناموخت از گذشت روزگار،
نیز ناموزد ز هیچ آموزگار!

خصوصیت دیگر اشعار رودکی در سلاست و بدیعیت سخن

اوست، که طبیعی، زنده، نو، تر و تازه و ملیح و شیرین بوده، به همه فهماست. چنین می‌نماید، که آنها را شاعر امروز گفته باشد. «ذاتاً، فضیلت شعر رودکی، – می‌نویسد صدرالدّین عینی، – در آن است، که از مبالغه‌های غیرطبیعی، از تشبیه‌های باتکلّف، از کنایه و استعاره‌های کس‌نافهم و اگر کوتاه کرده گوییم، از همه ساختگیها و ساخته‌کاریها به دور است». و تشبیه‌های طبیعی را به کار می‌برد:

بخندد لاله بر صحرا به سان چهرهٔ لیلی
بگرید ابر بر گردون، به سان دیدهٔ مجنون.
ز آب جوی هر ساعت همی بوی گلاب آید
در او شسته است، پنداری، نگار من رخ گلگون.

عشق در تعلیمات رودکی همان عشق زمینی است، که از مناسبتهای فردی مرد و زن سرچشمه می‌گیرد. بنا بر این، شاعر در اشعار خود عشق را با همه صفاتش ترنم کرده، دلبر خویش را در گلشن عشق به بهار تشبیه ساخته، او را در حسن آفریدگار می‌داند:

چمن عقل را خزانی اگر
گلشن عشق را بهار تویی.
عشق را گر پیمبری، لیکن
حسن را آفریدگار تویی.

پند و اندرزهای رودکی گنجینهٔ حکمت بوده، دردانه‌های خلق تاجیک را تشکیل می‌دهند:

هیچ شادی نیست اندر این جهان،
برتر از دیدار روی دوستان.

یا :

برو ز تجربهٔ روزگار بهره بگیر،
که بهر دفع حوادث ترا به کار آید.

و :

هیچ گنجی نیست از فرهنگ به،
تا توانی روی بر این گنج نه.

استاد رودکی همچون حکیم روزگاردیده و تجربه‌اندوخته از پهلوهای گوناگون زندگی الهام گرفته، به پیچ و خم و شیب و فراز حیات تأمّل کردن را تلقین می‌نماید:

این جهان پاک خوابکردار است،
آن شناسد، که دلش بیدار است.
نیکی او به جایگاه بد است،
شادی او به جای تیمار است.
چه نشینی بدین جهان هموار،
که همه کار او نه هموار است.
دانش او نه خوب و چهره‌اش خوب،
زشتکردار و خوبدیدار است.

در شعر رودکی و هم‌عصران او، که با سبک خراسانی شعر می‌سرودند، صنعت تشبیه موقع اساسی دارد. زیرا آنها منظرهای را به رشتهٔ تصویر می‌کشند، که دیده‌شونده، طبیعی، عیانی و احساس شونده باشند. اکثر شعرهای رودکی همین گونه می‌باشند، که پارهٔ زیر نمونهٔ عالی آن است:

ای از گل سرخ رنگ بربوده و بو،

رنگ از پی رخ ربوده، بو از پی مو.
گلرنگ شود چو روی شویی، همه جو،
مشکین گردد، چو مو فشانی، همه کو.

رودکی از جملهٔ نخستین شاعرانی است، پایه‌های غزل فارسی را استحکام بخشیده، آن را از حیث محتوا و ساختار به حدّ کمال خود رسانید:

شاد زی با سیاه‌چشمان، شاد،
که جهان نیست جز فسانه و باد!
ز آمده شادمان بباید بود
وز گذشته نکرد باید یاد.
من و آن جعدموی آن عالیه‌بوی،
من و آن ماهروی هورنژاد.
نیک بخت آن کسی که بداد و بخورد،
شوربخت آنکه او نخورد و نداد.
باد و ابر است این جهان فسوس،
باده پیش آر، هر چه بادا، باد!
شاد بوده است از این جهان هرگز
هیچ کس، تا از او تو باشی شاد؟!
داد دیده است از او به هیچ سبب،
هیچ فرزانه، تا تو بینی داد؟!

رودکی آفرندهٔ تصویرهای نو و تر و تازه می‌باشد، که معنی های غریب و بکر دارند، البتّه، گواه دارای طبع وقّاد و مهارت بلند شاعری او است. شاعر بنفشه‌های تری، که در فصل بهار در صحرا خیل خیل سر

برآورده، چمن را زیبا و دیدنی کرده‌اند، به آتشی مانند می‌سازد، که به گوگرد بردود و کبود گردد. رنگ کبود گوگرد را به بنفشه، که نیز همین گونه رنگ دارد، تشبیه کرده است:

بنفشه‌های تری خیل خیل سر برکند،
چو آتشی که به گوگرد بردوید کبود.

یا در بیت دیگر، لالهٔ شکوفان میان کشتزار به پنجهٔ حنابستهٔ عروس با هم چنان طبیعی تشبیه شده است. یعنی، وقتی شاعر پنجهٔ حنابستهٔ عروس را به مشاهده می‌گیرد، در پیش چشم او لاله سرخ کشتزار از دور نمایان می‌شود. این گونه اختراعات معانی بکر و غریب در اشعار بازماندهٔ رودکی زیاد به نظر می‌رسد:

لاله میان کشت بخندد همی ز دور،
چون پنجهٔ عروس با هینّا شده خضیب.

"در شعر رودکی، این شاعر آغازگر شعر فارسی تاجیکی، – می‌نویسد صاحب کتاب "از رودکی تا لایق"، – همه چیز– لفظ و معنی، بیان، تصویر، وزن و قافیه، ترکیب و تعبیر، به یک سخن تار و پود شعر، مانند آب سرچشمه‌های زادگاهش پاک و بی‌غش، تر و تازه، ناآلوده، خوش و پسندیده بوده، از همه گونه خس و خاشاک و خاک و گل سخن‌بازی و سخنسازی، ساخته‌کاری و صنعتآرایی، تکلّف و تنافر، ضعف تألیف، حشو، سکته، مرکّبات لفظی و معنوی، که پسان در ادبیات فارسی تاجیکی معمول می‌گردند، دور می‌باشد."

شعر رودکی شناسنامهٔ ادبیات اصیل تاجیکان می‌باشد و حافظهٔ تاریخی ادبیات ما، بی‌گمان، با شعر او آغاز می‌شود. رودکی در زمان سامانیان، که عصر زرّین ادبیات فارسی تاجیکی به شمار می‌رود، زندگی

کرده، با نوشتن اشعار مرغوب زبان فارسی تاجیکی را به زبان معیار و ادبی تبدیل داد، که از جملهٔ خدمتهای بزرگ او در رشد ادبیات تاجیک می‌باشد. "وی نخستین سخنوری است، -می‌نویسد دانشمند تاجیک اعلاخان افصح زاد، - که زبان ادبی تاجیکی را در شعر بسیار موزون ساده و همه‌فهم کار می‌فرماید. لطافت و برجستگی شعر رودکی، برابر مضمون بلند و صنعت عالی، در تازگی زبان و سفتگی و پختگی آن هویدا می‌گردد... زبان آثارش زبان شیره‌دار و زیبا و زندهٔ تمام طبقه‌های مردم می‌باشد، که از لحاظ لغت، تعبیرهای خلقی، عبارات ریخته، استفادهٔ مقال و ضرب‌المثلها نهایت پرمایه و رنگین است" (اعلاخان افصح زاد. آدم‌الشّعرا رودکی. -دوشنبه: ادیب، 2008. -ص. 312. -ص303).

از خدمتهای ماندگار رودکی آن است، که او با گفتن شعر"لفظ همه خوب و هم به معنی آسان"نه تنها سبک و روش آیندهٔ شعر فارسی تاجیکی را مشخّص ساخت، که بعدها آن را نظریه‌پردازان"سهل و ممتنع"گفتند. روشی که استاد رودکی اساس گذاشت، سبک خراسانی نامیده شد. با این روش استاد پنج‌رودی در نوعهای ادبی، چون غزل، قصیده، قطعه، رباعی، مثنوی شعر گفت، آنها را چه از حیث محتوا و چه از لحاظ ساختار تنظیم کرد و تکمیل بخشید و سمت ادبیات فارسی تاجیکی را در عصرهای پسین معیّن و مقرّر ساخت.

رودکی را مخترع وزن رباعی نیز می‌شمارند. یعنی رودکی نخستین شاعری است، که با این وزن شعر گفته و پس از او این نوع شعری یکی از متداولترین نوعهای شعر فارسی تاجیکی شناخته شده است. رباعی:

بی روی تو خورشید جهان سوز مباد!
هم بی تو چراغ عالم‌افروز مباد!

بی وصل تو کس چو من بدآموز مباد!
روزی که ترا نبینم، آن روز مباد!

کاربست معنی های برجسته، مضمون های لطیف، تصویرهای شاعرانه، تناسب لفظ و معنی و ساده و فهما بودن هر بیت شاعر، بی گمان، دلیل هنر شاعری استاد را ثابت می‌سازند:

آمد بر من. که؟ یار. کی؟ وقت سحر.
ترسنده ز که؟ ز خصم. خصمش که؟ پدر.
دادمش دو بوسه. بر کجا؟ بر لب تر.
لب بود؟ نه! چه بود؟ عقیق! چون بود؟ چو شکر!

خدمت دیگر استاد رودکی آن است، که او توانست در شعر خود موضوع و محورها و تعبیر و ترکیب های اصولی شعر تاجیکی را اساس گذارد. از این جاست، که دانشمندان رودکی را بنیادگذار سنّتهای آبرزآفرینی و استوارکنندهٔ اساسهای زیبایشناختی و بدیعی شعر فارسی تاجیکی اعتراف کرده اند.

در ضمن، او یکی منظمان و در نوبت خود مکمّلان وزن شعر نیز بوده است، یعنی وزن عروض را به زبان فارسی تاجیکی مطابق گردانیده است.

رودکی، چنانکه معلوم می‌شود، شعر فارسی تاجیکی را از لحاظ محتوا با مضمونهای حکمت و فلسفه، پند و اخلاق، مهر و محبّت و بشردوستی آمیزش داده، آن را ماهیتاً نو کرد. این است، که مکتب ایجادی، که رودکی بنیاد گذاشت، تا به امروز پابرجا است و آن سرچشمهٔ سنّتهای بهین ادبیات فارسی تاجیکی در عصرهای پسین شناخته شد. از این دیدگاه، شعر رودکی را می‌توان ثروت ملّی و حجّت افتخار و

اعتبار خلق تاجیک دانست.

اعتبار رودکی در تاجیکستان نظیر ندارد. شعر او آغازگاه خودشناسی ملّی مردم تاجیک است. هنوز سال 1925 در تاجیکستان روز رودکی تأسیس یافته بود. سال 1958 در تمام جهان 1100 سالگی زادروز استاد رودکی جشن گرفته شد. آثار رودکی بارها با شمارهٔ زیاد به طبع رسید. سال 1964 جایزهٔ ادبی به نام ابوعبدالله رودکی تأسیس داده شد. ناحیهٔ همشفت پایتخت به نام رودکی گذاشته شد. انستیتوی زبان و ادبیات آکادمی ملّی علوم تاجیکستان نام رودکی را دارد. خیابان بزرگ و اساسی شهر دوشنبه به نام رودکی است. باغ مرکزی پایتخت به نام استاد رودکی است. تندیس بسیار زیبای او در نزد دانشگاه کشاورزی تاجیکستان قد برافراخته است. موزه اساسی شهر پنجکنت به نام رودکی افتخار دارد. صدها مکتب میانه و دانشگاه دولتی کولاب به نام ابوعبدالله رودکی می‌باشد.

سال 2008 با ابتکار اساس‌گذار صلح و وحدت ملّی- پیشوای ملّت، رئیس جمهور تاجیکستان محترم امام علی رحمان در شهر دوشنبه 1150 سالگی زادروز شاعر جشن گرفته شده، از جمله آرامگاه شاعر بازسازی گردید. از سال 1970 هر سال منتظم سالانهٔ یادبود رودکی برگزار می‌گردد. سال 2002 با قرار مجلس نمایندگان و مجلس ملّی جمهوری تاجیکستان 22 سپتامبر «روز رودکی» اعلام گردید، که به اوّل جشن مهرگان راست می‌آید. سال 2003 بنیاد رودکی تأسیس یافت. سال 2008 به مناسبت 1150 سالگی زادروز شاعر تمبر جشنی با عکس رودکی نشر گردید .

رودکی سال 941 وفات یافته است.

آرامگاه رودکی در زادگاه شاعر رستای پنجرود موجود بوده، در شفت آن کتابخانه و چایخانه ساخته شده است، که به زیارتگاه اهل علم و ادب تبدل یافته است. ابیات مولانا عبدالرحمان جامی ثابت می‌سازد که نام رودکی در روزگار فعلی ما زنده است و حضور معنوی اورا احساس می کنیم:

نام او را، که می‌برند امروز،
هست از آن شعر انجمن افروز.
همچنان، نام آل سامان را،
نیک کاران و ناکنامان را .
زنده از نظم خویش می‌دارد،
وز پس پرده پیش می‌آرد.

فرنگیس شریف زاده، دکتر علم فیلولوژی،
عمرالدّین یوسفی، دکتر علم فیلولوژی،

اشعار رودکی

ای آن که غمینی و سزاواری
وندر نهان سرشک همی باری

از بهر آن کجا نبرم نامش
ترسم رسدت اندوه و دشواری

رفت آنک رفت و آمد، آنک آمد
بود آن چه بود، خیره چه غم داری؟!

هموار کرد خواهی گیتی را؟
گیتی است، کی پذیرد هموارى؟!

مُستی مکن، که نشنود او مُستی،
زاری مکن که نشنود او زاری!

شو تا قیامت آید، زاری کن
کی رفته را به زاری باز آری؟

آزار بیش بینی زین گردون
گر تو به هر بهانه بیازاری

گویی گماشته است بلایی او
بر هر که تو دل بر او بگماری

ابری پدید نی و کسوفی نی،
بگرفت ماه و گشت جهان تاری

فرمان کنی و یا نکنی، ترسم
بر خویشتن ظفر ندهی، باری

تا بشکنی سپاه غمان بر دل
آن به که می بیاری و بگساری

اندر بلای سخت پدید آرند
فضل و بزرگ مردی و سالاری

در مرثیت ابوالحسن مرادی

مُرد مرادی، نه همانا که مُرد
مرگ چنان خواجه نه کاری است خرد!
جان گرامی به پدر باز داد
کالبد تیره به مادر سپرد
آن ملک با ملکی رفت باز
زنده کنون شد که تو گویی بمرد
کاه نبود او که به بادی پرید
آب نبود او که به سرما فسرد
شانه نبود او که به مویی شکست،
دانه نبود او که زمینش فشرد
گنج زری بود در این خاکدان
کو دو جهان را به جوی می‌شمرد
قالب خاکی سوی خاکی فکند
جان و خرد سوی سماوات برد
جان دوم را که ندانند خلق
مصقله‌ای کرد و به جانان سپرد
صاف بد آمیخته با درد می
بر سر خم رفت و جدا شد ز درد
در سفر افتند به هم، ای عزیز
مروزی و رازی و رومی و کُرد
خانهٔ خود باز رود هر یکی
اطلس کی باشد همتای برد؟!
خامش کن چون نُقَط، ایرا مَلَک
نام تو از دفتر گفتن سترد

در مرثیت شهید بلخی

کاروان شهید رفت از پیش
وان ما رفته گیر و می‌اندیش

از شمار دو چشم یک تن کم
وز شمار خرد هزاران بیش

توشهٔ جان خویش از او بربای
پیش کایدت مرگ پای آگیش

آن چه با رنج یافتیش و به ذُل
تو به آسانی از گزافه مدیش!

خویش بیگانه گردد از پی سود،
خواهی آن روز مزد کمتر دیش!

گرگ را کی رسد صلابت شیر؟!
باز را کی رسد نهیب شخیش؟!

قصیدهٔ مادر می

مادر می را بکرد باید قربان
بچّهٔ او را گرفت و کرد به زندان
بچّهٔ او را از او گرفت ندانی،
تاش نکوبی نخست و زو نکشی جان
جز که نباشد حلال دور بکردن
بچّهٔ کوچک ز شیر مادر و پستان
تا نخورد شیر هفت مه به تمامی
از سر اردی بهشت تا بن آبان
آن گه شاید ز روی دین و ره داد
بچّه به زندان تنگ و مادر قربان
چون بسپاری به حبس بچّهٔ او را
هفت شباروز خیره ماند و حیران
باز چو آید به هوش و حال ببیند
جوش برارد، بنالد از دل سوزان
گاه زبر زیر گردد از غم و گه باز
زیر زبر، هم چنان ز انده جوشان
زرّ بر آتش کجا بخواهی پالود،
جوشد، لیکن ز غم نجوشد چندان

باز به کردار اشتری که بود مست

کفک برارد ز خشم و زاید سلطان

مرد حرس کفک هاش پاک بگیرد

تا بشود تیرگیش و گردد رخشان

آخر کارام گیرد و نچخد نیز

درش کند استوار مرد نگهبان

چون بنشیند تمام و صافی گردد

گونهٔ یاقوت سرخ گیرد و مرجان

چند از او سرخ چون عقیق یمانی

چند از او لعل چون نگین بدخشان

ورش ببویی، گمان بری که گل سرخ

بوی بدو داد و مشک و عنبر با بان

هم به خم اندر همی‌گذارد چونین

تا به گه نوبهار و نیمهٔ نیسان

آنگه اگر نیم شب درش بگشایی

چشمهٔ خورشید را ببینی تابان

ور به بلور اندرون ببینی گویی

گوهر سرخ است به کفّ موسی عمران

زفت شود راد و مرد سست دلاور

گر بچشد زوی و روی زرد گلستان

و آنک به شادی یکی قدح بخورد زوی

رنج نبیند از آن فراز و نه احزان

انده ده‌ساله را به طنجه رماند

شادی نو را ز ری بیارد و عمّان

با می چونین که سالخورده بود چند

جامه بکرده فراز پنجه خلقان

مجلس باید بساخته مَلِکانه

از گل وز یاسمین و خیری الوان!

نعمت فردوس گستریده ز هر سو

ساخته کاری که کس نسازد چونان

جامهٔ زرّین و فرشهای نو آیین

شهره ریاحین و تختهای فراوان

بربط عیسی و لحنهای فوادی

چنگ مِدَک نیر و نایی چابک حابان

یک صف میران و بلعمی بنشسته

یک صف حرّان و پیر صالح دهقان

خسرو بر تخت پیشگاه نشسته

شاه ملوک جهان، امیر خراسان

ترک هزاران به پای پیش صف اندر

هر یک چون ماه بر دو هفته درفشان

هر یک بر سر بساک مورد نهاده

روش می سرخ و زلف و جعدش ریحان

باده دهنده بتی بدیع ز خوبان

بچّهٔ خاتون ترک و بچّهٔ خاقان

چونش بگردد نبید چند به شادی

شاه جهان شادمان و خرّم و خندان

از کف ترکی سیاه‌چشم پری‌روی

قامت چون سرو زلفکانش چوگان

زان می خوشبوی ساغری بستاند

یاد کند روی شهریار سجستان

خود بخورد نوش و اولیاش همیدون

گوید هر یک چو می بگیرد شادان

شادی بوجعفر احمد بن محمّد

آن مه آزادگان و مفخر ایران!

آن مَلِک عدل و آفتاب زمانه

زنده بدو، داد و روشنایی گیهان

آنکه نبود از نژاد آدم چون او

نیز نباشد، اگر نگویی بهتان!

حجّت یکتا خدای و سایهٔ اوی است

طاعت او کرده واجب آیت فرقان

خلق ز خاک و ز آب و آتش و بادند

وین مَلِک از آفتاب گوهر ساسان!

فرّ بدو یافت ملک تیره و تاری

عدن بدو گشت نیز گیتی ویران

گر تو فصیحی، همه مناقب او گوی

ور تو دبیری، همه مدایح او خان

ور تو حکیمی و راه حکمت جویی

سیرت او گیر و خوب مذهب او دان!

آنکه بدو بنگری به حکمت گویی

اینک سقراط و هم فلاطون یونان

ور تو فقیهی و سوی شرع گرایی

شافعی اینکت و بوحنیفه و سفیان

گر بگُشاید زفان به علم و به حکمت

گوش کن اینک به علم و حکمت لقمان

مرد ادب را خرد فزاید و حکمت

مرد خرد را ادب فزاید و ایمان

ور تو بخواهی فرشته‌ای که ببینی

اینک اوی است آشکارا رضوان!

خوب نگه کن بدان لطافت و آن روی

تا که ببینی بر این که گفتم، برهان

پاکی اخلاق او پاک نژادی

با نیت نیک و با مکارم احسان

ور سخن او رسد به گوش تو یک راه

سعد شود مر ترا نحوست کیوان

ورش به صدر اندرون نشسته ببینی

جزم بگویی که زنده گشت سلیمان

سام سواری که تا ستاره بتابد

اسب نبیند چون او سوار به میدان

باز به روز نبرد و کین و حمیت

گرش ببینی میان مغفر و خفتان

خوار نمایدت ژنده‌پیل بدان گاه

ورچه بود مست و شیرگشته و غرّان

ورش ببینی سیفندیار گه رزم

پیش سنانش جهان دویدی و لرزان

گرچه به هنگام حلم کوه تن اوی

کوه سیام است که کس نبیند جنبان

دشمن ار اژدهاست، پیش سنانش

گردد چون موم پیش آتش سوزان

ور به نبرد آیدش ستارهٔ بهرام

توشهٔ شمشیر او شود به گرزمان

باز بدان گه که می به دست بگیرد

ابر بهاری چون او نبارد باران

ابر بهاری جز آب تیره نبارد

او همه دیبا به تخت و زرّ به انبان

با دو کف او ز بس عطا که ببخشد

خوار نماید حدیث و قصّهٔ طوفان

لاجرم از جود و از سخاوت اوی است

نرخ گرفته مدیح و صامت ارزان

شاعر زی او رود فقیر و تهی دست،

با زر بسیار بازگردد و حُملان.

مرد سخن را از او نواختن و بِر

مرد ادب را از او وظیفهٔ دیوان

باز به هنگام داد و عدل بر خلق

نیست به گیتی چون او نبیل و مسلمان!

داد بیابد ضعیف همچو قوی زوی

جور نبینی به نزد او و نه عُدوان

نعمت او گستریده بر همه گیتی

آنچه کس از نعمتش نبینی عریان

بستهٔ گیتی از او بیابد راحت

خستهٔ گیتی از او بیابد درمان

با رسن عفو آن مبارک خسرو

حلقهٔ تنگ است هرچ دشت و بیابان

پوزش بپذیرد و گناه ببخشد

خشم نراند به عفو کوشد و غُفران

آن مَلِک نیمروز و خسروِ پیروز

دولت او یوز و دشمن آهوی نالان

عمرو بن اللیث زنده گشت بدو باز

با حشم خویش و آن زمانهٔ ایشان!

رستم را نام اگرچه سخت بزرگ است

زنده بودوی است نام رستم دستان

رودکیا! برنورد مدح همه خلق

مدحت او گوی و مَهر دولت بستان

ورچه بکوشی به جهد خویش بگویی

ورچه کنی تیز فهم خویش به سوهان

ورچه دوصد تابعه فرشته داری

نیز پری باز و هرچه جنّی و شیطان

گفت ندانی سزاش و خیز و فراز آر

آنکه بگفتی چنان که گفتن نتوان

اینک مدحی چنان که طاقت من بود

لفظ همه خوب و هم به معنی آسان

جز به سزاوار میر گفت ندانم

ورچه جریرم به شعر و طایی و حسّان!

مدح امیری که مدح زوست جهان را

زینت هم زوی و فرّ و نزهت و سامان!

سخت شکوهم که عجز من بنماید

ورچه صریعم ابا فصاحت سحبان

برد چنین مدح و عرضه کرد زمانی

ورچه بود چیره بر مدایه شاهان

مدح همه خلق را کرانه پدید است

مدحت او را کرانه نیّ و نه پایان

نیست شگفتی که رودکی به چنین جای

خیره شود بی روان و مانَد حیران

ورنه مرا بوعمر دلاور کردی

وآنگه دستوریِ گزیدهٔ عدنان

زهره کجا بود می به مدح امیری

کز پی او آفرید گیتی یزدان؟!

ورم ضعیفی و بی بدیم نبودی

و آنک نبود از امیر مشرق فرمان

خود بدویدی به سان پیک مرتّب

خدمت او را گرفته جامه به دندان

مدح رسول است، عذر من برساند

تا بشناسد درست میر سخندان

عذر رهی خویش ناتوانی و پیری

کو به تن خویش از این نیامد مهمان

دولت میرم همیشه باد بر افزون

دولت اعدای او همیشه به نقصان

سرش رسیده به ماه بر به بلندی

و آن معادی به زیر ماهی پنهان

طلعت تابنده تر ز طلعت خورشید

نعمت پاینده تر ز جدی و ثهلان

دیر زیاد آن بزرگوار خداوند!
جان گرامی به جانش اندر پیوند
دایم بر جان او بلرزم، زیراک
مادر آزادگان کم آرد فرزند
از مَلِکان کس چو او نبود جوانی
راد و سخندان و شیرمرد و خردمند
کس نشناسد همی، که کوشش او چون
خلق نداند همی که بخشش او چند
دست و زبان زرّ و درّ پراکند اورا
نام به گیتی نه از گزاف پراکند.
در دل ما شاخ مهربانی بنشاست
دل نه به بازی ز مهر خواسته برکند
همچو معمّاست فخر و همت او شرح
همچو ابستاست فضل و سیرت او زند
گرچه بکوشند شاعران زمانه
مدح کسی را کسی نگوید مانند
سیرت او تخم کشت و نعمت او آب،
خاطر مدّاح او زمین برومند.
سیرت او بود وجی نامه به کسری
چون که به آیینش پندنامه بیاکند
سیرت آن شاه پندنامه اصلی است،

زانکه همی روزگار گیرد از او پند

هر که سر از پند شهریار بپیچید

پایی طرب را به دام گُرم درافکند

کیست به گیتی خمیرمایه ادبار؟

آنکه به اقبال او نباشد خرسند

هر که نخواهد همی گشایش کارش

گو بشو و دست روزگار فرو بند!

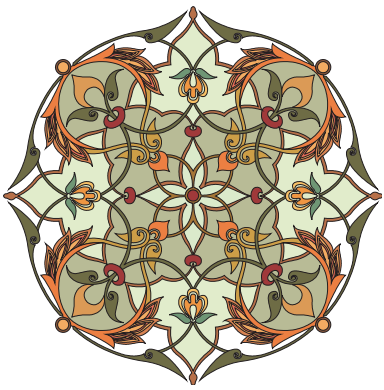
ای ملک، از حال دوستانش همی‌ناز،

ای فلک، از حال دشمنانش همی‌خند!

آخر شعر آن کنم که اوّل گفتم

دیر زیاد آن بزرگوار خداوند!

همی بکُشتی تا در عدو نماند شجاع
همی بدادی تا در ولی نماند فقیر
بسا کسا که بره ست و فرخشه بر خوانش
بسا کسا که جوین نان همی‌نیابد سیر
مبادرت کن و خامش باش چندینا
اگرت بدره رساند همی به بدر منیر!

بویی جویی مولیان آید همی
یاد یار مهربان آید همی.

ریگ آموو درشتی راه او
زیر پایم پرنیان آید همی.

آب جیحون از نشاط روی دوست
خنگ ما را تا میان آید همی

ای بخارا، شاد باش و دیر زی
میر زی تو شادمان آید همی.

میر ماه است و بخارا آسمان
ماه سوی آسمان آید همی.

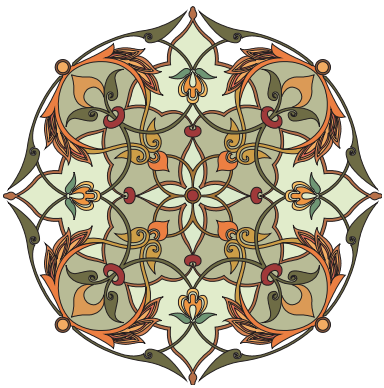
میر سرو است و بخارا بوستان
سرو سوی بوستان آید همی.

آفرین و مدح سود آید همی
گر به گنج اندر زیان آید همی

زمانه اسپ و تو رایض، به رایی خویشت تاز
زمانه گوی و تو چوگان، برای خویشت باز.

اگر چه چنگنوازان لطیف دست بوند
فدای دست قلم باد دست چنگنواز!

تویی که جور و بخیلی به تو گرفت نشیب
چنانکه داد و سخاوت به تو گرفت فراز

جز آن که مستی عشق است، هیچ مستی نیست

همین بلات بس است، ای به هر بلا خرسند!

خیال رزم تو گر در دل عدو گذرد

ز بیم تیغ تو بندش جدا شود از بند

ز عدل توست به هم بازو صعوه را پرواز

ز حکم توست شب و روز را به هم پیوند

به خوشدلی گذران، بعد از این که باد اجل

درخت عمر بداندیش را ز پا افکند

همیشه تا که بود از زمانه نام و نشان

مدام تا که بود گردش سپهر بلند

به بزم عیش و طرب باد نیک‌خواه تو شاد

حسود جاه تو بادا ز غصّه زار و نژند

جهان به کام خداوند باد و دیر زیاد
بر او به هیچ حوادث زمانه دست مداد

درست و راست کناد این مثل خدای ورا
اگر ببست یکی در، هزار در بگشاد.

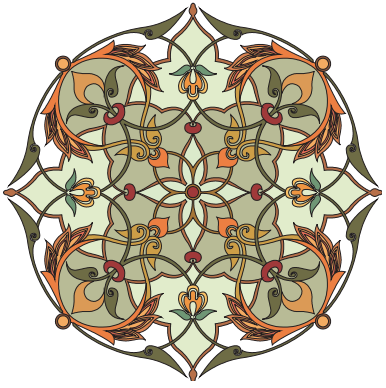
خدایِ عرش جهان را چنین نهاد نهاد،
که گاه مردم شادان و گه بود ناشاد.

... .
خدای چشم بد از ملک تو بگرداناد!

گر من این دوستی تو ببرم تا لب گور
بزنم نعره و لیکن ز تو بینم هنرا.

اثر میر نخواهم که بماند به جهان
میر خواهم که بماند به جهان–در اثرا ...

هر کرا رفت همی‌باید رفته شمری
هر کرا مُرد، همی‌باید مُرده شمرا!

مرا بسود و فرو ریخت هر چه دندان بود،
نبود دندان، لا بل چراغ تابان بود

سپید سیم زده بود و دُرّ و مرجان بود
ستارهٔ سحری بود و قطره‌باران بود

یکی نماند کنون زان همه، بسود و بریخت
چه نحس بود؟–همانا که نحس کیوان بود

نه نحس کیوان بود و نه روزگار دراز
چه بود؟ منت بگویم: قضای یزدان بود

جهان همیشه چو چشمی است گرد گردان است
همیشه، تا بود آیینش گردگردان بود.

همان که درمان باشد، به جای درد شود
و باز درد همان کز نخست درمان بود.

کهن کند به زمانی همان کجا نو بود
و نو کند به زمانی همان که خلقان بود.

بسا شکستبه بیابان، که باغ خرّم بود
و باغ خرّم گشت، آن کجا بیابان بود.

همی چه دانی ای ماهرویی مشکین‌موی،
که حال بنده از این پیش بر چه سامان بود؟!

به زلف چوگان نازش همی‌کنی تو بدو
ندیدی آنگه او را که زلف چوگان بود

شد آن زمانه که رویش به سان دیبا بود
شد آن زمانه که مویش به سان قطران بود!

چنان که خوبی مهمان و دوست بود عزیز
بشد که باز نیامد عزیز مهمان بود.

بسا نگار که حیران بودی بدو در چشم،
به روی او در چشمم همیشه حیران بود.

شد آن زمانه که او شاد بود و خرّم بود
نشاط او به فزون بود و بیم نقصان بود

همی‌خرید و همی‌سخت بی‌شمار درم
به شهر هر که یکی ترک نارپستان بود

بسا کنیزک نیکو که میل داشت بدو
به شب زیارت او نزد جمله پنهان بود.

به روز چون که نیارست شد به دیدن او
نهیب خواجهٔ او بود و بیم زندان بود.

نبید روشن و دیدار خوب و روی لطیف
اگر گران بود زی من همیشه ارزان بود

دلم خزانهٔ پُرگنج بود و گنج سخن
نشان نامهٔ ما مهر و شعر عنوان بود

همیشه شاد و ندانستمی که غم چه بود
دلم نشاط و طرب را فراخ میدان بود

بسا دلا که به سان حریر کرده به شعر
از آن سپس که به کردار سنگ و سندان بود

همیشه چشمم زی زلفکان چابک بود
همیشه گوشم زی مردم سخندان بود

عیال نی، زن و فرزند نی، معونت نی،
از این همه تنم آسوده بود و آسان بود

تو رودکی را، ای ماهرو، همی‌بینی
بدان زمانه ندیدی که اینچنینان بود؟

بدان زمانه ندیدی که زی چمن رفتی
سرودگویان، گویی هزاردستان بود

شد آن زمانه که او انس رادمردان بود
شد آن زمانه که او پیشکار میران بود.

همیشه شعر ورا زی ملوک دیوان است
همیشه شعر ورا زی ملوک دیوان بود

شد آن زمانه که شعرش همه جهان بینوشت،
شد آن زمانه که او شاعر خراسان بود

کجا به گیتی بوده است نامور دهقان
مرا به خانهٔ او سیم بود و حُملان بود

کرا بزرگی و نعمت ز این و آن بودی
ورا بزرگی و نعمت ز آل سامان بود

بداد میر خراسانش چل هزار درم
در او فزونی یکپنج میر ماکان بود

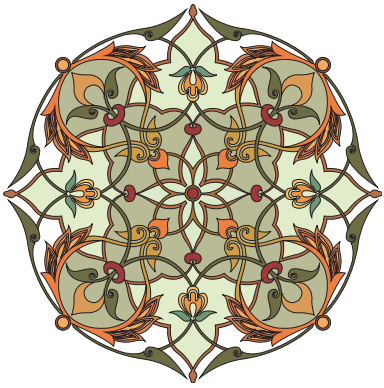
ز اولیاش پراکنده نیز هشت هزار
به من رسید، بدان وقت، حال خوب آن بود!

چو میر دید سخن، داد داد مردی خویش
ز اولیاش چنان کز امیر فرمان بود.

کنون زمانه دگر گشت و من دگر گشتم،
عصا بیار، که وقت عصا و انبان بود!

بسا که مست در این خانه بودم و شادان
چنانک جاه من افزون بود از امیر و ملوک

کنون همانم و خانه همان و شهر همان
مرا نگوی کز چه شده است شادی سوک!

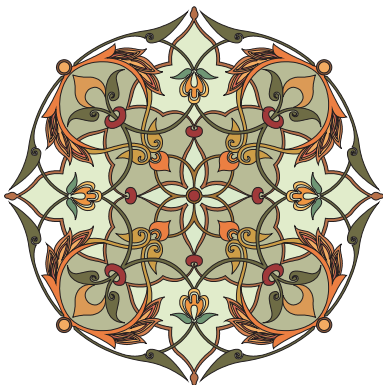

سپید برف برآمد به کوهسار سیاه

و چون درون شد آن سرو بوستان آرای

و آن کجا بگوارید ناگوار شدست

و آن کجا نگزایست گشت زودگزای.

کار همه راست، آنچنان که بباید
حالت شادی است، شاد باشی، شاید

انده و اندیشه را دراز چه داری؟
دولت تو خود همان کند که بباید

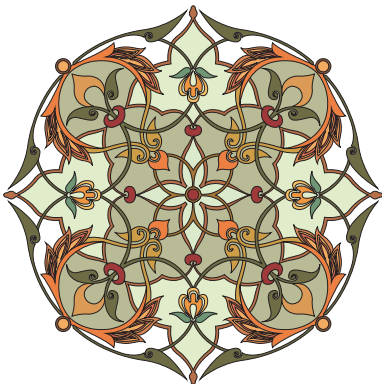
رایی وزیران ترا به کار نیاید
هر چه صواب است بخت خود فرماید

چرخ نیارد بدیل تو ز خلایق
وآنکه ترا زاد نیز چون تو نزاید

ایزد هرگز دری نبندد بر تو
تا صد دیگر به بهتری نگشاید

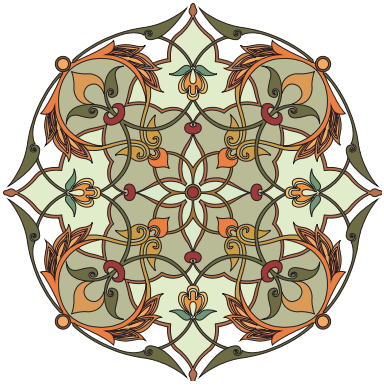
رفیقا، چند گویی کو نشاطت
بنگریزد کس از گرم آفروشه

مرا امروز توبه سود دارد
چنان چون دردمندان را شنوشه

جهانا، چونینی تو با بچّگان،
که گه مادری، گاه ماداندرا

نه پازیر باید ترا نه ستون
نه دیوار خشت و نه زآهن درآ

این جهان پاک خوابکردار است
آن شناسد که دلش بیدار است

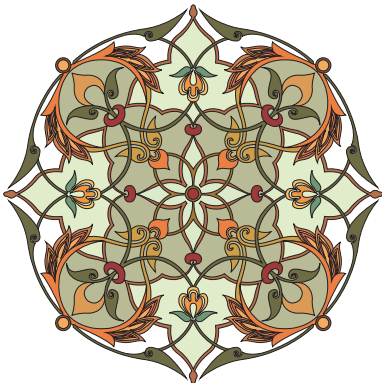
نیکی او به جایگاه بد است
شادی او به جای تیمار است

چه نشینی بدین جهان هموار
که همه کار او نه هموار است

دانش او نه خوب و چهرش خوب
زشتکردار و خوبدیدار است.

جمله صید این جهانیم، ای پسر
ما چو صعوه، مرگ بر سان زغن

هر گلی پژمرده گردد زو نه دیر
مرگ بفشارد همه در زیر غن

زندگانی چه کوته و چه دراز
نه به آخر بمرد باید باز؟!

هم به چنبر گذار خواهد بود
این رسن را اگر چه هست دراز

خواهی اندر عنا و شدّت زی
خواهی اندر امان به نعمت و ناز

خواهی، اندک تر از جهان بپذیر
خواهی از ری بگیر تا به طراز

این همه باد و بود تو خواب است،
خواب را حکم نه مگر به مجاز.

این همه روز مرگ یکسانند
نشناسی ز یکدگرشان باز

ناز اگر خوب را سزاست به شرط
نسزد جز ترا کرشمه و ناز

مهتران جهان همه مُردند
مرگ را سر همه فرو کردند

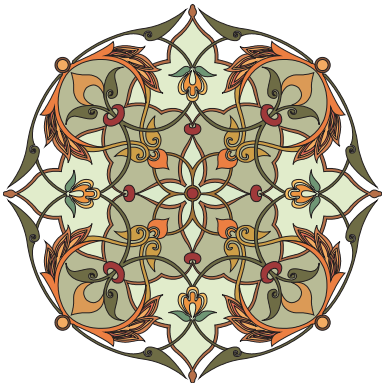
زیر خاک اندرون شدند آنان
که همه کوشک ها برآوردند

از هزاران هزار نعمت و ناز
نه به آخر به جز کفن بردند

بود از نعمت، آن چه پوشیدند
و آنچه دادند و آنچه را خوردند.

مهر مفکن بر این سرای سپنج
که این جهان پاک بازی و نیرنج

نیک اورا فسانه واری شو
بد اورا کمرت سخت بتنج!

اگر چه عذر بسی بود، روزگار نبود
چنانک بود، به ناچار خویشتن بخشود

خدای را بستودم که کردگار من است
زبانم از غزل و مدح بندگانش نسود

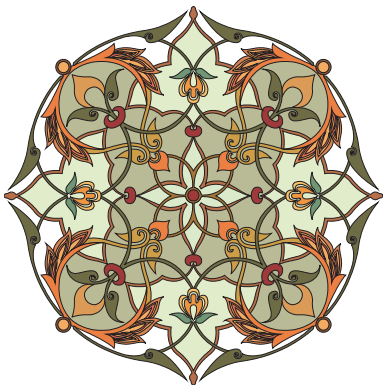
همه به تُنبَل و بند است بازگشتن او
شرنگ نوشامیغ است و روی زر اندود

بنفشه‌های طری خیل خیل سر برکرد،
چو آتشی که به گوگرد بردوید کبود.

بیا و هان بده آن آفتاب کش بخوری،
ز لب فرو شود و از رخان برآید زود.

زمانی برق پرخند، زمانی رعد پرناله
چنان چون مادر از سوگ عروس سیزده ساله

و گشته زین پرند سبز شاخ بید بن ساله
چنان چون اشک مهجوران نشسته ژاله بر لاله

وقت شبگیر بانگ نالهٔ زیر

....

دوستا، آن خروش بربط تو
خوشتر آید به گوشم از تکبیر!

زاری زیر و این مدار شگفت
گر ز دشت اندر آورد نخجیر.

تن او تیر نی، زمان به زمان
به دل اندر همی‌گذارد تیر

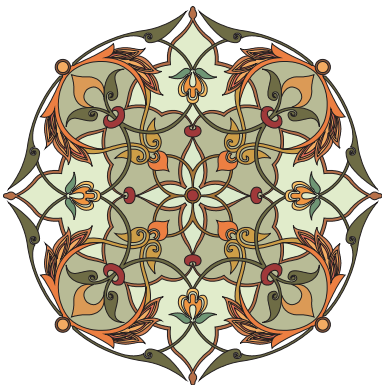
گاه گریان و گه بنالد زار
بامدادان و روز تا شبگیر

آن زبان‌آور و زبانش نی
خبر عاشقان کند تفسیر

گاه دیوانه را کند هشیار
گه به هشیار بر نهد زنجیر

لنگ رونده است ، گوش نی و سخن یاب
گنگ فصیح است، چشم نی و جهان‌بین

تیزی شمشیر دارد و روش مار
کالبد عاشقان و گونهٔ غمگین

هر باد که از سوی بخارا به من آید
با بویی گل و مشک و نسیم سمن آید.

بر هر زن و هر مرد کجا بروزد آن باد
گویی مگر آن باد همی از ختن آید.

نی، نی، ز ختن باد چنین خوش نوزد هیچ
کآن باد همی از بر معشوق من آید

ای ترک کمربسته، چنانم ز فراقت
گویند قبای تو مرا پیرهن آید

هر شب نگرانم به یمن تا تو برآیی
زیرا که سهیلی و سهیل از یمن آید

کوشم که بپوشم صنما نام تو از خلق
تا نام تو کم در دهن انجمن آید

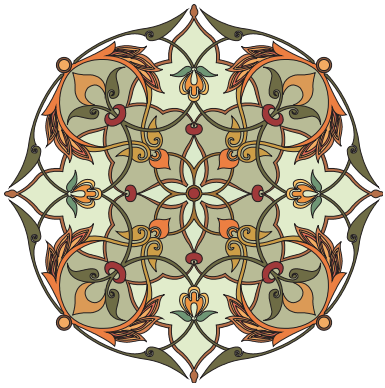
با هر که سخن گویم، اگر خواهم و گر نی
اوّل‌سخنم نام تو اندر دهن آید

روی به محراب نهادن چه سود!

دل به بخارا و بتان طراز.

ایزد ما وسوسهٔ عاشقی

از تو پذیرد، نپذیرد نماز!

دلا، تا کی همی‌جویی منی را؟!
چه داری دوست هرزه دشمنی را؟!

چرا جویی وفا از بی‌وفایی؟!
چه کوبی بیهوده سرد آهنی را؟!

ایا سوسن بُناگوشی که داری
به رشک خویشتن هر سوسنی را!

یکی زین برزن ناراه بر شو،
که بر آتش نشانی برزنی را

دل من ارزنی، عشق تو کوهی
چه سایی زیر کوهی ارزنی را؟!

ببخشا، ماه من، بر من ببخشا
مکُش در عشق خیره چون منی را!

بیا، اینک نگه کن رودکی را
اگر بی جان روان خواهی تنی را

گل صدبرگ و مشک و عنبر و سیب
یاسمین سپید و مورد بزیب.

این همه یکسره تمام شدست
نزد تو ای بت ملوک فریب.

شب عاشقت لیلةالقدر است،
چون تو بیرون کنی رخ از جلبیب.

به حجاب اندرون شود خورشید،
گر تو برداری از دو لاله حجیب.

و آن زنخدان به سیب ماند راست،
اگر از مشک خال دارد سیب!

به حق نالم ز هجر دوست زارا
سحرگاهان چو بر گلبن هزا را

قضا گر داد من نستاند از تو
ز سوز دل بسوزانم قضا را

چو عارض برفروزی، می‌بسوزد
چو من پروانه بر گردت هزا را

نگنجم در لحد، گر زانکه لختی
نشینی بر مزارم سوگوارا

جهان این است و چونین است، تا بود
و همچونین بود انند بارا!

به یک گردش به شهانشاهی آرد
دهد دیهیم و تاج و گوشوا را

توشان زیر زمین فرسوده کردی
زمین داده مر ایشان را زغا را

از آن جانبوز لختی خون رز ده
سپرده زیر پای اندر سپارا

گر نه بدبختمی، مرا که فکند

به یکی جافجاف زود غَرَس؟

او مرا پیش شیر بپسندد،

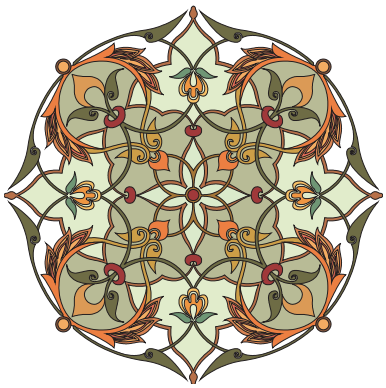
من نتاوم بر او نشسته مگس

گرچه نامردم است، مهر و وفاش

نشود هیچ از این دلم، پرگس

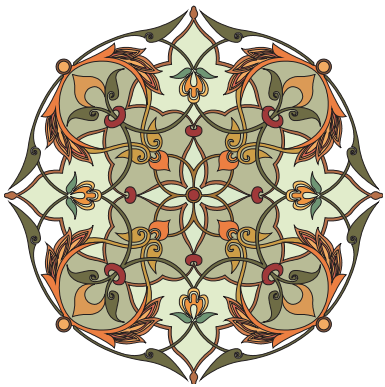
دریا دو چشم و آتش بر دل همی‌فزاید
مردم میان دریا و آتش چگونه پاید؟!

نیش نهنگ دارد، دل را همی‌خساید،
ندهم که ناگوارد کایدون نه خرد خاید

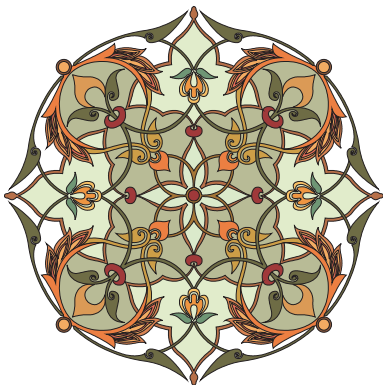
کس فرستاد به سر اندر عیّار مرا
که مکن یاد به شعر اندر بسیار مرا

وین فژه پیر ز بهر تو مرا خوار گرفت
برهاناد از او ایزد جبّار مرا

اگر گل آرد بار آن رخان او، نه شگفت
هرآئینه چو همه می خورد، گل آرد بار

به زلف کژّ، و لیکن به قدّ و قامت راست
به تن درست، و لیکن به چشمکان بیمار

گرفت خواهم زلفین عنبرین تورا
به بوسه نقش کنم برگ یاسمین ترا

هر آن زمین که تو یک ره بر او قدم بنهی،
هزار سجده برم خاک آن زمین تورا.

هزار بوسه دهم بر سحای نامهٔ تو
اگر ببینم بر مهر او نگین تورا

به تیغ هندی گو دست من جدا بکنند
اگر نگیرم روزی من آستین تورا

اگر چه خاموش مردم، که شعر باید گفت
زبان من بروی گردد آفرین تورا

سماع و بادهٔ گلگون و لعبتان چو ماه
اگر فرشته ببیند، دراوفتد در چاه

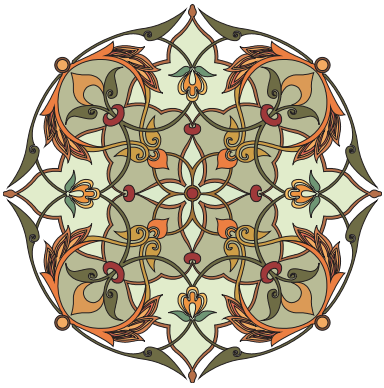
نظر چگونه بدوزم، که بهر دیدن دوست
ز خاک من همه نرگس دمد به جای گیاه

کسی که آگهی از ذوق عشق جانان یافت
ز خویش حیف بود، گر دمی بود آگاه

به چشمت اندر بالار ننگری تو به روز
به شب به چشم کسان اندرون ببینی کاه

زلف تورا جیم که کرد، آنکه او
خال تورا نقطهٔ آن جیم کرد؟

وان دهن تنگ تو گویی کسی
دانگکی نار به دو نیم کرد

آمد بهار خرّم با رنگ و بوی طب
با صد هزار نزهت و آرایش عجیب

شاید که مرد پیر بدین گه شود جوان
گیتی بدیل یافت شباب از پی مشیب

چرخ بزرگوار یکی لشکری بکرد
لشکرش ابر تیره و باد صبا نقیب

نفّاط برق روشن و تندرش طبل زن
دیدم هزار خیل و ندیدم چنین مَهیب.

آن ابر بین که گرید چون مرد سوگوار
وان رعد بین که نالد چون عاشق کئیب.

خورشید را ز ابر دمد روی گاه گاه
چنان حصاریی که گذر دارد از رقیب

یکچند روزگار جهان دردمند بود
به شد که یافت بویی سمن باد را طبیب

باران مشک‌بوی ببارید نو به نو
وز برگ برکشید یکی حلّهٔ قصیب.

کنجی که برف پیش همی‌داشت، گل گرفت
هر جویکی که خشک همی‌بود، شد رطیب

تندر میان دشت همی باد بردمد
برق از میان ابر همی برکشد قضیب

لاله میان کشت بخندد همی ز دور
چون پنجهٔ عروسِ به حنّا شده خضیب

بلبل همی بخواند در شاخسار بید
سار از درخت سرو مر او را شده مجب

صلصول به سروبُن بر با نغمهٔ کهن
بلبل به شاخ گل بر با لحنک غریب.

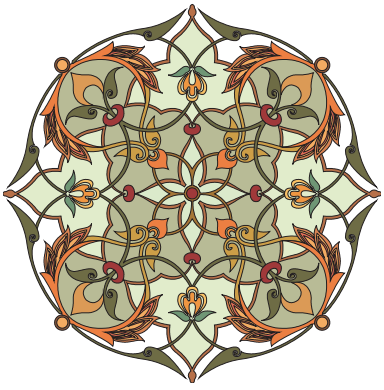
اکنون خورید باده و اکنون زیید شاد،
که اکنون برد نصیب حبیب از بر حبیب.

ساقی گزین باده و می خور به بانگ زیر
کز کشت، سار نالد و از باغ، عندلیب.

هرچند نوبهار جهان است به چشم خوب
دیدار خواجه خوب تر از آن مهتر حسیب

شیب تو با فراز و فراز تو با نشیب
فرزند آدمی به تو اندر به شیب و تیب.

دیدی تو ریژ و کام بدو اندرون بسی
با ردکان مطرب بودی به فرّ و زیب

ملکا، جشن مهرگان آمد
جشن شاهان و خسروان آمد!

خز به جایی ملهم و خرگاه
بدل باغ و بوستان آمد

مورد به جای سوسن آمد باز
می به جای ارغوان آمد

تو جوان مرد و دولت تو جوان
می به بخت تو نوجوان آمد!

.....

گل دگر ره به گلستان آمد
وارۀ باغ و بوستان آمد

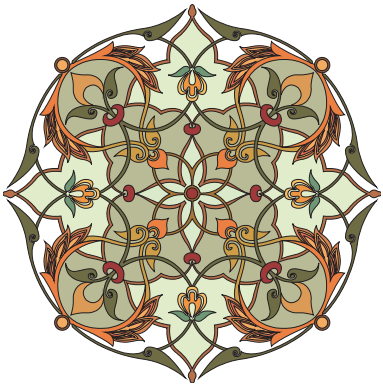
وار آذر گذشت و شعلۀ آن
شعلۀ لاله را زمان آمد!

پوپک دیدم به حوالی سرخس
بانگک بربرده بر ابر انده را

چادرکی دیدم رنگین بر او
رنگ بسی گونه بر آن چادَرا

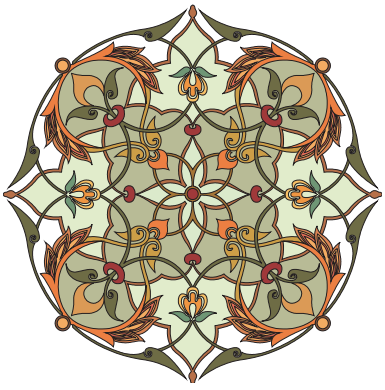
آن صحن چمن که از دم دی
گفتی دم گرگ یا پلنگ است

اکنون ز بهار مانوی طبع
پرنقش و نگار همچو ژنگ است.

بِل تاخوریم باده، که مستانیم
وز دست نیکوان می بستانیم

دیوانگان بی‌هوشمان خوانند
دیوانگان نه‌ایم که مستانیم!

می، آرد شرف مرد، می پدید
آزاده نژاد از درم‌خرید

می آزاده پدید آرد از بداصل
فراوان هنر است اندر این نبید

هر آنگه که خوری می خوش آنگه است
خاصه چون گل و یاسمن دمید

بسا حصن بلندا که می گشاد
بسا کرّهٔ نوزین، که بشکنید

بسا دون بخیلا که می بخورد،
کریمی به جهان در پراکنید

رباعیات

زلفش بکشی، شب دراز اندازد
ور بکشایی، چنگل باز اندازد
ور پیچ و خمش ز یکدگر بکشایند
دامن دامن مشک طراز اندازد

چون روز علم زد، به حصامت ماند
چون یکشبه شد ماه به جامت ماند
تقدیر به عزم تیزگامت ماند
روزی به عطا دادن عامت ماند.

جز حادثه هرگز طلبم کس نکند
یک پرسش گرم جز تبم کس نکند
ور جان به لب آیدم، به جز مردم چشم
یک قطرهٔ آب بر لبم کس نکند

آمد بر من، که؟ یار، کی؟ وقت سحر
ترسنده ز که؟ ز خصم، خصمش که؟ پدر
دادمش دو بوسه. بر کجا؟ بر لب تر
لب بود؟ نه! چه بود؟ عقیق! چون بُد؟ چو شکر!

هان! تشنه‌جگر، مجوی زین باغ ثمر
بیدستانی است این ریاض به دو در
بیهوده ممان، که باغبانت به قفاست
چون خاک نشسته گیر و چون باد گذر!

چون کُشته ببینی‌ام دو لب گشته فراز
وز جان تهی این قالب فرسوده به آز
بر بالینم نشین و می‌گوی به ناز
کای من تو بکُشته و پشیمان شده باز!

واجب نبود به کس بر افضال و کرم
واجب باشد هرائینه، شکر نعم.
تقصیر نکرد خواجه در ناواجیب،
من در واجب چگونه تقصیر کنم؟!

در پیش خود آن نامه چو بلکامه نهم
پروین ز سرشک دیده بر جامه نهم
بر پاسخ تو چو دست بر خامه نهم
خواهم که دل اندر شکن نامه نهم

در منزل غم فکنده مفرش مایم
وز آب دو چشم دل پرآتش ماییم
عالم چو ستم کند، ستمکش ماییم
دست خوش روزگار ناخوش ماییم

در عشق، چو رودکی شدم سیر از جان
از گریهٔ خونین مژه‌ام شد مرجان
القصّه، که از بیم عذاب هجران
در آتش رشکم دگر از دوزخیان

دیدار به دل فروخت، نفروخت گران
بوسه به روان فروشد و هست ارزان
آری، که چو آن ماه بود بازرگان
دیدار به دل فروشد و بوسه به جان

ای از گل سرخ رنگ بربوده و بو،
رنگ از پی رخ ربوده، بو از پی مو
گلرنگ شود، چو روی شویی، همه جو
مشکین گردد، چو مو فشانی، همه کو.

تقدیر که بر کُشتنت آزرم نداشت
بر حسن جوانیت دل نرم نداشت
اندر عجبم ز جان‌ستان کز چو تویی
جان بستد و از جمال تو شرم نداش!

چشمم ز غمت به هر عقیقی که بسفت
بر چهره هزار گل ز رازم بشکفت
رازی که دلم ز جان همی‌داشت نهفت
اشکم به زبان حال با خلق بگفت

Ба чопаш 20.02.2024 иҷозат шуд. Андоза 90х60 1/16.
Қоғази офсет, ҳуруфи Times New Roman, чопи офсет.
Ҷузъи чопӣ 14. Теъдод 600 адад.

ҶСП «Эко Принт»
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, к. Зарнисор, 3.
Барои фурӯш манъ аст.

Delivered for print 22.02.2024. Format: 84x60 1/16.
Offset paper. Font: Times New Roman, Offset print.
Printing sheets 14. The Print Run 600.

Eco Print CJSC printing house
3. Zarnisor str. Dushanbe
Republic of Tajikistan
Not for sale